

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

แนวทางการปรับปรุงที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดบุงกรุก

กรณีศึกษา : ชุมชนคลองสว่างน จ. ปทุมธานี

THE HOUSINGS RENOVATION FOR SQUATTER SETTLEMENT

: A CASE STUDY ON KLONG SA WHAN COMMUNITY

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาครุศาสตร์สถาปัตยกรรม

รฟว.

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม

รช 65796

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

2546

เลขหมู่.....

ปีการศึกษา 2546

เลขทะเบียน 55886

เอกสารนี้เป็นเอกสารสงวนลิขสิทธิ์สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

วัน,เดือน,ปี 27 พค 2548

1458404
b.....
i.....

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปริญญานิพนธ์ : แนวทางการปรับปรุงที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดบุงกรุก
กรณีศึกษา : ชุมชนคลองสว่าง จ. ปทุมธานี
THE HOUSINGS RENOVATION FOR SQUATTER SETTLEMENT
: A CASE STUDY ON KLONG SA WHAN COMMUNITY

นักศึกษา : นายนิรุต พุ่มศรี รหัส 45035013

อาจารย์ที่ปรึกษา : อาจารย์ชาติไท จันเสน

คณะ : วิศวกรรมศาสตร์อุตสาหกรรม

ภาควิชา : วิศวกรรมสถาปัตยกรรม

สาขาวิชา : สถาปัตยกรรม

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ คณะกรรมการตรวจปริญญานิพนธ์ได้ตรวจพิจารณาและเห็นชอบแล้วจึงอนุมัติให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต ประจำปีศึกษา 2546

.....คณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์
(รศ.ดร.รวีวรรณ ชินะตระกูล)

.....ประธานกรรมการ
(อาจารย์พัศตราภรณ์ มีศิริ)

.....กรรมการ
(อาจารย์สมิทธิ หวังเจริญ)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

.....กรรมการ
(ผศ.สมพล ดำรงเสถียร)

.....กรรมการ
(อาจารย์สุรศักดิ์ กังขาว)

.....กรรมการ
(ผศ.สุทัศน์ จุฬามณี)

.....กรรมการ
(อาจารย์สันติ กวินวงศ์ไพบูลย์)

.....กรรมการ
(อาจารย์เบญจวรรณ อุบลศรี)

.....กรรมการ
(อาจารย์ทศพร ไสดาบรรล)

.....กรรมการ
(อาจารย์อัศวพงศ์ อนุพันธ์พงศ์)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

.....กรรมการ

(อาจารย์คุ่มพงศ์ หนูบรรจง)

.....กรรมการและเลขานุการ

(อาจารย์ชูเกียรติ แซ่ตั้ง)

.....กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

(อาจารย์ชาติไท จันเสน)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปริญญาานิพนธ์ : แนวทางการปรับปรุงที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดบุงกุก
 กรณีศึกษา : ชุมชนคลองสว่าง จ. ปทุมธานี
 THE HOUSINGS RENOVATION FOR SQUATTER SETTLEMENT
 : A CASE STUDY ON KLONG SA WHAN COMMUNITY

นักศึกษา : นายนิรุต พุ่มศรี รหัส 45035013

อาจารย์ที่ปรึกษา : อาจารย์ชาติไท จันเสน

คณะ : ศึกษาศาสตร์อุตสาหกรรม

ภาควิชา : ศึกษาศาสตร์สถาปัตยกรรม

สาขาวิชา : สถาปัตยกรรม

บทคัดย่อ

โครงการแนวทางการปรับปรุงที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดบุงกุก กรณีศึกษา : ชุมชน
 คลองสว่าง จ. ปทุมธานี เป็นการศึกษาถึงรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดบุงกุก
 โดยรูปแบบของการศึกษากระทำภายใต้หัวข้อการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงความเป็นมา
 ของโครงการโดยเริ่มทำการศึกษา “โครงการบ้านมั่นคง” เป็นโครงการที่สนองต่อผู้อยู่อาศัย
 ภายในชุมชนแออัดและผู้มีรายได้น้อยในเมือง โดยที่ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นปัญหาการวิจัยปัญหาการ
 วิจัยกล่าวถึง แนวทางการพัฒนาที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดบุงกุกจะเป็นอย่างไร รูปแบบของ
 การอยู่อาศัยเป็นอย่างไร หัวข้อต่อมาผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามประเด็นของปัญหา
 ที่ตั้งไว้ในขั้นต้น เรื่องต่อไปจะว่าด้วยขอบเขตของการวิจัย วิธีวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
 ในบทที่ 2 จะเป็นการศึกษาถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางใน
 การศึกษาหรือในการวิจัย ในบทที่ 3 จะเป็นเรื่องของวิธีการที่ใช้ในการวิจัย ที่เป็นบทสรุปของการ
 วิจัยคือบทที่ 4 จะเป็นการวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการปรับปรุง ในส่วนของกรณีศึกษาใน
 งานวิจัยชิ้นนี้สามารถสรุปได้ว่าชุมชนแออัดบุงกุกถึงแม้ว่าจะไม่มีสิทธิ์ในการอยู่อาศัยในพื้นที่ของ
 ตนเองแต่ชุมชนสามารถที่จะพัฒนาที่อยู่อาศัยของตนเองเพื่อที่จะขอต่อรองในการอยู่อาศัยต่อไป
 ในระยะเวลาหนึ่งเพื่อเก็บออม และเมื่อชุมชนมีศักยภาพในการจ่ายชุมชนก็สามารถย้ายชุมชนไป
 ยังที่อยู่อาศัยใหม่อย่างไม่เกิดปัญหาใด ๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กิตติกรรมประกาศ

หากว่ากิตติกรรมประกาศคือพื้นที่ที่ใช้กล่าวขอบคุณผู้ที่คอยให้คำแนะนำ ผู้ที่คอยช่วยเหลือ ให้กำลังใจรวมถึงกำลังใจที่คอยให้กำลังใจ กิตติกรรมประกาศคงเป็นเหมือนพื้นที่ในความทรงจำของกระผม ณ . ความทรงจำแทนพื้นที่หนึ่งแผ่นกระดาษตัวอักษรแทนระยะทางมั่นคงเป็นระยะทางไกลที่สุดภายในพื้นที่เล็ก ๆ มีคำขอบคุณเป็นเส้นล้นในความรู้สึกแต่ยากที่จะเขียนออกมาเป็นคำเพียงหนึ่งคำ "ซึ่งใจทุกคน" * — * หน้าเหลื่อม

หากไม่มีบุคคลสองคนนี่ผมคงไม่มีโอกาสสัมผัสตาคุณโลกและคงไม่มีแม่แรงที่จะเดินถ้าไม่มีเธอ พ่อ + แม่ ต่อไปเป็นอาจารย์ที่คอยให้คำแนะนำในทุก ๆ เรื่องสุดท้ายอดอาจารย์ของผม อาจารย์สุรศักดิ์ + อาจารย์สุภร มีลักษณะ และที่ปรึกษาปริญญาโทปริญญาตรีชาติไท จันเสน อาจารย์อัครพงศ์ อนุพันธ์ ต่อไปเป็นที่ปรึกษาป็นสถาปนิกชุมชนที่ พอช. ชื่อพินัด คนนี้คือหนึ่งในเหตุผลที่ชี้ทางให้ทำปริญญาโทในหัวข้อนี้ และที่ไ้ช่วยเหลือด้านข้อมูล บำค่าแห่งชุมชนคลองสวนและรวมถึงทุก ๆ คนที่ชุมชนคลองสวน

การเรียนที่ลาดกระบังผมมีครอบครัวที่ผมไม่อาจลืมเราทุกคนเหมือนเดินมาด้วยกันในช่วงเวลาหนึ่งเป็นความผูกพันที่เกิดขึ้นในความรู้สึก 4 คนที่เดินร่วมกัน ผมผู้เขียน "จุด" , ต่อ , อ้อย เห็น ขอบขอบคุณที่เป็นเพื่อนกัน

บุคคลที่ยิ่งใหญ่ "ตัวใหญ่ด้วย" กับคนรู้ใจของเธอผู้ที่คอยช่วยผมตลอดระยะเวลาการทำงาน ก๊อฟ แป๊ะ ไม่มีคำบรรยายใด ๆ หัวใจเธอทั้ง 2 คนสุดท้ายอดมาก

อาจยังมีบุคคลที่ผมยังมีได้กล่าวถึงผมขอขอบคุณทุกสิ่งทุกอย่างครับผม

ปริญญาโทเล่มนี้ทำขึ้นภายใต้กรอบของการวิจัยในที่นี้หากมีข้อผิดพลาดประการใดผู้วิจัยต้องขออภัยและพร้อมยินดีรับฟัง

.....
นาย นิรุต พุ่มศรี
ผู้จัดทำปริญญาโท

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
สารบัญ	ค
สารบัญภาพ	ง
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาของโครงการ	1
1.2 ประเด็นปัญหาการวิจัย	5
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	6
1.4 คำถามการวิจัย	7
1.5 ขอบเขตการวิจัย	8
1.6 วิธีการวิจัย	8
1.7 นิยามศัพท์	10
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
1.9 กรอบการวิจัย	11
บทที่ 2 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	14
2.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชนริมคลอง	50
2.3 ทฤษฎีและแนวความคิดในการออกแบบบ้านมั่นคง	54
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	60
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	64
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	64
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	65
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	66
3.5 ตัวแปรที่ศึกษา	66
บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล	
4.1 สภาพทางกายภาพของชุมชน	

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับกิจกรรมเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์อื่นใด
 69
 ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.2 ความต้องการในการปรับปรุงที่พักอาศัยของชาวบ้าน	79
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการศึกษา	80
5.2 ข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงชุมชน	80

บรรณานุกรม

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม

ภาคผนวก ข

รูปแบบกลไกการพัฒนาชุมชนและที่อยู่อาศัยท้องถิ่น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด ในยุคที่ 1 พ.ศ. 2500-2519	1
ภาพที่ 1.2 การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด ในยุคที่ 2 พ.ศ. 2520-2530	2
ภาพที่ 1.3 การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด ในยุคที่ 3 2530-ปัจจุบัน	3
ภาพที่ 1.4 การเชื่อมโยงปัญหาสู่แนวทางการวิจัย	5
ภาพที่ 1.5 แสดงกรอบการวิเคราะห์ข้อมูล	9
ภาพที่ 1.6 แสดงกรอบการวิจัย	12
ภาพที่ 2.1 แสดงกรอบการทบทวนวรรณกรรม	14
ภาพที่ 2.2 แสดงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุก	25
ภาพที่ 2.3 แสดงระบบที่อยู่อาศัยของมีรายได้น้อยในกรุงเทพ	29
ภาพที่ 2.4 แสดงแผนผังหลักการพัฒนาชุมชน	38
ภาพที่ 2.5 การปรับปรุงสาธารณูปโภคในที่เดิม (Slum Upgrading)	40
ภาพที่ 2.6 การปรับผังแปลงที่ดินใหม่โดยพยายามคงโครงสร้างเดิม (Relocking)	41
ภาพที่ 2.7 การประสานประโยชน์การใช้ที่ดิน / การแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing)	41
ภาพที่ 2.8 การปรับผังแปลงที่ดินใหม่โดยพยายามคงโครงสร้างเดิม (Relocking)	42
ภาพที่ 2.9 ตัวอย่างรูปแบบการพัฒนาความมั่นคงของที่อยู่อาศัย แบบที่ 1,2	59
ภาพที่ 2.10 ตัวอย่างรูปแบบการพัฒนาความมั่นคงของที่อยู่อาศัย แบบที่ 3,4	59
ภาพที่ 2.11 ตัวอย่างรูปแบบการพัฒนาความมั่นคงของที่อยู่อาศัย แบบที่ 5	60
ภาพที่ 4.1 ลักษณะทำเลที่ตั้งและศักยภาพการใช้ที่ดินของชุมชนคลองสว่าง	70
ภาพที่ 4.2 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนภายในผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน	70
ภาพที่ 4.3 แสดงรูปแบบการครอบครองพื้นที่พักอาศัยในปี พ.ศ. 2532	71
ภาพที่ 4.4 แสดงรูปแบบการครอบครองพื้นที่พักอาศัยในปี พ.ศ. 2535	72
ภาพที่ 4.5 แสดงรูปแบบการครอบครองพื้นที่พักอาศัยในปี พ.ศ. 2540	72
ภาพที่ 4.6 แสดงรูปแบบการครอบครองพื้นที่พักอาศัยในปี พ.ศ. 2545	73
ภาพที่ 4.7 แสดงลักษณะการใช้เส้นทางเข้าออกของชาวบ้านภายในชุมชน	74
ภาพที่ 4.8 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในชุมชนคลองสว่าง	75
ภาพที่ 4.9 แสดงรูปแบบในการจัดการขยะภายในชุมชนคลองสว่าง	76
ภาพที่ 4.10 แสดงทัศนียภาพโดยทั่วไปของชุมชน	77

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้สำหรับการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ทางการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ต่อ)

หน้า

ภาพที่ 4.11	แสดงลักษณะการอยู่อาศัยภายในชุมชนคลองส่วาน	78
ภาพที่ 4.12	แสดงลักษณะที่พักอาศัยจำแนกเป็นขนาดพื้นที่	78
ภาพที่ 4.13	แสดงความต้องการในการปรับปรุงที่พักอาศัยของชาวบ้าน	79
ภาพที่ 5.1	แสดงผังการปรับปรุงชุมชนคลองส่วาน	82
ภาพที่ 5.2	แสดงผังการปรับปรุงที่พักอาศัย แบบ A	82
ภาพที่ 5.3	แสดงผังการปรับปรุงที่พักอาศัย แบบ B	83
ภาพที่ 5.4	แสดงผังการปรับปรุงที่พักอาศัย แบบ C	83
ภาพที่ 5.5	แสดงผังการปรับปรุงบ้านพักอาศัย แบบ D	84
ภาพที่ 5.6	แสดงผังการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะชุมชน	84
ภาพที่ 5.7	แสดงทัศนียภาพบริเวณทางเดินของชุมชน	85
ภาพที่ 5.8	แสดงทัศนียภาพบริเวณศาลาพักผ่อนชุมชน	85
ภาพที่ 5.9	แสดงทัศนียภาพบริเวณพื้นที่สวนกลางของชุมชน	86
ภาพที่ 5.10	แสดงแบบบ้านพักอาศัย type A	86
ภาพที่ 5.11	แสดงแบบบ้านพักอาศัย type B	87
ภาพที่ 5.12	แสดงแบบบ้านพักอาศัย type C	87
ภาพที่ 5.13	แสดงแบบบ้านพักอาศัย type D	88
ภาพที่ 5.14	ภาพถ่ายหุ่นจำลองผังชุมชนคลองส่วาน	88
ภาพที่ 5.15	ภาพถ่ายหุ่นจำลองผังชุมชนคลองส่วาน	89
ภาพที่ 5.16	ภาพถ่ายหุ่นจำลองผังชุมชนคลองส่วาน	89
ภาพที่ 5.17	ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ A	90
ภาพที่ 5.18	ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ A	90
ภาพที่ 5.19	ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ B	91
ภาพที่ 5.20	ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ B	91
ภาพที่ 5.21	ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ C	92
ภาพที่ 5.22	ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ C	92
ภาพที่ 5.23	ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ D	93
ภาพที่ 5.24	ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ D	93

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ไว้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของโครงการ

ที่อยู่อาศัยเป็นหนึ่งในปัจจัยที่มีความสำคัญสำหรับการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ดังนั้นความมั่นคงในการอยู่อาศัยเป็นสิ่งสำคัญในการนำมาซึ่งความมั่นคงในการตั้งหลักแหล่งสร้างถิ่นฐาน การสร้างชีวิต สร้างชุมชน และสังคมที่มั่นคง

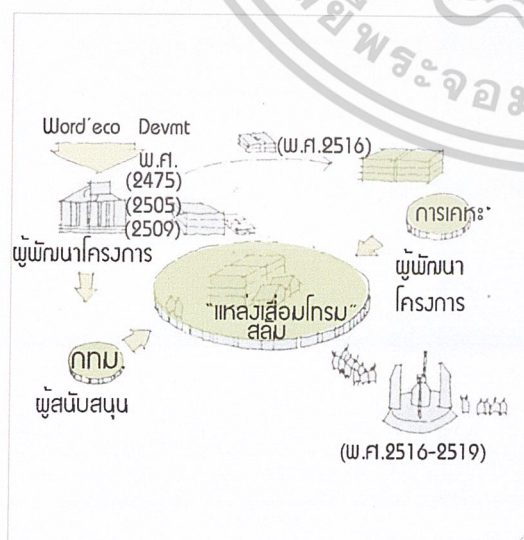
กว่า 20 ปีที่ผ่านมา เมื่อประเทศไทยเข้าสู่การพัฒนาสมัยใหม่ จากพื้นฐานประเทศเกษตรกรรมสู่การเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเมือง เกิดการอพยพ เกิดการสร้างชุมชนที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วและไม่มีแผน ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ และปัญหาความยากจนที่รุนแรงขึ้น รวมทั้งความไม่เท่าเทียมในการจัดบริการพื้นฐาน ทำให้คนจนที่อพยพเข้าเมืองไม่สามารถมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงและถูกต้องตามกฎหมาย และจากปัญหาที่เกิดขึ้นได้มีดำเนินการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดจากอดีตจนถึงปัจจุบันแบ่งออกเป็น 3 ยุค ได้แก่

ยุคที่ 1 (พ.ศ. 2500-2519)

ภาพที่ 1.1 การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด

ในยุคที่ 1 พ.ศ. 2500-2519

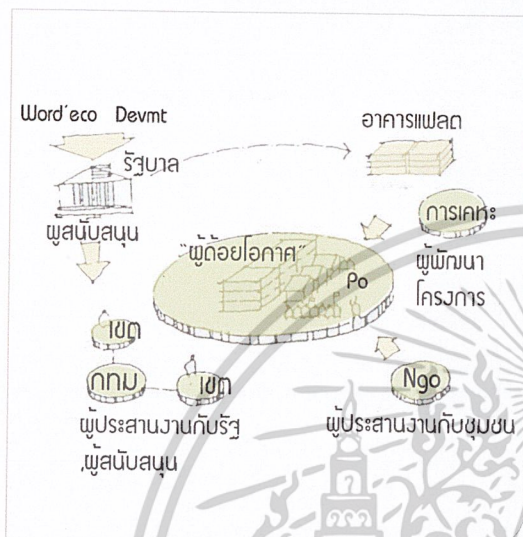
- * รื้อล้างสลัม
- * รัฐมีบทบาทเป็นนักพัฒนากายภาพ
- * คณะกรรมการกำจัดอาคารผิดสุขลักษณะ
- * เทศบาลนครกรุงเทพจัดการแหล่งเสื่อมโทรมหน้ากรมทางหลวง
- * เทศบาลกรุงเทพร่วมกับการเคหะแห่งชาติพัฒนาชุมชนคลองเตย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ยุคที่ 2 (พ.ศ. 2520-2530)

ภาพที่ 1.2 การแก้ปัญหาชุมชนแออัด

ในยุคที่ 2 พ.ศ. 2520-2530

- * องค์การเอกชนมีบทบาท เปลี่ยนนิยามจาก ผู้ก่อความเดือดร้อนรำคาญไปเป็นผู้ด้อยโอกาส
- * คณะกรรมการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม (กทม. ร่วมกับ ก.ค.ช.) จัดทำแผนและมาตรการแก้ไขและป้องกัน แก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคมไปพร้อมกับกายภาพ ดำเนินการโดย การยกระดับชีวิตความเป็นอยู่

ยุคที่ 3 (พ.ศ. 2530-ปัจจุบัน)

ภาพที่ 1.3 การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด

ในยุคที่ 3 2530-ปัจจุบัน

- * การรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน เพื่อการพึ่งพาตนเอง
- * การจัดตั้งสำนักพัฒนาชุมชนเมืองนิติบุคคล ภายใต้ ก.ค.ช. ส่งเสริมการตั้งสหกรณ์ และสนับสนุนด้านการเงิน
- * การตั้งกองทุนพัฒนาสังคม (Social Investment Fund, SIF)
- * กำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา 5 แนวทาง
 1. ปรับปรุงชุมชนแออัด
 2. จัดหาที่ดินรองรับชุมชน
 3. สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน
 4. ขยายบทบาทองค์กรชุมชน
 5. สนับสนุนการตั้งกองทุนชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากรายงานพัฒนาการของการดำเนินการแก้ไขปัญหามุมชนแออัด - มุมชนบุกรุกจากอดีตถึงปัจจุบันการเจริญเติบโตของเมืองก่อให้เกิดความแออัด ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหามุมชนแออัด มุมชนบุกรุกกระจายตัวในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลและเมืองต่างๆทั่วไป อีกทั้งยังขาดการจัดการด้านที่ดินอย่างเหมาะสม ที่จะสามารถรองรับการอยู่อาศัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับกลุ่มระดับล่างของเมือง ซึ่งจากข้อมูลปี 2543 พบว่ามีชุมชนแออัดรวมทั้งชุมชนบุกรุกและชุมชนรายได้ต่ำอื่น ๆ ในเมืองต่างๆทั่วประเทศจำนวน 5,500 ชุมชน มีจำนวนครัวเรือน 1,500,000 ครัวเรือน คิดเป็นจำนวนประชากรสูงถึง 6,750,000 คน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนจนที่กระจัดกระจายอยู่นอกชุมชนเช่น ห้องเช่ารวม ลูกจ้างโรงงาน กรรมกรก่อสร้าง อยู่แบบเร่ร่อน อาศัยวัดอยู่อีกประมาณ 370,000 ครัวเรือนหรือประมาณ 1,500,000 คน รวมทั้งสิ้นเป็นคนจนในเมือง 1,870,000 ครัวเรือนประมาณ 8,250,000 คน เพื่อเปรียบเทียบประชากรเมืองทั้งหมดแล้วสัดส่วนคนจนในชุมชนแออัดสูงถึงร้อยละ 37

จากปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น รัฐบาลได้มีนโยบายในการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยให้กับชุมชนอย่างกว้างขวางทั่วประเทศในระยะเวลา 5 ปี โดยมีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2546 อนุมัติโครงการและงบประมาณในการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัย 2 โครงการนำร่องสำคัญคือ "โครงการบ้านเอื้ออาทร" ที่ดำเนินการโดยการเคหะแห่งชาติ และ "โครงการบ้านมั่นคง" ที่ดำเนินการโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

"โครงการบ้านเอื้ออาทร" เป็นโครงการที่มุ่งสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ให้กับกลุ่มผู้มีรายได้น้อยในเมืองที่มีรายได้ไม่เกิน 10,000 บาทและ 15,000 บาท โดยการเน้นการก่อสร้างในรูปแบบแฟลตและบ้านเดี่ยวขนาดเล็ก

"โครงการบ้านมั่นคง" เป็นโครงการที่เน้นการแก้ปัญหาความมั่นคงในการอยู่อาศัยและสร้างโอกาสการพัฒนาในชุมชนแออัดที่มีอยู่เดิม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกับกลไกการพัฒนาท้องถิ่น รูปแบบของที่อยู่อาศัยอาจมีได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ดินลักษณะของชุมชนและความสามารถในการจ่ายของชาวบ้าน เช่น อาจปรับปรุงเฉพาะระบบสาธารณูปโภคในที่เดิม การปรับปรุงผังก่อสร้างใหม่บางส่วน การก่อสร้างใหม่ทั้งชุมชน หรือการขยับย้ายเพื่อสร้างใหม่ให้มั่นคง

คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติงบประมาณจำนวน 146.6 ล้านบาท ให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ดำเนินโครงการบ้านมั่นคงในปี 2546 ซึ่งประกอบด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. งบประมาณ 126.6 ล้านบาท สำหรับดำเนินการในโครงการนำร่อง 10 โครงการ เพื่ออุดหนุนการพัฒนาาระบบสาธารณูปโภค การบริหารจัดการและสวนต่าง ดอกเบี้ยเพื่อให้อัตราดอกเบี้ยที่อยู่อาศัยของชุมชนถูกลง เหลือเพียง 1%
2. งบประมาณ 20 ล้านบาท สำหรับดำเนินการในเมืองนำร่องประมาณ 20 เมือง เพื่อให้เกิดแนวทางและการทำแผนเพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างแผนโครงการบ้านมั่นคงให้ครอบคลุมทุกชุมชนในเมือง?

ดังนั้น “โครงการบ้านมั่นคง” แม้จะดำเนินโครงการนำร่องเพียง 10 โครงการในปีแรก (2546) แต่ก็คาดว่าจะสามารถขยายการดำเนินงานสู่เมืองต่างๆอย่างกว้างขวางได้ตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นไป และจะเป็นกระบวนการในการสร้างความมั่นคง สร้างการพัฒนาที่อยู่อาศัย และชุมชนของคนจน คนมีรายได้น้อย ได้อย่างกว้างขวาง เป็นรูปธรรมที่สำคัญที่สุดโครงการหนึ่ง ของประวัติศาสตร์การพัฒนาชุมชนเมืองสมัยใหม่

ความสำคัญของการดำเนินโครงการบ้านมั่นคงจึงอยู่ที่การมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นเป็นหลัก (Demand driven แทน Supply driven) ผู้เป็นเจ้าของปัญหา การมีส่วนร่วมของหน่วยงานพัฒนาในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของหน่วยงานเจ้าของที่ดินทั้งภาครัฐและเอกชน และที่สำคัญที่สุดคือความมุ่งมั่นของรัฐบาลเองในการให้ความสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและความไม่มั่นคงในการตั้งหลักแหล่งของคนจนในเมืองที่สะสมมากกว่า 20-30 ปี รวมทั้งที่จะเกิดขึ้นใหม่ ให้มีการแก้ปัญหาร่วมกันอย่างขนานใหญ่ทั่วทุกเมือง โดยมีประชาชนและท้องถิ่นเป็นตัวตั้งและใช้การแก้ปัญหานี้ไปสู่การสร้างกระบวนการพัฒนาร่วมกัน ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และสร้างเมืองน่าอยู่ เมืองที่สงบสุข เมืองที่ผู้คนมีความสัมพันธ์อันดีและเอื้ออาทรต่อกันอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ด้านแนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพของชุมชนแออัดบุงรุก ซึ่งเป็นประเด็นที่สนใจที่จะศึกษาชุมชนที่มีการปรับปรุงโดยที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปรับปรุงที่พักอาศัย จนกระทั่งนำไปซึ่งการพัฒนาการออกแบบที่พักอาศัย โดยสรุปประเด็นที่จะศึกษาดังนี้

1. แนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ของชุมชนบุงรุกพื้นที่สาธารณะริมคลองมีทิศทางและมีรูปแบบในการปรับปรุงอย่างไร
2. ลักษณะทางกายภาพที่วัดได้จริงหลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดบุงรุกจะมีความมั่นคงและเหมาะสมกับบริบทชุมชนหรือไม่
3. ลักษณะทางพฤติกรรมผู้ใช้มีความพึงพอใจต่อการใช้งานหลังจากการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดบุงรุกหรือไม่
4. รูปแบบของการอยู่อาศัยภายในชุมชนแออัดบุงรุกริมคลอง เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัยเป็นไปตามการประเมินสภาพแวดล้อม หลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในชุมชนคลองสว่าง โดยกำหนดจากประเด็นปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อมทางกายภาพและลักษณะทางพฤติกรรมของผู้ใช้เป็นนัยยะสำคัญ เพื่อนำไปสู่แนวทางการออกแบบที่พักอาศัยตามแนวทางการปรับปรุงโดยที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม หลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชนแออัดบุงรุก
2. เพื่อศึกษาลักษณะความพึงพอใจภายหลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชนแออัดบุงรุกที่ส่งผลถึงการอยู่อาศัยที่มั่นคง
3. เพื่อศึกษาทิศทางและรูปแบบแนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ของชุมชนบุงรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง
4. เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบที่พักอาศัยตามแนวทางการปรับปรุงโดยที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม จากการศึกษาลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมตลอดจนความต้องการของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.4 คำถามการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมหลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชน

1. ลักษณะทางกายภาพภายหลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัย ภายในบริบทชุมชนเป็นอย่างไร ?
2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ ภายหลังจากครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชน เป็นอย่างไร ?
3. ลักษณะทางสังคมภายหลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชนเป็นอย่างไร ?
4. ลักษณะกิจกรรมและการใช้สอยพื้นที่ หลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชนเป็นอย่างไร ?

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาความพึงพอใจภายหลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชนแออัดบุงรุทที่ส่งผลถึงการอยู่อาศัยที่มั่นคง

1. ลักษณะความพึงพอใจในสภาพแวดล้อม ภายหลังจากครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชน หรือไม่ ?
2. ลักษณะความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่วัดได้จริงมีผลต่อกิจกรรมการใช้ งานหลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชน หรือไม่ ?

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาทิศทางและรูปแบบแนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อม ของชุมชนบุงรุทพื้นที่สาธารณะริมคลอง

1. หลังจากการศึกษาทิศทางและรูปแบบแนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อม ของชุมชนบุงรุทพื้นที่สาธารณะริมคลองสามารถสรุปประเด็นเพื่อนำมาเป็นตัวอย่างในการวิจัยได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบที่พักอาศัยตามแนวทางการปรับปรุงโดยที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม จากการศึกษาลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม ตลอดจนความต้องการของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน

1. หลังจากการศึกษาลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม ตลอดจนความต้องการของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน ผู้วิจัยจะเสนอแนวทางการอยู่อาศัยอย่างมั่นคง ตลอดจนทิศทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยโดยที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างไร ?

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.5 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยนี้กำหนดตามแนวทางการปรับปรุงที่พักอาศัยโดยที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม ซึ่งได้กล่าวถึงที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดนุกรุกกับความมั่นคงในการอยู่อาศัย ซึ่งได้นำมาเป็นแนวทางในการออกแบบบ้านมั่นคง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาดังนี้

- 1.5.3 ด้านที่พักอาศัย ผู้วิจัยกำหนดสิ่งก่อสร้างเป็นบ้านภายในชุมชนคลองสว่าง จ. ปทุมธานี จำนวน 55 ครัวเรือน โดยทำการสุ่มบ้านตัวอย่าง เป็นกรณีศึกษา
- 1.5.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้ประชากรจำนวน คน ที่อยู่อาศัยภายในชุมชน จำนวน 55 ครัวเรือน เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
- 1.5.3 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยคาดว่าจะดำเนินการศึกษาเก็บข้อมูลโดยเริ่มศึกษาถึงสภาพทางกายภาพของชุมชนปัญหาที่เกิดขึ้น จนถึงความต้องการของชาวบ้าน และแนวทางการปรับปรุงที่พักอาศัยในเวลา 3 เดือน คือตั้งแต่เดือน มิถุนายน 2546 ถึงเดือน สิงหาคม 2546

1.6 วิธีการวิจัย

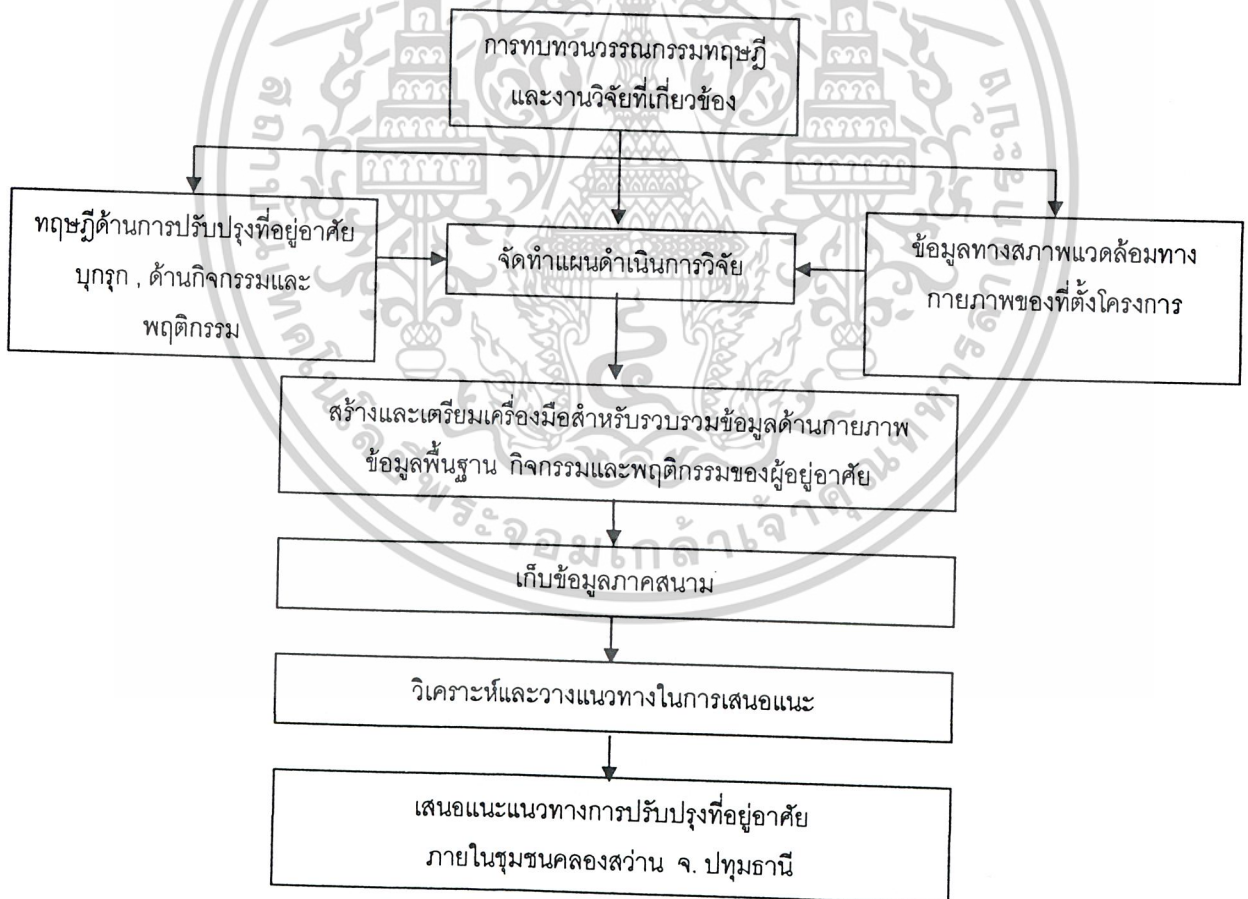
- 1.6.1 การออกแบบการวิจัย
- การศึกษาสภาพแวดล้อม หลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยบริเวณชุมชนนุกรุกริมคลองกรณีศึกษา ชุมชนคลองสว่าง ต. ประชาธิปัตย์ อ. ประชาธิปัตย์ จ. ปทุมธานี เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบที่พักอาศัย ตามแนวทางการปรับปรุงที่พักอาศัยโดยชาวบ้านมีส่วนร่วมให้เหมาะสมกับบริบทในท้องถิ่น
- 1.6.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ทบทวนวรรณกรรมและการศึกษาทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบการวิจัย
 - การศึกษาจากสภาพแวดล้อมจริง โดยการสังเกต สัมภาษณ์และแบบสอบถาม ตามประเด็นต่างๆที่ต้องการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.6.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น และการศึกษาจากสภาพแวดล้อมจริง เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบที่อยู่อาศัย ให้เหมาะกับบริบทชุมชน

- วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ทราบถึงข้อมูลเบื้องต้น ความรู้สึกของชาวบ้านที่อยู่อาศัยภายในชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ความสัมพันธ์ของชุมชนกับสังคม
- วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต ถ่ายภาพ ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในบริเวณชุมชนคลองสว่าง ความสัมพันธ์ของชาวบ้านภายในชุมชน
- วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ทราบถึงการก่อตั้งชุมชนคลองสว่าง ความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ความต้องการในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย

ภาพที่ 1.5 แสดงกรอบการวิเคราะห์ข้อมูล

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.7 นิยามศัพท์

รูปแบบการอยู่อาศัย หมายความว่า ลักษณะการอยู่อาศัย เช่น ลักษณะบ้านเรือน ความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยกับสภาพแวดล้อม เช่น คลองและพื้นที่บริเวณข้างเคียง รวมตลอดถึงเป้าหมายในการอยู่อาศัย

ชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง หมายความว่า ชุมชนที่คนภายในชุมชนรับรู้สถานการณ์อยู่อาศัยของตนว่าเป็นการบุกรุกพื้นที่สาธารณะบริเวณพื้นที่ว่างเปล่าริมฝั่งคลองต่าง ๆ และรุกล้ำลงไปในแนวคลอง

โครงการบ้านมั่นคง หมายความว่า โครงการที่เน้นการแก้ปัญหาความมั่นคงในการอยู่อาศัย และสร้างโอกาสการพัฒนาในชุมชนแออัดที่มีอยู่เดิม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกับกลไกการพัฒนาท้องถิ่น

การศึกษาสภาพแวดล้อมหลังการเข้าครอบครองพื้นที่ หมายความว่า การศึกษาอาคารภายหลังจากมีการใช้งานเพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงให้สอดคล้องกับพฤติกรรม และความต้องการของผู้ใช้อาคาร

การอยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง หมายความว่า การที่ผู้อยู่อาศัยสร้างที่อยู่อาศัยโดยใช้วัสดุที่หามาได้ ซึ่งได้สร้างที่อยู่อาศัยขึ้นมาด้วยตนเองและความร่วมมือของเพื่อนบ้าน

ชุมชนแออัดบุกรุก ต่างจากชุมชนแออัด ในข้อที่ว่าปลูกสร้างในที่ดินที่ไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของตน และโดยไม่ได้ได้รับความยินยอมจากเจ้าของที่ดิน

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

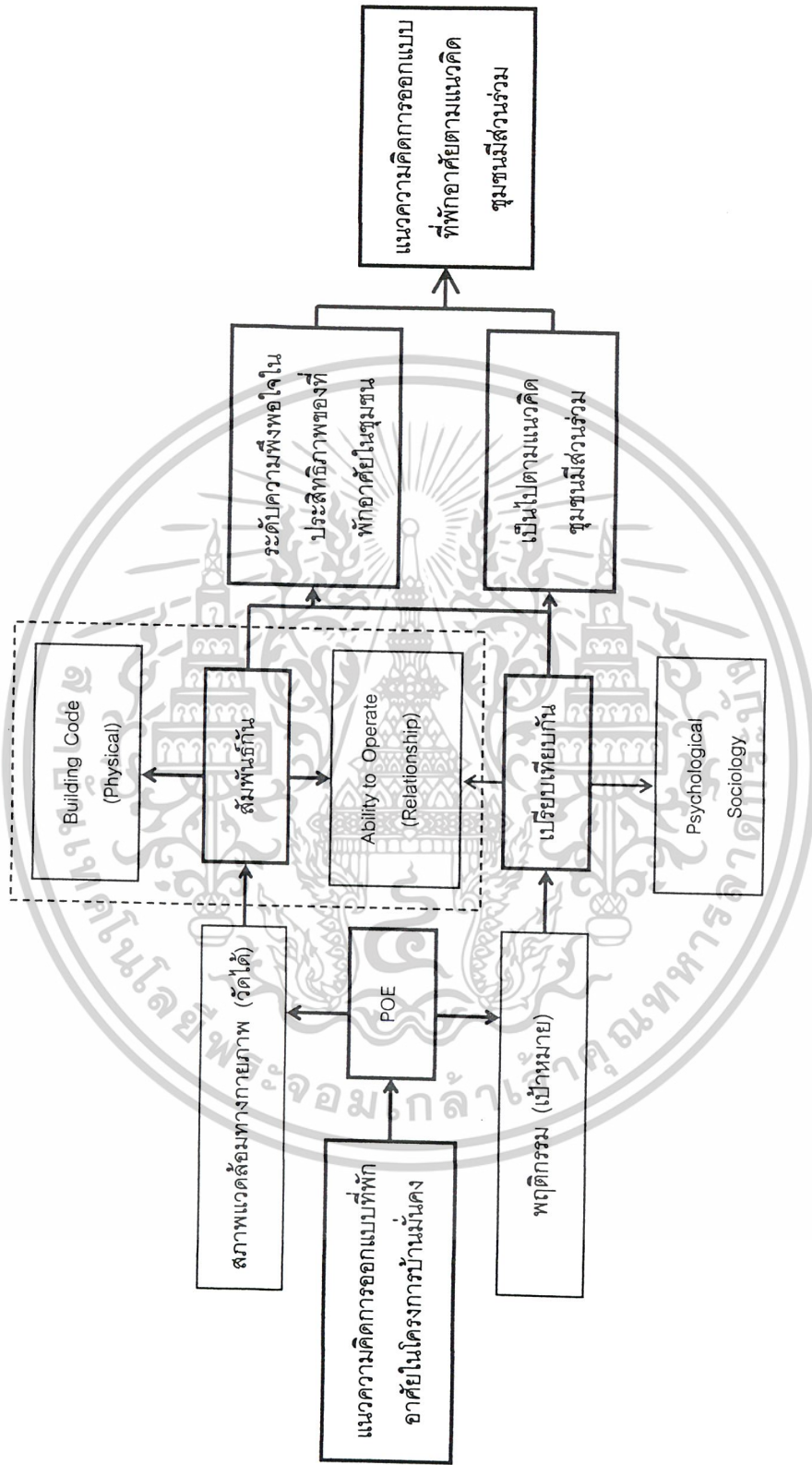
1. ทราบถึงความสัมพันธ์ของลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม หลังครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชน
2. ทราบถึงพฤติกรรมการใช้งานหลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชน
3. ทราบถึงทิศทางและกระบวนการในการปรับปรุงที่พักอาศัยโดยที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม
4. ทราบถึงแนวทางการออกแบบที่พักอาศัยตามแนวทางการปรับปรุงที่พักอาศัยโดยที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.9 กรอบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง แนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยภายในชุมชนแออัดนุกรุก
 ชุมชนคลองสว่าง จ. ปทุมธานี ผู้วิจัยได้วางแนวทางในการตั้งกรอบการวิจัย
 วรรณกรรม จากแนวความคิดที่ว่า การอยู่อาศัยแบบนุกรุกเป็นการอยู่อาศัยแบบไม่ธรรมดา (Non-
 conventional) ซึ่งเป็นการอยู่อาศัยที่ผิดกฎหมายถูกสังคมมองว่าเป็นตัวสร้างปัญหาให้กับ
 สภาพแวดล้อมของเมือง แต่ในสภาพความเป็นจริงผู้อยู่อาศัยมีความต้องการที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัย
 และสภาพแวดล้อมชุมชนให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตลอดจนความต้องการยอมรับจากสังคมทั้ง
 ในด้านการอยู่ร่วมกับคลองมิได้ทำลายคลองอีกทั้งยังสามารถดูแลคลองในเบื้องต้นได้อีกด้วย และ
 มิได้ทำความเดือดร้อนให้สังคมรอบข้าง โดยที่ไม่ต้องการที่อยู่อาศัยไปที่อื่น จึงมีการศึกษารูปแบบ
 ของการปรับปรุงชุมชนแออัดนุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง สาเหตุที่เลือกชุมชนคลองสว่างเพราะ
 ชุมชนคลองสว่างมีศักยภาพทั้งในด้านของสังคมภายในชุมชน สภาพแวดล้อม ตลอดจนความร่วมมือ
 ในการแสดงความคิดเห็นในการปรับปรุงชุมชน โดยมีกรวางรูปแบบในการพิจารณาดังนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 1.6 แสดงกรอบการวิจัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 2

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องแนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยภายในชุมชนแออัดบุงรุก กรณีศึกษา : ชุมชนลองสว่าง ได้ศึกษาทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถนำมาประยุกต์ ใช้กับงานวิจัยเรื่องนี้ โดยกำหนดแนวทางในการศึกษาทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับดังต่อไปนี้ 2.1 **วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง** ศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนแออัดว่าตั้งแต่ในอดีตการเกิดชุมชนแออัดสืบเนื่องมาจากสาเหตุใด ศึกษาถึงความหมายของชุมชนแออัดปัจจัยของการเกิดชุมชนแออัดมาจากเหตุผลใดบ้าง ประเภทของชุมชนแออัดมีกี่ประเภทสามารถแบ่งตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานได้อย่างไรบ้าง ศึกษาถึงรูปแบบต่าง ๆ ในการพัฒนาที่อยู่อาศัยภายในชุมชนแออัดว่ามีกี่ประเภทเพื่อที่จะสามารถนำมาเป็นแนวทางในการวิจัยได้ ศึกษากระบวนการจัดที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดแต่ละประเภทเพื่อนำมาเป็นแนวทาง 2.2 **ศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนริมคลอง** ศึกษาถึงแนวความคิดในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยภายในชุมชนริมคลองว่ามีแนวทางในการปรับปรุงอย่างไรบ้าง 2.3 **ทฤษฎีและแนวความคิดในการออกแบบบ้านมั่นคง** เป็นการศึกษารูปแบบของการปรับปรุงที่อยู่อาศัยภายใต้โครงการบ้านมั่นคง ศึกษาแนวความคิดในการพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยให้ชุมชนเป็นแกน ศึกษาแนวความคิดในการจัดการชุมชนโดยชุมชนและท้องถิ่น ศึกษาแนวความคิดในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยภายในชุมชนแออัดแนวทางใหม่ ศึกษารูปแบบของการพัฒนาความมั่นคงของที่อยู่อาศัยใน “โครงการบ้านมั่นคง” ว่ามีรูปแบบใดบ้าง ศึกษาตัวอย่างรูปแบบการพัฒนาความมั่นคงของที่อยู่อาศัยใน “โครงการบ้านมั่นคง” ที่ผ่านมาเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวิจัยต่อไป 2.4 **งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง** ศึกษาถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของการพัฒนาที่อยู่อาศัยหรือการปรับปรุงที่อยู่อาศัยภายในชุมชนแออัดบุงรุก จากการศึกษาวรรณกรรมและแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นเพื่อนำไปสู่การตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กรอบการทบทวนวรรณกรรม

ภาพที่ 2.1 แสดงกรอบการทบทวนวรรณกรรม

2.1 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนแออัด

สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทย หรือแม้แต่ชุมชนขนาดใหญ่เช่น กรุงเทพมหานคร ยังไม่มีปัญหาเรื่องชุมชนแออัด เนื่องจากประชาชนในกรุงเทพมหานคร (หรือนครหลวง) มีไม่มากนัก ปัญหาคนจากชนบทอพยพเข้าสู่เมืองมีน้อย และการเจริญเติบโตของเมืองก็เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้วกรุงเทพมหานครเริ่มมีปัญหาที่อยู่อาศัยตามมาอันเนื่องมาจากบ้านเรือนราษฎรถูกทำลายไปมากมายหลายแห่ง ผู้คนเริ่มอพยพเข้าสู่เมือง ซึ่งมีผลมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากทั้งด้านอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม แต่เป็นการขยายตัวในวงจำกัดเฉพาะในเมืองหลวงและตามหัวเมืองที่เป็นจังหวัดเอกสาร เป็นเอกสารที่เจริญขยายตัวไปรอบๆตัวเมืองไปเรื่อยๆ ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ใหญ่ การพัฒนาภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จตามแผนพัฒนาจะขยายการพัฒนาไปสู่ภาคชนบทบ้างแต่ก็เป็นลักษณะ การส่งเสริมการตั้งทรัพยากรจากชนบทมาพัฒนาความเจริญในเมืองมากกว่า เช่น การสร้างเขื่อน สร้างถนน ผลจากการพัฒนาดังกล่าว ยิ่งทำให้เมืองหลวงและชนบทแตกต่างกันมากยิ่งขึ้นกล่าวคือ กรุงเทพมหานครเมืองหลวงเป็นศูนย์กลางของความเจริญทุกอย่าง เป็นศูนย์กลางของระบบในสังคม ในขณะที่ชนบทมีแต่ความยากจนทั้งที่เกิดปัญหาการครอบครองที่ดิน ปัญหาการผลิต การถูกกดราคาพืชผล และปัญหาภัยธรรมชาติ ความแร้นแค้นเป็นแรงกดดันให้ชาวชนบทอพยพเข้าเมืองเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า เมื่อเข้ามาในเมืองก็ต้องตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยราคาถูก ไปอยู่ในชุมชนแออัดที่คนบ้านเดียวกันอยู่กันอยู่กันบ้าง ไปบุกรุกที่อยู่ใหม่บ้าง ประกอบกับทางรัฐบาลเองมิได้มีการวางผังเมืองที่ดี ใครใช้ประโยชน์ อย่างไรก็ได้ หน่วยงานราชการและเอกชนที่มีที่ดินมากก็ไม่เอาใจใส่ ปล่อยปะละเลย ทำให้จำนวนชุมชนแออัดเพิ่มมากขึ้น ในช่วงเวลาต่อมาชุมชนแออัดไม่เกิดแต่เพียงเฉพาะคนที่อพยพมาเท่านั้น แต่เกิดจากคนในกรุงเทพเองด้วย เพราะคนในเมืองถูกภาวะเศรษฐกิจบีบรัดมากขึ้น ชุมชนคนจนบางบางแหล่งเสื่อมโทรมลงกลายเป็นชุมชนแออัดไป (สมพงษ์ พัดบุญ , 2527 : 11) ที่มา : (ศิริลักษณ์ แก้วคงยศ , ชุมชนแออัด ตะกอนบางกอก , น. 6)

2.1.2 นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อปัญหาชุมชนแออัด

จากการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้อง สามารถรวบรวมได้ดังนี้

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544)
2. แผนการแก้ไขและป้องกันปัญหาชุมชนแออัดและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนจนในเมืองอย่างยั่งยืน
- ก. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544)

ได้กล่าวถึงการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในเมืองโดยการสร้างโอกาสให้แก่ชุมชนและคนจนในเมือง เพื่อแก้ไขปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ที่ผ่านมา จำเป็นต้องยกระดับคุณภาพชีวิตของคนจนในเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาที่อยู่อาศัย อาชีพ รายได้ บริการสังคมและสุขภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชุมชนและคนจนในเมืองสามารถก่อสร้างตัวและช่วยเหลือตนเองต่อไปได้อย่างถาวร โดยมีแนวทางพัฒนาดังนี้

1. ให้มีคณะกรรมการประสานการพัฒนาชุมชนเมืองระดับชาติ เพื่อกำหนด

นโยบายประสานกำกับดูแลงบประมาณในการพัฒนาชุมชนแออัดและคนในเมืองอย่างเป็นทางการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกภาพ โดยมีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีรองรับและมีผู้แทนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการประสานกับคณะกรรมการในระดับท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด

2. เพิ่มบทบาทของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด และคนจนในเมือง โดย

2.1 จัดตั้งกองทุนพัฒนาชุมชนเมือง โดยสนับสนุนด้านสินเชื่อและอื่น ๆ สำหรับการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย อาชีพ สภาพแวดล้อม สุขภาพอนามัยและการรื้อย้ายชุมชน เพื่อให้การแก้ไขปัญหาและปรับปรุงพัฒนาชุมชนแออัดและคนจนในเมือง สามารถดำเนินการได้อย่างกว้างขวางครบวงจรและต่อเนื่อง

2.2 สนับสนุนให้มีการพิจารณา จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับชุมชนแออัด รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชนแออัดและคนจนในเมือง ตลอดจนปรับวิธีการจัดสรรงบประมาณให้ลงสู่ชุมชนอย่างแท้จริง

2.3 จัดทำแผนพัฒนาและจัดกาที่อยู่ ที่เหมาะสมของชุมชนแออัด แรงงานอุตสาหกรรมและคนจนในเมือง รวมทั้งแผนป้องกันการเกิดชุมชนแออัด โดยให้ชาวชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดเตรียมแผนไว้ล่วงหน้าร่วมกับเจ้าของที่ดินและหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง โดยมีหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ ร่วมให้การสนับสนุน รวมทั้งการพิจารณานำที่ดินของรัฐที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์เต็มที่มาใช้ประโยชน์ให้เกิดความสมดุลทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และการพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนจนในเมือง

2.4 ใช้มาตรการภาษีส่งเสริมการมีที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อย เช่น เพิ่มค่าลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาในส่วนค่าดอกเบี้ยเงินกู้ที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้มีรายได้น้อยเป็นต้น

3. พัฒนาขีดความสามารถของชุมชนแออัดเพื่อเพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

3.1 ส่งเสริมความรู้ทักษะ ในการจัดการทางการเงินของชาวชุมชนและกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนให้เข้มแข็ง และสามารถสร้างโอกาสการระดมเงินทั้งจากแหล่งงบประมาณของรัฐ ภาคเอกชน และแหล่งเงินกู้ในระบบเพื่อพัฒนาชุมชน อาชีพและที่อยู่อาศัยได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาว

3.2 ส่งเสริมและพัฒนาชุมชนในด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยพัฒนาฝึกอบรมผู้นำชุมชนและผู้นำกลุ่มเยาวชนให้ตระหนักถึงการปรับปรุงพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนและระดมความร่วมมือจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนให้ดำเนินการพัฒนาร่วมกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4. จัดระบบองค์กรและหน่วยงาน ที่สามารถเอื้ออำนวยในการเจรจาตกลงเพื่อแก้ไข ความขัดแย้ง ระหว่างเจ้าของที่ดินและชาวชุมชนให้สิ้นสุดและเป็นไปโดยราบรื่นสันติ ตลอดจน จัดให้มีการประมวลความรู้ อบรมและเพิ่มพูนความชำนาญเกี่ยวกับกระบวนการแก้ไข ความขัดแย้ง ดังกล่าว

ข. แผนการแก้ไขและป้องกันปัญหาชุมชนแออัดและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนจนในเมือง ยั่งยืน

หลักการและแนวความคิด

1. ปัญหาของคนจนในเมือง ถือว่าเป็นปัญหาระดับชาติที่จำเป็นต้องเร่งแก้ไขโดย อาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายอย่างมีขั้นตอน และสอดคล้องกับสมรรถนะที่มีอยู่ของชาวชุมชน
2. คนในเมืองถือเป็นส่วนประกอบหนึ่งของเศรษฐกิจเมือง ที่มีความผูกพันกับ เมืองจำเป็นต้องอาศัยอยู่ในเมืองร่วมกับกลุ่มชนชั้นอื่น ๆ ในลักษณะพึ่งพาและแบ่งปันซึ่งกันและ กัน
3. การพัฒนาและแก้ไขปัญหาคอนจนในเมือง ควรกระทำอย่างครบวงจร โดยอาศัย การพึ่งพาตนเองของชาวชุมชนเป็นพื้นฐานของการพัฒนา
4. คนจนในเมืองควรมีพัฒนาการและมีกระบวนการเรียนรู้ ในการก่อสร้างตนโดย ต้องสร้างความมุ่งมั่นเป็นพลังสำคัญหนุนให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป
5. กระบวนการและวิธีการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดและคนจนในเมือง ควรเป็นแบบค่อย เป็นค่อยไป เพื่อให้คนจนในเมืองสามารถเลื่อนฐานะความเป็นอยู่ให้สูงขึ้นได้ด้วยสมรรถนะของ ตนเองเป็นหลักและควรเป็นแบบผสมผสานในลักษณะร่วมคิดร่วมกันแก้ไขปัญหา
6. ส่งเสริมให้มีการกระจายการพัฒนาไปสู่ภูมิภาค และชนบทมากขึ้นและป้องกันการ เพิ่มขึ้นของชุมชนแออัดในเมืองใหญ่ต่าง ๆ
7. การจัดการด้านการเงินเพื่อสนับสนุนแนวทางการแก้ไขปัญหาคอนจนในเมือง วัตถุประสงค์
 1. เพื่อให้ชาวชุมชนแออัดและคนจนในเมืองมีทัศนคติที่มุ่งเน้นในการรื้อสร้างตนเอง สามารถพัฒนาและยกระดับฐานะความเป็นอยู่ให้หลุดพ้นจากความยากจนได้อย่างยั่งยืน
 2. เพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดและคนจนในเมืองอย่างเป็นระบบครบวงจร
 3. เพื่อเสริมโอกาสในการเข้าถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจการเงินและบริหารสังคมของรัฐ
 4. เพื่อเสริมสร้างองค์กรแลกเปลี่ยนของชุมชนที่เข้มแข็ง ที่ขีดความสามารถในการตัดสินใจ และบริหารจัดการชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เป้าหมาย

1. พัฒนาอาชีพและรายได้ของคนจนในเมือง เพื่อให้คนจนในเมืองมีอาชีพที่มั่นคงและมีรายได้สูงขึ้นจนพ้นขีดความยากจน

2. พัฒนาและปรับปรุงชุมชนแออัด อย่างครบวงจรให้เหมาะสมกับการอยู่อาศัยได้ไม่น้อยกว่า 200,000 ครัวเรือน ภายใน ปี 2549

3. จัดหาแหล่งที่ตั้งชุมชนและพัฒนาที่อยู่อาศัย เพื่อรองรับชุมชนไร้รัฐและการอพยพเข้ามาทำงานทำของคนจนในชนบทไม่น้อยกว่าปีละ 20,000 หน่วย

4. เพิ่มขีดความสามารถของหน่วยงานรัฐ ที่เกี่ยวข้องในการให้บริการพื้นฐานที่จำเป็นได้อย่างเพียงพอและทั่วถึง

ยุทธศาสตร์การดำเนินงาน

1. มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดอย่างครบวงจร และครอบคลุมทุกชุมชนโดยมี แผนงานและงบประมาณที่ยืดหยุ่นหลากหลายทางเลือก

2. สร้างกระบวนการพัฒนา และวิธีการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดแบบผสมผสานในลักษณะร่วมกันคิดร่วมกันดำเนินการ ด้วยความเป็นมิตรโดยสันติวิธี โดยให้ชุมชนมีบทบาทหลักโดยภาครัฐและภาคเอกชนให้การช่วยเหลือสนับสนุน

3. สนับสนุนให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องปรับทัศนคติ เกี่ยวกับแนวทางการปรับปรุงพัฒนา ชุมชนแออัดให้สอดคล้องกัน ฟังพากันและกันให้เจ้าของปัญหาเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนมากขึ้น

4. ระดมความร่วมมือ และทรัพยากรจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

5. พัฒนาระบบการทางการเงินของชุมชน ให้เข้มแข็งในภาวะระดมเงินเพื่อการพัฒนาอาชีพที่อยู่อาศัย คุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม จากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ เพื่อเสริมโอกาสการเข้าถึงปัจจัยการลงทุน

6. กำหนดให้มีองกรและกลไกในการดำเนินการที่ชัดเจนในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อที่ดำเนินการแก้ไขปัญหา ได้ทันต่อเหตุการณ์ และสอดคล้องกับสถานการณ์แต่ละพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

7. กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมากขึ้น

8. สนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรชุมชนและชาวชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

9. จัดเตรียมแผนรองรับคนชนบทที่อพยพเข้ามาหางานทำในเมืองให้มีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมและมีคุณภาพชีวิตที่ดีพอ

มาตรการสำคัญ

1. ด้านกายภาพ

ก. จัดทำแผนพัฒนาและจัดหาที่อยู่ที่เหมาะสมของชุมชนแออัด แรงงาน

อุตสาหกรรมและคนจนในเมืองรวมทั้งแผนป้องกันการเกิดชุมชนแออัด โดยให้ชาวชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดเตรียมแผนล่วงหน้าแต่เนิ่น ๆ รวมทั้งเจ้าของที่ดินและหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง โดยอาจมีหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ ร่วมให้การสนับสนุนด้วย

ข. จัดทำแผนการใช้ที่ดินภาครัฐในเมืองโดยเฉพาะที่ดินที่เหมาะสม ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างแหล่งจ้างงาน และแรงงานและเกิดประโยชน์ที่ดียิ่งขึ้นแก่รัฐขณะเดียวกันยังเอื้ออำนวยให้ชาวชุมชนแออัด และคนจนในเมืองมีสิทธิที่อยู่อาศัยที่มีความมั่นคง โดยทำความเข้าใจกับเจ้าของที่ดินภาครัฐ

ค. เร่งรัดจัดทำแผนการรองรับการรื้อย้ายชุมชนแออัดและชุมชนอื่น ๆ โดยจัดทำไว้ล่วงหน้าและตกลงกับเจ้าของที่ดินภาครัฐให้ชาวชุมชนเช่าที่ดินอาศัยระยะยาว ทั้งนี้ให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมแผนการรื้อย้ายด้วย

ง. ปรับปรุงสภาพแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดและคนจนในเมืองให้ได้รับบริการพื้นฐานและบริการสังคมที่จำเป็นจากรัฐ โดยสนับสนุนและประสานให้องค์กรชุมชนตลอดจนกลุ่มผู้นำเยาวชนเป็นแกนหลักในการพัฒนา และมีหน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุนการพัฒนา

จ. ให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มคนจนเร่รอนในเมือง โดยเฉพาะกลุ่มสตรีและเด็กให้มีที่พักอาศัยชั่วคราว และจัดหางานให้ทำต่อไป รวมทั้งกำหนดสิ่งจูงใจให้คนในชนบทไม่อพยพเข้าเมือง

2. ด้านเศรษฐกิจและการเงิน

ก. ส่งเสริมความรู้ทักษะในการจัดการทางการเงินของชาวชุมชน และกลุ่มออกฤทธิ์ในชุมชนให้เข้มแข็ง และสามารถสร้างโอกาสการระดมเงินทั้งจากแหล่งงบประมาณของรัฐ ภาคเอกชนและแหล่งเงินกู้ในระบบเพื่อการพัฒนาชุมชน อาชีพและที่อยู่อาศัยได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ข. ส่งเสริมพัฒนาสมรรถนะในการประกอบอาชีพทั้งในระบบและนอกระบบแก่คนจนในเมือง เพื่อให้มีรายได้สูง และมั่นคงซึ่งเป็นการฝึกอบรมที่เข้าถึงในชุมชนและเน้นให้ชาวชุมชนจัดการธุรกิจในชุมชนด้วยตนเอง

ค. จัดตั้งกองทุนพัฒนาชุมชนเมืองขึ้น เพื่อสนับสนุนด้านสินเชื่อและอื่น ๆ สำหรับการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย รอบด้านครบวงจร ทันต่อสถานการณ์และยืดหยุ่น โดยมุ่งเน้นให้การสนับสนุนแก่ชุมชนที่มีการพัฒนาองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งและอาจรวมถึงการสนับสนุนแก่หน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนด้วย ซึ่งอาจมีแหล่งที่มาของเงินจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งรัฐและเอกชน

3. ด้านองค์กรและกลไก

ก. จัดตั้งคณะกรรมการประสานการพัฒนาชุมชนเมืองระดับชาติ เพื่อกำหนดนโยบายประสาน และกำกับดูแลการดำเนินงานและงบประมาณในการพัฒนาชุมชนแออัด และคนจนในเมืองอย่างเป็นเอกภาพ ประกอบด้วยฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้แทนชุมชนแออัดในสัดส่วนที่มากพอสมควร โดยมีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีรองรับซึ่งประสานกับคณะกรรมการในระดับท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด

ข. ผลักดันให้มีกฎหมายชุมชนแออัด โดยเร่งประกาศในพรบ. ชุมชนแออัด โดยเร็ว รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชนแออัด และวิธีการจัดสรรงบประมาณให้ถึงผู้ชุมชนอย่างแท้จริง

ค. จัดระบบองค์กรและหน่วยงานที่สามารถเอื้ออำนวยในการเจรจาตกลง เพื่อแก้ไขความขัดแย้งระหว่างเจ้าของที่ดินและชาวชุมชนให้สิ้นสุดและเป็นไปได้โดยราบรื่นสันติ ตลอดจนจัดให้มีการประมวลความรู้ ฝึกอบรมและเพิ่มพูนความชำนาญเกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง ดังกล่าว

4. ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

ส่งเสริมพัฒนาชุมชนในด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยพัฒนาฝึกอบรมผู้นำชุมชน และระดมความร่วมมือจากผู้อยู่อาศัยให้ดำเนินการพัฒนาร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น

ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

ความมั่นคงในที่ดินหมายถึงการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในการอยู่อาศัยหรือเช่าในระยะยาว เมื่อเกิดความมั่นคงแล้วนั้นก็จะมีปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชน และพัฒนาตนเองและชุมชนต่อไปได้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่ดินจัดว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการสร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทางด้านอื่น ๆ และการปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนให้ดีขึ้นตามทฤษฎีทางจิตวิทยาเรื่องแรงจูงใจ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพของการครอบครองที่ดินกับคุณภาพของที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กัน คือ ถ้าที่ใดขาดความมั่นคงในการครอบครองเป็นที่เช่าผิดกฎหมายหรืออยู่ระหว่างการขับไล่ที่ดิน ตัวที่อยู่อาศัยจะมีคุณภาพทรุดโทรม สภาพแวดล้อมที่สกปรกขาดการพัฒนา

นอกจากนี้ความรู้สึกมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ เกิดจากการมีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเอง ไม่ต้องหวาดกลัวจากการถูกไล่ที่ และปัญหาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยในชุมชนแออัดไม่ใช่หมายถึงบ้านที่ใกล้พัง ไม่ปลอดภัยต่อการอยู่อาศัย ความหมายที่แท้จริงคือการรื้อถอน การไล่ที่ซึ่งเป็นความไม่มั่นคงทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาที่สำคัญที่สุดของชุมชนแออัด คือปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยเป็นเรื่องที่ประชาชน ให้ความสำคัญและกระตือรือร้นในการปรับปรุงชุมชนที่อยู่อาศัย ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าการได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความพอใจสูงสุดต่อผู้อยู่อาศัยซึ่งส่วนมากยังคงมีความพึงพอใจในแปลงที่ดินขนาดเล็กที่มีอยู่

2.1.3 ความหมายของ “ชุมชนแออัด”

วิวัฒนาการนิยามศัพท์ของคำว่า “ชุมชนแออัด” นั้นเดิมใช้ว่า “สลัม” บัญญัติตามศัพท์ภาษาอังกฤษ “Slum” ตามความหมายของกระทรวงมหาดไทยหมายถึง “แหล่งเสื่อมโทรม” ต่อมาการเคหะแห่งชาติเสนอให้เปลี่ยนชื่อเป็น “ชุมชนแออัด” คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบด้วย เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2525 (ฉวีวรรณ มิติกุล, 2526 : 1) การเคหะแห่งชาติให้ความหมายเดียวกับ Encyclopidia Britanica ว่าชุมชนแออัด (Slum) หมายถึง ที่อยู่อาศัยอันไม่มีที่ว่าง ข้ำรูดทรุดโทรม ขาดบริการที่ถูกต้องตามหลักอนามัย หรือที่อยู่อาศัยอย่างแออัดแออัดอันทำให้ไม่อาจใช้เป็นที่อยู่อาศัย เพื่อการดำรงชีวิตในครอบครัวให้มีความสุขกายสบายใจได้ ที่มา : (โสภา (ชูพิกุลชัย) ชปิลมันน์ , การศึกษารูปแบบของชุมชนที่พึงปรารถนา ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัด ในเขต กทม. , น. 2-1)

แหล่งเสื่อมโทรมหรือที่เรียกกันว่า “สลัม” (Slum) มีความหมายตามพระราชบัญญัติปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม ว่า “เป็นแหล่งหรือย่านที่มีอาคารหนาแน่นและอาคารนั้นส่วนมากชำรุดทรุดโทรม หรือมีสถานที่ที่ไม่เหมาะที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัยหรือมีลักษณะเป็นอันตรายแก่สุขภาพอนามัย ความปลอดภัยและศีลธรรมหรือสวัสดิภาพของผู้อยู่อาศัยและประชาชน “

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากคำจำกัดความแหล่งชุมชนแออัดของ รศ.สุพัตรา สุภาพ นั้น ให้คำว่าแหล่งเสื่อมโทรม (Slum Area) หมายถึง “สภาพของย่านเคหะสถานหรือบริเวณที่พักอาศัยในเมืองที่ประกอบด้วยอาคารเก่าแก่ชำรุดทรุดโทรม มีบริเวณที่สกปรกรกรุงรัง ประชาชนอยู่กันอย่างแออัด ผิดสุขลักษณะต่ำกว่ามาตรฐาน จนไม่อาจอยู่อย่างครบคร้วตามปกติวิสัยมนุษย์ได้ ซึ่งไม่ทำให้ปลอดภัยในด้านสุขวิทยาและอนามัย”

และอีกความหมายหนึ่ง ซึ่งคณะกรรมการปรับปรุงในเขตกรุงเทพมหานครซึ่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเป็นประธาน ได้ให้คำจำกัดความของ “แหล่งเสื่อมโทรม” ว่า “เป็นบริเวณที่พักอาศัยที่เป็นแหล่งชุมชนหนาแน่น แออัด อาคารส่วนใหญ่มีสภาพชำรุดทรุดโทรม หรือมีสภาพต่ำกว่ามาตรฐาน ไม่สมควรเป็นที่อยู่อาศัย ในบริเวณนั้น ๆ มีปัญหาด้านเศรษฐกิจสังคม สุขภาพอนามัย และสภาพแวดล้อมรุนแรงกว่าระดับปัญหาทั่วไป”

อย่างไรก็ตาม จากความพยายามที่ทางราชการจะใช้คำให้เหมาะสมขึ้น จึงมีการเปลี่ยนคำว่า “แหล่งเสื่อมโทรม” มาเป็นคำว่า “แหล่งชุมชนแออัด” แทน แต่โดยทั่วไปเนื้อหาความหมายยังเหมือนเดิม

ฉะนั้น คำว่า “ชุมชนแออัด” ตามความหมายรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่าเป็น “สถานที่หรือกลุ่มของสถานที่ที่อยู่อาศัย ที่มีอาคารหนาแน่นและเก่าแก่ชำรุดทรุดโทรมและเสื่อมสภาพ ไม่เหมาะที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัย เป็นบริเวณที่เต็มไปด้วยความสกปรกรกรุงรังมีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นแออัดยัดเยียด ผิดสุขลักษณะอนามัย ซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพ ความปลอดภัย การดำรงชีวิตอยู่ในลักษณะที่ต่ำกว่ามาตรฐานโดยทั่ว ๆ ไป ตลอดจนมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม ที่มา : (ศิริลักษณ์ แก้วคงยศ . ชุมชนแออัด ตะกอนบางกอก , น. 6)

การพัฒนาชุมชนแออัดหมายถึง การพัฒนาความจำเป็นขั้นพื้นฐานในชุมชนแออัดหรือชุมชนของผู้มีรายได้น้อยในเมืองเพื่อบรรลุสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าของประชาชนในชุมชนแออัดหรือผู้มีรายได้น้อยในเมือง โดยผ่านวิธีการวิจัยและการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ทั้งนี้ เพื่อตรวจสอบรูปแบบของโครงการ และเพื่อตรวจสอบรูปแบบของโครงการ และเพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นหรือความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนผู้เป็นเจ้าของโครงการไปในลักษณะเดียวกัน

การพัฒนาความจำเป็นขั้นพื้นฐานเพื่อบรรลุสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า ชุมชนดังกล่าวจะต้องหมายถึงการพัฒนาการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการพึ่งพาตนเองของชุมชนด้วย การที่บรรลุเป้าหมายดังกล่าว ชุมชนจะต้องมีปัจจัยหรือองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบสำหรับการวางแผนและการบริหารจัดการของชุมชนเอง
2. กำลังคน
3. เงินทุนและการบริหารจัดการด้านเงินทุนในรูปแบบต่าง ๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“องค์กรของชุมชน” จะต้องเป็นองค์กรที่แข็งแกร่งมองปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม เป็นจริงและต้องสามารถปรับเปลี่ยนได้ เพื่อให้สามารถบริหารหรือวางแผนโครงการต่าง ๆ ที่จะตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชนได้อย่างคล่องตัว “กำลังคน” ในที่นี้อาจจะเป็นปัจเจกบุคคล ครอบครัว กลุ่มหรือสหกรณ์ รวมทั้งระบบ อาสาสมัครด้วยก็ได้ สำหรับ “เงินทุน” ของชุมชนนั้นอาจจะมีต้นจากการระดมทุนที่ชุมชนเอง หรือการได้รับการสนับสนุนจาก “รัฐ” หรือสถาบันการเงินต่าง ๆ ภายใต้เงื่อนไขที่สามารถ ผลักดันให้ชุมชนเกิดการ “พัฒนา” ด้านความรับผิดชอบ ความริเริ่มสร้างสรรค์ ความ สมานฉันท์ และการมีโอกาสนำเป็นเจ้าของกิจการด้วยตนเองของชุมชน

การผลักดันให้เกิดการพัฒนาทั้งสี่ด้านได้สำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นหลังก็ หมายถึงว่า เราสามารถเปลี่ยนแปลง “สลัม” หรือ “ชุมชนแออัด” ซึ่งหลายคนมองว่าเป็น แหล่งรวมของปัญหานานับประการให้กลายเป็นทั้ง “ที่อยู่อาศัย” และ “แหล่งผลิต” ที่มี ศักยภาพ (อรรถัย อาจอำ , ประชากรและการพัฒนา , 2533 : 2) ทีมา : (โสภณ (ชูพิกุลชัย) ชปีลมันน์, การศึกษารูปแบบของชุมชนที่พึงปรารถนา ของผู้อาศัยในชุมชนแออัด ในเขต กทม. , น. 2-3)

ลักษณะของความเป็นชุมชนนุกรุก

จากการสำรวจที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยเกือบทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็สลัมหรือชุมชน นุกรุก มักจะเป็นที่อยู่อาศัยที่ผิดกฎหมายในบางด้าน กรณีของที่อยู่อาศัยในชุมชนนุกรุกมักจะผิด กฎหมายใน 2 ด้านด้วยกัน คือ

2.1.3.1 มีการครอบครองที่ดินโดยผิดกฎหมาย

2.1.3.2 ทำเลที่ตั้งและการก่อสร้างได้พัฒนาและสร้างขึ้นโดยผิดกฎหมายซึ่งขัดกับ ระเบียบข้อบังคับในการแบ่งเขต (Zoning) ของทางราชการ ซึ่งได้ระบุการใช้ที่ดิน และจำนวนหน่วยที่อนุญาตให้ใช้ต่อแสดร์ (1 แสดร์ = 2.47 เอเคอร์) หรือ ขัด กับข้อบังคับในการแบ่งย่อยที่ดิน ซึ่งได้กำหนดมาตรการเพื่อให้ถนนเข้าถึงให้มีน้ำ ใช้ ระบบการระบายน้ำฯลฯ หรือขัดกับระเบียบการก่อสร้างอาคาร (Hardorand Satterthwaite.1989), (โสภณ พรโชคชัย. 2528)

2.1.4 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดชุมชนแออัด

สาเหตุของการเกิดชุมชนนุกรุก

2.1.4.1 ชุมชนนุกรุกริมคลอง

จากการศึกษาปัจจัยการเกิดสลัมริมคลอง ของศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัยและ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ (2527) พบว่า สาเหตุที่ผู้อยู่อาศัยรายได้น้อยจำนวนมากบุกรุกเข้าไปอยู่อาศัยบริเวณริมคลอง หรือ รุกล้ำคูคลองนั้น อาจเนื่องมาจากปัจจัยที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1. การขาดแคลนที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย การที่รัฐไม่สามารถที่จะจัดหาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยได้อย่างเพียงพอ ในขณะที่ธุรกิจที่อยู่อาศัยในภาคเอกชนก็ตอบสนองความต้องการของผู้มีรายได้ปานกลางและสูงเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ผู้มีรายได้น้อยเหล่านั้นต้องหาที่เช่าเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของตนเอง และที่เช่าในเมืองที่มีผู้มีรายได้น้อยเหล่านั้นสามารถเข้าไปอยู่อาศัยได้ คือ บริเวณริมคลองซึ่งเป็นที่ดินของรัฐ เมื่อมีความหนาแน่นขึ้นก็จะมีกรุกล้ำคูคลองมากขึ้น บางแห่งก็มีการปลูกสร้างบ้านเรือนคร่อมคูคลอง
2. การปล่อยปละละเลยโดยไม่มีการควบคุมดูแลอย่างจริงจัง หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่มิได้ควบคุมดูแลโดยตลอดมา ทำให้ผู้ขาดแคลนที่อยู่อาศัยเข้ายึดครอง และปลูกสร้างที่อยู่อาศัยได้โดยง่าย ทำให้ผู้รุกร้ำเพิ่มจำนวนมากขึ้นจนมีลักษณะเป็นชุมชนบุกรุกริมคลอง
3. ปัญหาด้านที่ดินตั้งแต่ปี 2503 เป็นต้นมา ได้เริ่มมีการกว้านซื้อกัน屯ที่ดินเพื่อเก็งกำไรจนถึงปี 2524 ที่ดินเขตชานเมืองกรุงเทพฯ คิดเป็นเนื้อที่ 150-170 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 100,000 ไร่) ถูกโอนไปที่อยู่ในมือของนายทุนนักจัดสรรที่ดิน เมื่อที่ดินบริเวณชานเมืองถูกนักจัดสรรที่ดินจองหมดแล้ว ในขณะที่ความเจริญของเมืองขยายตัวสูงขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง สถานการณ์เช่นนี้ เป็นผลกระทบโดยตรงที่ก่อให้เกิดการผลักดันผู้อยู่อาศัยรายได้น้อยออกไปจากเขตความเจริญ กล่าวคือ เจ้าของที่ดินในเมืองต้องการใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรมหรืออุตสาหกรรม ซึ่งให้ผลตอบแทนสูงกว่า จึงหันมาใช้วิธีขับไล่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดด้วยวิธีการต่างๆ สภาพเช่นนี้เป็นแรงบีบให้ผู้มีรายได้น้อยเหล่านั้นบุกรุกเข้าไปในที่ว่างเปล่าในเมือง ที่ไม่ใช่ของเอกชนซึ่งยังคงมีอยู่เฉพาะบริเวณที่ริมคลองนั่นเอง
4. อยู่ใกล้แหล่งงาน และการคมนาคมสะดวก เนื่องจากในกรุงเทพฯ มีคูคลองอยู่มากมาย และสลัมริมคลองส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บริเวณใกล้ย่านความเจริญ ซึ่งเป็นแหล่งธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรม ซึ่งการอยู่อาศัยบริเวณใกล้ความเจริญดังกล่าวจึงมีความสะดวกในด้านการคมนาคมและการประกอบอาชีพ
5. อยู่ใกล้แหล่งสาธารณูปโภค เนื่องจากสลัมริมคลองส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บริเวณใกล้ความเจริญดังกล่าวแล้ว ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ในอาณาบริเวณที่สาธารณูปโภค ได้แก่ ไฟฟ้าและประปาเข้าถึง แม้ว่าจะไม่สามารถติดตั้งมิเตอร์ของตนเองได้ แต่สามารถจัดหาได้ด้วยวิธีการนอกระบบต่างๆ ซึ่งยิ่งดีกว่าการอยู่นอกเมืองที่ห่างไกล ส่วนในเรื่องของน้ำใช้นั้น สลัมริมคลองบางแห่งก็ใช้น้ำคลองที่อยู่อาศัยนั้นเพื่อการอุปโภคและบริโภค

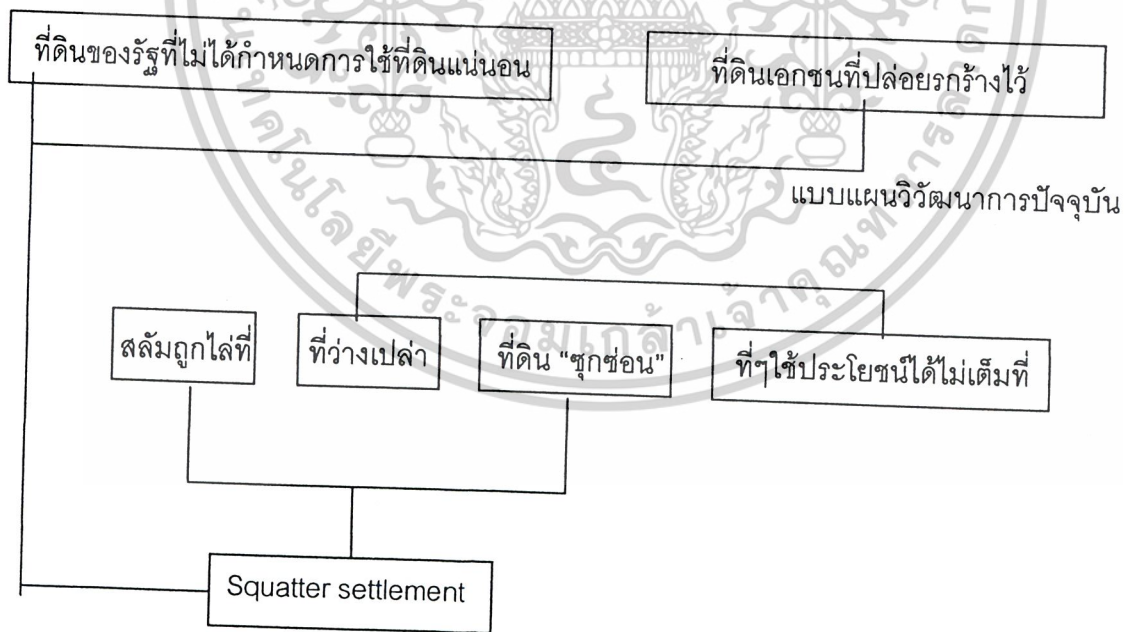
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.4.2 ชุมชนบุกรุกทั่วไป

1. ปัจจัยด้านที่ดิน

โสภณ พรโชคชัย (2528:20) ได้กล่าวว่า การปล่อยที่ดินให้รกร้างว่างเปล่า โดยขาดการดูแลย่อมก่อให้เกิดสภาพการบุกรุกจนเป็นสลัมขึ้นมาได้ แต่ปัจจุบันเจ้าของที่ดิน ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ดูแลที่ดินของตนเข้มงวดขึ้น ทำให้การบุกรุกเป็นไปได้ยากกว่าแต่ก่อน แต่ก็ยังมีโอกาสเกิดเป็นชุมชนบุกรุกได้ เช่น พื้นที่ว่างเปล่าที่ขาดการดูแล ที่ดินที่ชุกซ่อนอยู่บริเวณต่างๆ ได้แก่ พื้นที่ใต้สะพาน หลังตึกแถวริมคลอง ที่ดินเหล่านี้ขาดความสนใจเท่าที่ควร ซึ่งสามารถถูกบุกรุกได้ นอกจากนี้ยังมีที่ดินที่ใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ เช่น ที่ดินตามแนวราวที่หลีกเลี่ยงจากการใช้ประโยชน์แล้วในบางพื้นที่ก็อาจถูกบุกรุกได้เช่นกัน อีกกรณีหนึ่งคือ การที่สลัมที่ถูกไล่ออกแต่ยังคงไม่ยอมย้ายออกจากพื้นที่ ก็จะกลายสภาพเป็นชุมชนบุกรุกได้เช่นกัน (โสภณ พรโชคชัย.2528:20)

แบบแผนการกำเนิดสลัมเดิม

ที่มา : โสภณ พรโชคชัย. 2528

ภาพที่ 2.2 แสดงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เอกสารสัมมนาระหว่างประเทศเรื่อง ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย แนวทาง
 สร้างสรรค์สำหรับเมืองทั้งหลายในทวีปเอเชีย ได้กล่าวถึงปัญหาด้านที่ดินตั้งแต่ปี 2503 เป็นต้น
 มาได้เริ่มมีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร จนถึงปี 2524 ที่ดินเขตชานเมืองกรุงเทพมหานคร
 ประมาณ 100,000 ไร่ ถูกโอนไปอยู่ในมือของนายทุนนักจัดสรรที่ดิน (ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด
 การเคหะแห่งชาติ.2527) เมื่อที่ดินบริเวณชานเมืองถูกนักจัดสรรที่ดินจับจองหมดแล้ว ในขณะที่
 ความเจริญของเมืองขยายตัวสูงขึ้น ซึ่งเป็นผลให้เกิดการผลักดันผู้อยู่อาศัยที่มีรายได้น้อยออกไป
 จากเขตความเจริญ กล่าวคือ เจ้าของที่ดินในเมืองต้องการใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรมหรือ
 อุตสาหกรรม ซึ่งให้ผลตอบแทนสูงกว่า จึงหันมาใช้วิธีขับไล่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดด้วยวิธีการ
 ต่างๆสภาพเช่นนี้เป็นแรงบีบให้ผู้มีรายได้น้อยเหล่านั้น บุกกรุกเข้าไปในที่ว่างเปล่าในเมืองที่ไม่ใช่
 ของเอกชน ซึ่งก็ยังคงมีอยู่ที่บริเวณริมคลอง

2. ปัจจัยด้านประชากร

การอพยพย้ายถิ่นโดยสมัครใจที่เป็นไปโดยความต้องการของผู้ย้ายถิ่นเองต่างไปจาก
 การย้ายถิ่นที่ถูกบังคับหรือโดยไม่สมัครใจ เช่น การย้ายถิ่นเพื่อเข้าประจำการทางทหารการลี้ภัย
 เพราะถูกคุกคามต่อชีวิตทรัพย์สินหรือเสรีภาพ การย้ายถิ่นโดยสมัครใจ ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการ
 เพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในเมือง คือ

(1) ปัจจัยผลักดัน (push factors) ที่เกิดขึ้นหรือเกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นออก
 เช่นความล้มเหลวในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากขาดแคลนน้ำหรืออุปกรณ์อื่นๆ ทำ
 ให้เกษตรกรมีรายได้น้อยลง ซึ่งจะสัมพันธ์กับการว่างงานในชนบท ทำให้ต้องมีการย้ายถิ่นเข้าสู่
 เมือง

(2) ปัจจัยดึงดูด (pull factors) จะมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่ผู้ย้ายถิ่นจะย้าย
 เข้าไปอยู่ในพื้นที่ใหม่ เช่น การมีแหล่งงานที่ดีกว่าเดิมเป็นสิ่งดึงดูดใจ (Lee.1966:45-47)

ปัจจัยผลักดัน (push factors) และปัจจัยดึงดูด (pull factors) นี้เป็นสาเหตุหนึ่ง
 ของการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรเมือง ความแตกต่างในด้านการพัฒนาระหว่างเขตเมืองและ
 เขตชนบทส่งผลให้มีการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองในอัตราค่อนข้างสูง ปรากฏการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิด
 ปัญหาการขาดแคลนที่พักอาศัย การบริการด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การกระจาย
 รายได้เป็นต้น

2.1.5 ประเภทของชุมชนแออัด

ชุมชนแออัดมีประเภทที่แตกต่างกันดังนี้

1. ชุมชนเช่าที่ปลูกบ้าน (Land - rented slum)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ชุมชนเหล่านี้ถูกกฎหมายในแง่ที่มีการเช่าที่หรือ ได้รับอนุญาตให้ปลูกสร้าง บ้านบนที่ดินอย่างถูกต้อง ลักษณะชุมชนเช่นนี้เป็นส่วนใหญ่ที่สุดในจำนวน ชุมชนประเภทต่าง ๆ

2. บ้านพักของทางราชการที่เสื่อมโทรมลง (Rundown institutional housing) เช่นบ้านพักของการรถไฟแห่งประเทศไทยบางส่วนที่เสื่อมโทรมลง ทั้งยังมีการต่อเติมเพิ่มขึ้น ซึ่งกลายเป็นสลัมที่มีความแออัด ไม่เป็นระเบียบ และความเสื่อมโทรมของอาคารเป็นเกณฑ์สำคัญ
3. อาคารสงเคราะห์ที่เสื่อมโทรมลง (Rundown public housing) ในที่นี้ไม่รวมถึงแฟลตสูง ๆ แต่หมายถึงเฉพาะถึง อาคารสงเคราะห์ชั้นเดียว หรือ 1 ชั้นที่สร้างไว้แต่ 30-40 ปีก่อนหน้านี้ อาคารเหล่านี้หากขาดการดูแลรักษาที่ดี ก็กลายเป็นสลัมไปได้ นอกจากนี้ยังมีการต่อเติมกันเองทำให้เกิดความเสื่อมโทรมลงได้
4. อาคารเก่าแก่ในเขตใจกลางเมือง (Inner-city slum) บ้างก็เป็นอาคารชั้นเดียวหรือ 2 ชั้นเป็นกลุ่ม ๆ แล้วให้คนเช่ามานานจนเสื่อมโทรมลง อย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น แถวตลาดน้อย (ตรอกวานิช 2) บ้างก็เป็นอาคารหลายชั้น ซึ่งแต่เดิมเป็นอาคารธุรกิจเช่น โรงน้ำชา โรงหนัง แต่ต่อมาเลิกกิจการแล้วให้คนเข้าไปอาศัย (พบมากแถวเยาวราช) พวกนี้จะมีความเสื่อมโทรมของอาคารสูงมากและอยู่กันอย่างอัดอัดเยียด
ที่มา : (ศิริลักษณ์ แก้วคงยศ , ชุมชนแออัด ตะกอนบางกอก , น. 6)

และจากการศึกษาประเภทของชุมชนแออัด (การเคหะแห่งชาติ, 2522) สามารถแบ่งประเภทตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานได้ 4 ประเภท ได้แก่

1. ชุมชนดั้งเดิม หมายถึง ชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมานานแล้ว ตั้งแต่ก่อนหรือพร้อม ๆ กับเมืองที่พัฒนาขึ้น การเคหะแห่งชาติถือเอาชุมชนแออัดที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมานานกว่า 15 ปี เป็นชุมชนแออัดประเภทนี้
2. ชุมชนใหม่ หมายถึง ชุมชนที่เกิดใหม่ ที่มีอายุการตั้งชุมชนต่ำกว่า 15 ปี และเป็นชุมชนที่มีการจัดตั้งโดยไม่มีระเบียบและ มีความเสื่อมโทรมหรือมีแนวโน้มที่จะมีความเสื่อมโทรมในอนาคต
3. ชุมชนประเภทบุกรุก หมายถึง ชุมชนที่อยู่อาศัยเข้าไปปลูกสร้างอาคาร โดยไม่ได้รับคำยินยอม หรือการรับรู้ใด ๆ จากเจ้าของที่ดิน หรืออยู่ระหว่างการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้拿去ใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ไล่จากเจ้าของที่ดินหรือชุมชนที่เข้าไปอยู่ในบริเวณที่เป็นที่สาธารณะประโยชน์ เช่น ริมทางรถไฟ ริมคลองสาธารณะ

4. ชุมชนที่ต้องรื้อล้าง หมายถึง ชุมชนที่ถูกกำหนดว่าจะต้องรื้อล้าง หรือมีแนวโน้มจะต้องพัฒนาเป็นอย่างอื่น เช่น อยู่ในเส้นทางของทางหลวงที่จะสร้างขึ้นหรือที่เวนคืน เพื่อไปทำสาธารณะประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือบริเวณที่มีแนวโน้มที่จะเป็นการใช้ที่ดินเชิงพาณิชย์ เนื่องจากการขยายตัวของเมือง ที่มา : (ปราโมทย์ ชวาลา)

ประเภทของชุมชนบุกรุก

การแบ่งประเภทของชุมชนบุกรุกสามารถจำแนกได้ ดังนี้

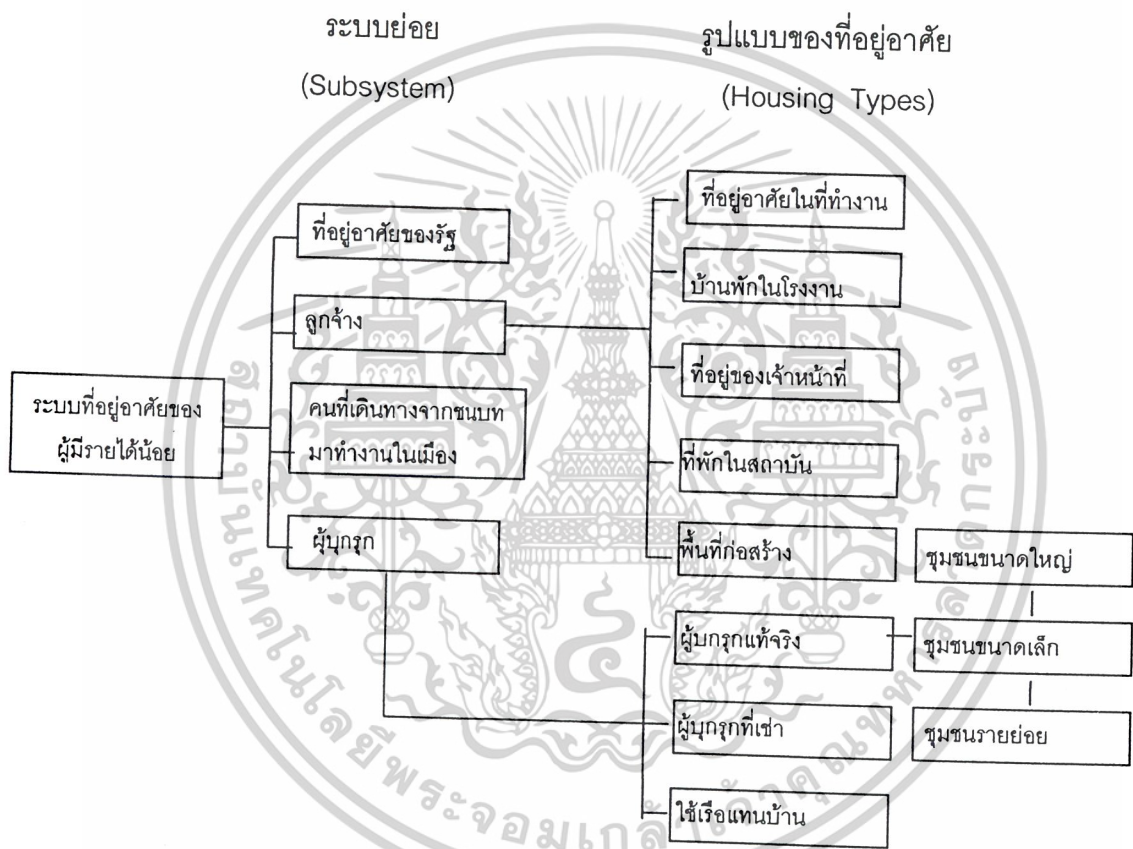
การแบ่งที่อยู่อาศัยของผู้บุกรุก (The Squatter Housing Subsystem) ตามลักษณะของที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นบ้านที่ปลูกสร้างด้วยไม้และเป็นที่พักชั่วคราว โดยปกติจะปลูกบนพื้นที่ที่ถูกทอดทิ้งว่างเปล่า โดยแบ่งออกเป็นชนิดต่างๆได้ ดังนี้ (Shalomo angel.1977), (โสภณ พรโชคชัย.2528)

- 1) ผู้บุกรุกแท้จริง (Pure Squatter) เป็นพวกที่อาศัยในบ้านที่สร้างบนที่ดินของหน่วยงานของรัฐบาล และไม่ได้จ่ายค่าเช่า สามารถจำแนกได้ ดังนี้
 - ชุมชนบุกรุกขนาดใหญ่
 - ชุมชนบุกรุกขนาดเล็ก
 - ผู้บุกรุกรายย่อย
- 2) ผู้บุกรุกที่เช่า (Renting Squatter) พวกนี้สร้างบ้านบนเนื้อที่เล็กๆที่มีเจ้าของที่ดินและมีการตกลงทำสัญญาเช่าต่อกัน ราคาที่ดินโดยเฉลี่ย 40 ตารางเมตร ราคาเช่าประมาณ 40-60บาท/เดือน ปัจจุบันราคาอาจเปลี่ยนแปลง) ประชากรที่อยู่อาศัยในระบบนี้ประมาณ 850,000 คนซึ่งจัดอยู่ในพวกที่มีรายได้น้อย
- 3) ใช้เรือแทนบ้าน (Boat House) ในที่นี้หมายถึงเฉพาะถึงกลุ่มเรือที่อาศัยอยู่ตามแม่น้ำลำคลองสาธารณะ ในลักษณะที่ "ยัดหัวหาด" อยู่อย่างยาวนาน การบุกรุกนี้อาจจะไม่ใช่การบุกรุกที่ดินก็ได้ แต่เป็นการบุกรุกแม่น้ำลำคลองอันเป็นที่สาธารณะ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมชลประทานหรือกรุงเทพมหานคร ดังนั้น การครอบครองเช่นนี้จึงมีลักษณะผิดกฎหมายดังตัวอย่างเช่นชาวเรือริมคลองมหานาค (ไล่ไปแล้วในราวปี 2518)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากการสำรวจเมื่อปี ค.ศ. 1920 ได้คาดประมาณว่ามีประชากรอาศัยอยู่ในเรือประมาณ 4,000 คน ซึ่งเรือที่เป็นบ้านนี้ใช้สำหรับส่งสินค้าในระยะทางสั้นๆ แต่มักจะหยุดพักในคลองที่ใดที่หนึ่งนานๆ(ปัจจุบันถูกหน่วยงานของรัฐขับไล่ออกไปเป็นส่วนใหญ่)

ระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพ

ที่มา : โสภณ พรโชคชัย.2528

ภาพที่ 2.3 แสดงระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพ

2.1.5.1 กระบวนการก่อรูปของชุมชนบุกรุก

จากการศึกษากระบวนการก่อรูปของผู้อาศัยในชุมชนบุกรุก (David, Drakakis-Smith. 1981) พบว่า มีระบบของกระบวนการที่ก่อให้เกิดชุมชนบุกรุกที่สำคัญอยู่ 2 ระบบ คือ **ระบบที่ 1** เป็นระบบที่ผู้บุกรุกจัดตั้งโดยกลุ่มใหญ่หลายๆกลุ่ม (Organized Squatter Invasion) ซึ่งพบมากในลาตินอเมริกา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากแนวความคิดของนักวิชาการ ได้แสดงความคิดเห็นว่า การบุกรุกในระบบนี้จะเป็นปฏิบัติการที่รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นและมีระบบ ก่อนที่ผู้บุกรุกจะเริ่มทำการบุกรุกพื้นที่ใดจะมีการวางแผนกันล่วงหน้าเป็นเวลานานก่อนที่จะมีการเคลื่อนไหว ซึ่งส่วนใหญ่ของผู้บุกรุกจะมีประสบการณ์ในการอยู่อาศัยในเมืองมานานพอสมควร ครอบครัวต่างๆที่เข้ามารวมกลุ่มโดยทั่วไปจะมีความมั่นคงทางรายได้ แม้จะเป็นรายได้ที่ยังต่ำอยู่ก็ตาม และเป็นครอบครัวที่มีความต้องการที่จะอยู่ใกล้กับแหล่งการจ้างงาน การวางแผนที่เกี่ยวกับการบุกรุก จะมีการคัดเลือกคณะกรรมการขึ้นมา ส่วนใหญ่ของการบุกรุกจะมีการจัดระเบียบประสานกันไม่ดี โดยมีวัตถุประสงค์เพียงแต่ต้องการตั้งรกรากโดยรวดเร็วในพื้นที่ที่เลือกไว้ การเลือกวันที่จะทำการบุกรุกจะทำอย่างระมัดระวัง โดยเลือกเอาคืนก่อนวันหยุดราชการถือเป็นวันที่เหมาะสม การบุกรุกที่ประสบความสำเร็จ โดยปกติจะได้รับกำลังสนับสนุนโดยผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน ในการก่อสร้างบ้านช่วงแรกจะใช้วัสดุที่เรียบง่าย ต่อมาก็จะทำกำแพงในพื้นที่ให้เป็นสัดส่วน และมีการปลูกสร้างบ้านอย่างถาวรต่อไป (Mangin.1963),(Tumer.1967),(Ray.1969)

ระบบที่ 2 ระบบการแทรกซึม (Infiltration) ซึ่งเป็นระบบที่มีกระบวนการบุกรุกเป็นไปอย่างเชื่องช้า จะพบมากในแถบเอเชียและแอฟริกา ส่วนใหญ่ของการตั้งถิ่นฐานด้วยการบุกรุกโดยระบบการแทรกซึม จะถูกสร้างขึ้นมาอย่างช้าๆ โดยกระบวนการที่ค่อยๆ แทรกซึมเข้าไปในพื้นที่บุกรุก แล้วค่อยๆ เพิ่มจำนวนครัวเรือนมากขึ้น บนพื้นฐานของความเป็นเครือญาติหรือความสัมพันธ์ของหมู่บ้าน (Tumer.1968) Kampong Masewell ซึ่งเป็นนิคมผู้บุกรุกขนาดเล็กในกรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดของการบุกรุกโดยระบบการแทรกซึม ซึ่งทุกคนเป็นผู้บุกรุกที่ดินของรัฐบาลโดยผิดกฎหมาย และ 80 เปอร์เซ็นต์ของผู้บุกรุกอาศัยอยู่ในบ้านที่พวกเขาสร้างขึ้นมาเอง แต่เดิมในปี ค.ศ. 1930 Kampong Masewell เป็นนิคมที่เล็กมาก และได้ถูกพัฒนาขึ้นมาโดยครอบครัวชาวจีนจนกระทั่ง ค.ศ. 1950 ผู้มีรายได้น้อยชาวมลายูจำนวนมาก ได้เคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในนิคมนี้ จึงทำให้นิคมแห่งนี้มีขนาดใหญ่มากขึ้น วิธีการบุกรุกโดยทั่วไปจะกระทำโดยผ่านครอบครัวคนกลาง ซึ่งเป็นเครือญาติหรือเพื่อนที่รู้จักกัน (Drakakis-Smith and Jahnstone.1977)

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเกิดชุมชนแออัด โดยการเคหะแห่งชาติ (การเคหะแห่งชาติ , 2534) พบว่าสาเหตุมูลฐานของชุมชนแออัดมีด้วยกัน 3 ประการ คือ

- 1.1 ความจำเป็นในการอยู่อาศัยที่ว่า ปัจจุบันพื้นฐาน ของการดำรงชีวิต จำเป็นต้องมีที่อยู่อาศัยรายได้ของประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศ ไม่อยู่ในภาวะที่จะหาที่อยู่อาศัยเป็นของตัวเองได้ในสภาพที่เหมาะสม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 1.2 บริการจากรัฐในด้านการให้ความช่วยเหลือ ด้านสาธารณูปโภค
สาธารณูปการ ที่ไม่สามารถตอบสนองต่อจำนวนประชากรได้อย่างพอเพียง
- 1.3 อัตราส่วนของประชากรต่อพื้นที่ ที่เพิ่มมากขึ้นจนเกิดความแออัดและมีผล
โดยตรงต่อการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม
- 1.4 รายได้ของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ไม่อยู่ในภาวะที่จะหาที่อยู่อาศัย
เป็นของตนเองได้ในสภาพที่เหมาะสม

กล่าวโดยสรุปคือ มนุษย์จำเป็นต้องมีที่อยู่ แต่เมื่อไม่มีรายได้พอที่จะอยู่อย่างมีมาตรฐาน
ก็จำเป็นต้องหาที่อยู่อาศัยให้ยู่รอดไปได้ และในบางชุมชนที่เคยมีสภาพดีก็กลับเสื่อมโทรมลง
เนื่องจากขาดการบริการที่เพียงพอจากรัฐ และเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น แต่เนื้อที่ในการอยู่
อาศัยไม่เพิ่มตาม ก็เกิดความแออัดและสภาพแวดล้อมเลวร้ายติดตามมา

ที่มา : (ปราโมทย์ ขวาลา) (ชนัญญา สติกรกุล.2545)

2.1.6 แนวความคิดในการไล่ชุมชนแออัด

จากการศึกษาข้อมูลการสำรวจ พบว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการไล่ที่ใน
กรุงเทพมหานคร ก็คือ ดูว่าที่ดินผืนนั้นๆอยู่ในที่ของรัฐหรือเอกชน ซึ่งพบว่ามีลักษณะที่ต่างไป
จากเมืองอื่นๆในเอเชีย คือผู้อาศัยบนที่ดินของรัฐมีมากกว่าที่อื่น ชุมชนแออัดที่มีปัญหาการไล่ที่
นั้นมักตั้งอยู่ในที่ดินของรัฐ ประมาณได้ว่าในจำนวน 3 ครัวครัวที่ถูกขับไล่มี 2 ครัวครัวที่มา
จากชุมชนแออัดในที่ดินของรัฐ ในขณะที่จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในที่ดินของรัฐมีเพียง 1 ใน 3
ของประชากรชาวชุมชนแออัด

2.1.6.1 สาเหตุของการไล่หรือชุมชนแออัด

สาเหตุของการขับไล่ชุมชนแออัดที่อยู่ในพื้นที่ของรัฐอาจพิจารณาได้ว่า ชุมชนเหล่านี้ส่วนใหญ่
อาศัยอยู่ในย่านใจกลางเมือง จึงทำให้ต้องรื้อถอนเพื่อพัฒนาที่ดินกลางเมือง อีกประการหนึ่ง
คือ ผู้อยู่อาศัยเหล่านี้อยู่อย่างเป็นผู้บุกรุก ไม่มีสัญญาเช่าที่ดินเช่นเดียวกับผู้อยู่อาศัยในที่เอกชน
แม้จะมีหลายกรณีที่ผู้อาศัยได้รับอนุญาตให้เช่าที่ของรัฐ แต่ก็มีหลายกรณีที่เลิกสัญญาเพื่อเตรียม
ไล่ที่ เนื่องจากหน่วยงานของรัฐจำเป็นต้องมีระเบียบกฎหมายในการนำที่ดินมาใช้ ซึ่งแต่ละ
หน่วยงานมีนโยบายต่อชุมชนแออัดที่ตั้งอยู่ในที่ดินของตนไม่เหมือนกัน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3
ทัศนคติ คือ ที่ที่ดินไว้โดยไม่ทำอะไร เก่งกำไร และการสำรวจที่ดินสำหรับใช้ประโยชน์ในราชการ
เจ้าของที่ดินประเภทแรกมักจะไม่มีการใช้ที่ดินที่ชัดเจน หรือพอใจเพียงเก็บค่าเช่าจากผู้อยู่
อาศัยเท่านั้น เจ้าของที่ดินประเภทที่สอง มีความปรารถนาจะหาผลประโยชน์แก่หน่วยงานด้วย
การพัฒนาที่ดิน ส่วนประเภทที่สาม ต้องการให้ที่ดินให้เป็นประโยชน์แก่หน่วยงานตนเอง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เหตุผลของการขับไล่การอยู่อาศัยในพื้นที่เอกชนที่สำคัญ คือ การที่เจ้าของที่เปลี่ยนมือไปเมื่อเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นผู้ให้เช่าที่เดิมถึงแก่กรรม ผู้รับช่วงมรดกซึ่งมักจะมีจำนวนมากกว่าหนึ่ง มักจะต้องการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินหรือขายที่ดินเพื่อแบ่งเงินกัน อีกประการหนึ่ง เจ้าของที่ดินคนใหม่ก็ไม่มีความสัมพันธ์กับผู้อยู่อาศัยดังเช่นเจ้าของเดิม จึงมีแต่เพียงความปรารถนาจะขายที่ดินแต่ประการเดียว (สมสุข บุญยะบัญชา .2525:8-9)

ผลการศึกษาของศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัย และการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ (การเคหะแห่งชาติ.2527) พบว่า จากสาเหตุของการรื้อย้ายผู้อยู่อาศัยบริเวณริมคลองเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ถึงแม้จะกำหนดแผนการดำเนินงานอพยพหรือย้าย ในรูปลักษณะแผนรวมและแผนเฉพาะชั้นก็ตามแต่เป็นการกำหนดแผนเพื่อรองรับในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมเพียงอย่างเดียว มิได้มีการศึกษาปัญหาอย่างแท้จริง และการร่วมมือประสานงานของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหายังมีประสิทธิภาพ ทำให้ผลงานที่ได้รับจากการอพยพหรือย้ายผู้อยู่อาศัยบริเวณริมคลองเป็นเพียงการได้พื้นที่ส่วนหนึ่ง ในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมเท่านั้น แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการอพยพหรือย้ายในการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐอย่างเร่งด่วน และไม่มีแผนงานรองรับต่อการแก้ไขปัญหาคือจะเกิดขึ้นจากการอพยพหรือย้าย ก่อให้เกิดผลกระทบและความสูญเสียอย่างมากมายที่รัฐไม่ควรจะละเลยปัญหาเหล่านี้ไปได้ ซึ่งมีประเด็นใหญ่ๆ 6 ประเด็น ดังนี้

1. โครงสร้างสังคมถูกทำลาย ผู้อยู่อาศัยบริเวณริมคลองต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อพยพมาจากต่างจังหวัดในภาคต่างๆ เพราะความยากจน เมื่ออพยพเข้ามาอยู่อาศัยได้สร้างชุมชนของตนเองขึ้นมา มีการสร้างความสัมพันธ์ ความผูกพัน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปกครองดูแลกันเองมาโดยตลอด ซึ่งระบบสังคมเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ต้องใช้ระยะเวลา และความสัมพันธ์ที่มีมาแต่ช้านาน เมื่อต้องอพยพหรือย้ายจึงเป็นการทำลายโครงสร้างทางสังคมของบุคคลเหล่านั้น
2. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สิ่งสำคัญและความผิดพลาดอย่างมากของการดำเนินงานอพยพหรือย้ายโดยมิได้แก้ไขปัญหาย่างจริงจัง ได้ก่อให้เกิดผลกระทบกับผู้ที่ต้องอพยพหรือย้ายอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิต ดังนี้
 - เกิดการว่างงาน เพราะสภาพการอยู่อาศัยในชุมชนแออัด ส่วนใหญ่เข้ามาอยู่อาศัยเพราะใกล้แหล่งงาน และเป็นแหล่งงานศูนย์กลางติดต่อไปประกอบอาชีพต่างๆ เมื่อต้องอพยพไปอยู่อาศัยที่ใหม่ย่อมเกิดปัญหาการว่างงาน รวมทั้งการใช้เวลาในการก่อสร้างที่อยู่ใหม่ การหาแหล่งงาน ช่วงระยะเวลาการว่างงานของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัด ยี่งนานวันย่อมก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ต่อการดำรงชีวิต

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ค่าครองชีพสูงขึ้น เมื่อผู้อยู่อาศัยจะต้องรื้อย้ายไปอยู่อาศัยที่ใหม่ ย่อมมีผลกระทบทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น เช่น ค่าเช่าที่ ค่าก่อสร้างบ้าน ค่าพาหนะในการเดินทาง ฯลฯ ถ้าหากภาระที่ชาวชุมชนรับไว้เกินกำลังความสามารถ ก็จะก่อให้เกิดหนี้สินและปัญหาอื่นๆตามมามากมาย

3. ผลต่อการศึกษาของเยาวชน การรื้อย้ายโดยไม่มีแผนงานและเร่งด่วนที่ผ่านมาทำให้เกิดปัญหากับบุตรหลานของผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่อยู่ในระหว่างปีการศึกษา การสอบไล่ นับตั้งแต่การสูญเสียเวลาในช่วงของการอพยพรื้อย้ายของครอบครัว และปัญหาการหาสถานศึกษาใหม่รองรับเมื่อสิ้นปีการศึกษา

4. Housing Stock ถูกทำลาย จากการศึกษานักวิชาการ พบว่า ผู้อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร ส่วนหนึ่งได้อาศัยในชุมชนแออัด โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในลักษณะเป็นการเช่าที่ดินปลูกบ้าน เช่าบ้าน หรือบุกรุกที่ดิน ซึ่งไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัย จึงทำให้ลักษณะที่อยู่อาศัยชำรุดทรุดโทรม และไม่ได้มาตรฐานตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร ฉะนั้น การอพยพรื้อย้ายผู้อยู่อาศัยบริเวณริมคลอง โดยไม่มีแผนรองรับในเรื่องที่อยู่อาศัยใหม่ ย่อมทำให้ Housing Stock ที่มีอยู่ถูกทำลายเสียหาย และนำมาซึ่งปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัย

5. เกิดการสร้างสลัมใหม่ เนื่องจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่อพยพเข้ามาในเมืองเนื่องจากความล้มเหลวในการพัฒนาชนบทภาคเกษตรกรรม ต้องเข้ามาทำงานในเมืองโดยมาบุกรุกที่ดินของรัฐและเอกชนอยู่อาศัย รวมทั้งकुคลองสาธารณะ เมื่อเกิดปัญหาและถูกไล่รื้อก็จะไปหาที่อยู่ใหม่มีรัฐและเอกชนปล่อยทิ้งว่างไว้ โดยส่วนหนึ่งก็กลับชนบท แต่ก็ต้องไปพบกับความล้มเหลวในการพัฒนาชนบท จนต้องกลับเข้าเมืองใหม่มาบุกรุกที่ดินรัฐและเอกชน รวมทั้งकुคลองสาธารณะใหม่เป็นวัฏจักรของการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของคนจน トラบโดการดำรงชีพและการแก้ไขปัญหานั้นอยู่กับศักยภาพที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล โดยมีได้รับการช่วยเหลือและร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาย่างจริงจังแล้ว การบุกรุกและรื้อล้าที่ดินของรัฐและเอกชนที่ปล่อยทิ้งไว้ย่อมเกิดขึ้น และกลายเป็นสลัมแห่งใหม่ต่อไปเรื่อยๆไม่จบสิ้น

6. คุณภาพชีวิตถูกทำลาย จากการที่ได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร โดยการบุกรุกเข้าไปปลูกสร้างที่อยู่อาศัยตามकुคลองต่างๆนั้น ต้องประสบกับปัญหาและความยากลำบากต่างๆในการดำรงชีวิต บางแห่งก็ได้รับรองจากรัฐให้เป็นผู้ที่อยู่ที่ต้องตามกฎหมาย เช่น มีทะเบียนบ้าน แต่เมื่อต้องการไล่รื้อก็ออกไปก็ให้ความช่วยเหลือเพียงเล็กน้อย เช่น ช่วยขนย้ายให้ที่พักพิงชั่วคราว ฯลฯ การแก้ไขปัญหานี้โดยมิได้ตอบสนองของปัญหาที่แท้จริงของชาวชุมชนจึงเป็นการทำลายคุณภาพชีวิต ดังนั้น การไล่รื้อชุมชนแออัดได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่ตามมาหลายเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประการ ผู้อยู่อาศัยที่ถูกขับไล่มักจะอยู่ในชุมชนมานานแล้ว ซึ่งได้สร้างความรู้สึกผูกพันกับสถานที่ และชุมชนที่ได้อาศัยอยู่ สำหรับผู้สูงวัยการปรับตัวก็ทำได้ลำบาก สร้างภาวะความไร้อำนาจและ อับจนต่อความทุกข์ยาก ต้องละทิ้งเพื่อนบ้าน ทุกคนจะรู้สึกมีดมนต่ออนาคต ความสูญเสียทางการเงินก็มากขึ้น เพราะเมื่อย้ายไปที่ใหม่ค่าใช้จ่ายก็สูงขึ้น ทั้งค่าบ้านและค่าเดินทางมา ทำงาน เงินชดเชยที่ได้รับจากเจ้าของที่ดินก็ไม่คุ้มกับภาวะการสูญเสียเหล่านี้

สำหรับผู้ถูกขับไล่นั้นจะมีทางเลือกอยู่ 3 ประการ คือ ย้ายไปอยู่ชุมชนแออัดใกล้เคียงบูก รุกที่ใหม่ หรือสร้างบ้านในที่ใหม่รอบนอกของเมือง ครอบครัวย้ายไปอยู่ซึ่งไม่อาจหาที่อยู่ในชุมชน แออัดใกล้เคียงอาจบูกรุกในที่ดินที่ว่างอยู่ ในอดีตการบูกรุกนี้มีอยู่จำกัด แต่ผู้บูกรุกที่ไปตั้งที่อยู่ ใหม่มีมากขึ้นในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมาในเขตเมือง และมักเป็นครอบครัวที่ยากจนไม่มีกำลังทรัพย์ พอที่จะอาศัยในชุมชนเก่าหรือเช่าที่ดินได้ (สมสุข บุญญาบัญชา.2528:20-22)

การเคหะแห่งชาติได้กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา การไร้ที่อยู่อาศัยของชาวชุมชนแออัด ปัญหาการรื้อย้ายชุมชนบูกรุกและ/หรือผู้ถูกเวนคืน จากการดำเนินโครงการสาธารณะประโยชน์ ของหน่วยงานภาครัฐ ดังนี้

1. การย้ายชุมชนไปอยู่ในที่ใหม่ (Slum Relocation) เป็นการย้ายชุมชนแออัดออกจากพื้นที่เดิมไปอยู่ในที่ดินผืนใหม่ โดยการเคหะแห่งชาติเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาที่อยู่ใหม่ให้ผู้ อยู่อาศัยได้ซื้อที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์หรือโดยเช่าระยะยาว ทั้งนี้เจ้าของที่ดินที่ได้ประโยชน์จากที่ดิน เดิมนั้นจำต้องมีส่วนร่วมรับภาระด้วย ลักษณะโครงการแบ่งที่ดินเป็นแปลงย่อยประมาณ 20 ตารางวา พัฒนาสาธารณูปโภคด้วยเงินอุดหนุนจากรัฐบาลรายละไม่เกิน 57,000 บาท และให้ผู้อยู่ อาศัยผ่อนชำระค่าที่ดินให้แก่การเคหะแห่งชาติ หรือสถาบันการเงินต่อไปในระยะยาว เช่น ผ่อน ชงเดือนละ 1,000 บาท เป็นระยะเวลา 15 ปี ตัวอย่างเช่น โครงการร่มเกล้า 1-10 โครงการ สุวรรณประสิทธิ์ 3 โครงการ แก้วนิมิตร และโครงการดวงพิทักษ์ เป็นต้น
2. การจัดให้เช่าอยู่ในแฟลต เป็นการบรรจุผู้เดือดร้อนเช่าอยู่ในแฟลตของการเคหะ แห่งชาติ โดยผู้เดือดร้อนเป็นผู้เช่าจ่ายค่าเช่าเป็นรายเดือน
3. การประสานประโยชน์ทางที่ดิน (Land Sharing) เป็นการแบ่งปันที่ดินกันระหว่าง เจ้าของที่ดินกับผู้อยู่อาศัย โดยการเคหะแห่งชาติจะเข้าไปเป็นตัวกลางเจรจาต่อรองกับเจ้าของ ที่ดินให้แบ่งที่ดินบางส่วนของชุมชนขายให้กับผู้อยู่อาศัยในราคาถูก หรือให้เช่าระยะยาว เพื่อ เจ้าของที่ดินจะได้ใช้ที่ดินส่วนที่ต้องการไปทำประโยชน์ได้ จากนั้นจะนำที่ดินมาจัดผังแบ่งแปลงให้ ผู้อยู่อาศัยได้กรรมสิทธิ์หรือเช่าในระยะยาว และปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จากนั้นให้ผู้อยู่อาศัยผ่อนชำระค่าที่ดินกับการเคหะแห่งชาติ หรือสถาบันการเงินที่สนับสนุนโครงการต่อไป เช่น โครงการคลองเตย 70 ไร่ และโครงการวัดลาดบัวขาว เป็นต้น

4. การปรับผังและแบ่งแปลงที่ดินในที่ดินเดิม (Slum Reblocking) ในชุมชนที่มีปัญหาการครอบครองที่ดิน หรือต้องการปรับสภาพการใช้ที่ดินของชุมชนใหม่ การเคหะแห่งชาติจะเข้าไปเป็นตัวกลาง เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน โดยการซื้อจากเจ้าของที่ดินหรือเช่าระยะยาว จากนั้นก็จะเข้าไปทำการแบ่งแปลงที่ดินและให้กรรมสิทธิ์ผู้อยู่อาศัยเดิมได้ครอบครองที่ดินโดยถือหลักใครอยู่ตรงไหนก็อยู่ตรงนั้น หรือขายบางส่วนเมื่อจำเป็นจริงๆ เพื่อให้เกิดความเดือดร้อนน้อยที่สุด และทำการปรับปรุงระบบสาธารณูปการให้ดีขึ้น ตลอดจนช่วยเหลือแนะนำเกี่ยวกับการออกแบบปรับปรุงที่อยู่อาศัย และให้ผู้อยู่อาศัยผ่อนชำระค่าที่ดินกับการเคหะแห่งชาติ หรือสถาบันการเงินที่สนับสนุนโครงการต่อไป เช่น โครงการชอยสีน้ำเงิน หรือโครงการวัดไผ่ตัน เป็นต้น ผู้เดือดร้อนที่จะได้รับความช่วยเหลือข้างต้นจะต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไป ดังนี้

4.1 รายได้และรายจ่ายของครอบครัวจะพิจารณาในเบื้องต้น รายได้ไม่เกินครอบครัวละ 10,000 บาทต่อเดือน แต่ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงรายจ่ายและจำนวนสมาชิกในครอบครัวด้วย หรือในกรณีเงินคืนต้องได้รับค่าทดแทนหรือชดเชยไม่เกิน 500,000 บาท

4.2 ลักษณะชุมชน เช่น ชุมชนแออัด ผู้ถูกไล่ออกจากภูมิลำเนา เป็นต้น การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดดังกล่าวข้างต้น อาจแบ่งกลุ่มตามลำดับความทรุดโทรมของ

สภาพแวดล้อมชุมชนและความยากจนได้เป็น 5 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ชุมชนแออัดที่มีสภาพย่ำแย่ อาทิ ชุมชน ได้สะพานโรงหมู การบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า จัดประปา ไฟฟ้า และจัดทำบัญชีควบคุมการแก้ปัญหาถาวร โดยการจัดที่อยู่ใหม่ในอาคารเช่ามาตรฐานรองรับ เช่าที่ดินพร้อมสาธารณูปโภค โดยกรุงเทพมหานครจะควบคุมพื้นที่ไม่ให้บุกรุกมากขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ระดับที่ 2 ชุมชนแออัดที่เสี่ยงอันตราย อาทิ ชุมชนติดทางรถไฟ ชอยตึก

1) จัดที่อยู่ใหม่ โดยจัดให้เช่าที่ดิน หรือเช่าซื้อที่ดินพร้อมสาธารณูปโภค

2) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ระดับที่ 3 ชุมชนบุกรุกที่ราชการและที่เอกชน อาทิ กรุงเทพมหานครบริเวณริมคู

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

คลองกรมศิลปกรบริเวณที่เป็น โบราณสถาน การทำเรือแห่งประเทศไทยบริเวณท่าเรือคลองเตย การรถไฟแห่งประเทศไทยบริเวณซอยโรงปูน กรมชลประทานบริเวณริมคลอง ที่ดินเอกชนต่างๆ เป็นต้น

1) จัดหาที่อยู่ใหม่ โดยจัดให้เช่า หรือเช่าซื้อที่ดินพร้อมสาธารณูปโภค

2) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ระดับที่ 4 ชุมชนถูกบอกเลิกสัญญาและเวนคืนที่ดิน อาทิ ชุมชนกิ่งเพชร ชุมชน วัดไผ่ตัน ชุมชนพรณีย์ 1-2 จัดให้เช่าหรือเช่าซื้อที่ดินพร้อมสาธารณูปโภค การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม

ระดับที่ 5 ชุมชนแออัดทั่วไป เช่น ชุมชนเช่าหรือชุมชนที่มีสภาพการอยู่อาศัยไม่เหมาะสมปรับปรุงในที่เดิม ได้แก่ การปรับปรุงทางเท้า ทางระบายน้ำ

1) การจัดที่อยู่ใหม่ ได้แก่ การประสานประโยชน์ทางที่ดิน การปรับผังและแบ่งแปลงใหม่ การย้ายชุมชนไปอยู่ที่ใหม่ การรื้อและสร้างใหม่

ดังนั้น จากแนวความคิดการไล่รื้อชุมชนแออัด พบว่า สาเหตุของการขับไล่ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นของรัฐนั้น เนื่องมาจากการที่หน่วยงานรัฐต้องการพื้นที่เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาที่ดิน เช่น ก่อสร้างอาคาร สร้างเขื่อนริมตลิ่ง ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีนโยบายต่อชุมชนแออัดที่อาศัยอยู่ในที่ดินของตนต่างกัน ส่วนสาเหตุของการขับไล่ชุมชนแออัดที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของเอกชน ส่วนใหญ่เนื่องมาจากการเปลี่ยนเจ้าของที่ดิน และความต้องการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน นอกจากนี้ผลของการไล่รื้อชุมชนแออัดที่อยู่บริเวณริมคลอง ได้ก่อให้เกิดผลกระทบ 6 ประการ คือ (1)โครงสร้างสังคมถูกทำลาย (2)ผลกระทบทางเศรษฐกิจ (3)ผลกระทบต่อการศึกษาของเยาวชน (4)Housing stock ถูกทำลาย (5)เกิดการสร้างสลัมใหม่ (6)คุณภาพชีวิตถูกทำลาย ในส่วนของแนวทางแก้ไขปัญหาการไล่ที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัด ปัญหาการรื้อย้ายชุมชนบุกรุกและ/หรือผู้ถูกเวนคืน จากการดำเนินโครงการสาธารณะประโยชน์ของหน่วยงานภาครัฐ การเคหะแห่งชาติจึงได้วางแนวทางแก้ไขปัญหามาไว้ ดังนี้ ประการแรก การย้ายชุมชนไปอยู่ในที่ใหม่ (Slum Relocation) ประการที่สอง การจัดให้เช่าอยู่ในแฟลต ประการที่สาม การประสานประโยชน์ทางที่ดิน (Land Sharing) ประการที่สี่ การปรับผลและแบ่งแปลงที่ดินในที่เดิม (Slum Relocation)

จากแนวความคิดการไล่รื้อชุมชนแออัด และแนวทางแก้ไขปัญหามา สามารถนำมาใช้ประกอบการวิจัยได้ โดยจะนำมาพิจารณาให้เป็นการเสนอแนะว่า การอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนคลองสวนนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งแนวทางใดจะเหมาะกับชุมชนคลองสวนนั้น จะต้องพิจารณาตามสภาพการอยู่อาศัยของชุมชน ซึ่งจะได้อธิบายไว้ในช่วงสรุปและข้อเสนอแนะ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.7 รูปแบบต่าง ๆ ในการพัฒนาที่อยู่อาศัยภายในชุมชนแออัด

2.1.7.1 แนวความคิดการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน คือ การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่น มีวิวัฒนาการที่ดีขึ้น มีความเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมมีการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและพัฒนาด้านจิตใจ และดำเนินการไปในแนวทางที่ตนเองต้องการ โดยอาศัยการรวมกำลังของประชาชนนั้นในการช่วยเหลือตัวเอง และร่วมมือกันดำเนินงานแต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยงานราชการ หรือองค์การอาสาสมัครอื่น ๆ นอกจากนี้ ยังเป็นขบวนการที่คนในชุมชนเล็กๆ ได้ร่วมปรึกษาหารือกัน ถึงความต้องการของพวกเขา ร่วมกันในตอนต้น และจากนั้นก็ร่วมกันวางแผน และลงมือปฏิบัติร่วมกันจนเป็นที่พอใจ และสนองความต้องการของคนในชุมชน (สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์.2509:57)

นอกจากนี้อุดมการณ์ในการพัฒนาชุมชน คือ การสร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน ซึ่งสาระสำคัญของการพัฒนาชุมชนจะประกอบด้วย

ประการที่หนึ่ง ทุกชุมชนจะมีพลังทั้งทางธรรมชาติ และพลังของคนในชุมชนวัยต่างๆกัน พลังเหล่านี้ยังไม่ได้นำมาใช้อย่างเต็มที่ งานพัฒนาชุมชนก็คือ การเพิ่มขีดความสามารถให้แก่พลังชุมชนและนำมาใช้ประโยชน์

ประการที่สอง การจะสร้างพลังให้เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง และมีพลังมากก็จะต้องเป็นพลังรวมของกลุ่มคนที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และจะต้องเป็นพลังที่เกิดขึ้นจากผลกรรวมตัวกันของกลุ่มคนวัยต่างๆกัน

ประการที่สาม พลังที่สร้างขึ้นมาจะต้องนำมาใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาชุมชนนั้นๆ เพื่อผลักดันให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น (พัฒน์ บุณยรัตพันธ์. 2515)

2.1.7.2 หลักการพัฒนาชุมชน

จากแนวความคิดหลักการพัฒนาชุมชน จึงพอจะกล่าวได้ว่า หลักในการพัฒนาชุมชนจะต้องมีทั้งขบวนการ (Process) วิธีการ (Method) กรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง (Movement) และเป็นแผนงาน (Program) ดังนี้

การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการ (Process) ที่จะต้องทำต่อเนื่องกันอย่างมีระบบ (System) เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงนี้จำเป็นต้องใช้เวลาและจำเป็นต้องอาศัยกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้องวิธี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง (Movement) จากลักษณะหนึ่งไปสู่อีก ลักษณะหนึ่ง โดยเฉพาะการเน้นการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของคน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทางวัตถุ

การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ที่ใช้ความสามารถของประชาชน และความ ร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาลในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น วิธีการนี้ต้อง เป็นที่ยอมรับ และสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชนอย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นแผนงานหรือโครงการ (Program) ที่ได้จัดทำขึ้นตามหลักการพัฒนา ชุมชน เพื่อนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยคนในชุมชน

ที่มา: ไพรัตน์ เดชะรินทร์:2516

ภาพที่ 2.4 แสดงแผนผังหลักการพัฒนาชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1.7.3 รูปแบบการพัฒนาชุมชนแออัด

รูปแบบการพัฒนาชุมชนแออัด หมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรมที่เป็นระบบครบวงจรในการปรับปรุงตัวคนและภาวะแวดล้อม เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีสุขกายสบายใจตามควรแก่อัตภาพของครอบครัว (เฉลิมศักดิ์ สุมาผลและคณะ :2531:7) ซึ่งรูปแบบของการพัฒนาชุมชนแออัดที่จะช่วยให้แต่ละชุมชนฟื้นฟูสภาพเสื่อมโทรม (การเคหะแห่งชาติ.2529) พอจะแยกรูปแบบได้ ดังนี้

1. การพัฒนาในที่ดินเดิม
2. การพัฒนาในที่ดินใหม่เท่าที่จำเป็นที่สุด
3. การพัฒนาด้วยมาตรการอื่นๆที่เหมาะสม

นอกจากนี้ รูปแบบการสร้างชุมชนเดิมขึ้นใหม่ในที่ดินเดิม (Slum Reconstruction) มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. การแบ่งใช้ที่ดินร่วมกัน (Land Sharing) โดยการแบ่งที่ดินในชุมชนออกเป็นสวนที่ผู้อยู่อาศัยมีรายได้ต่ำ และอีกส่วนหนึ่งสร้างอาคารขาย เพื่อนำเงินมาชดเชยค่าที่ดิน ซึ่งเป็นการช่วยเหลือผู้อยู่อาศัยที่มีรายได้ต่ำได้ส่วนหนึ่ง
2. เพิ่มความหนาแน่นในชุมชน เป็นการปรับปรุงภายในชุมชนโดยแบ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของประชาชนเดิม อีกส่วนหนึ่งปลูกอาคารเพื่อขาย ซึ่งจำเป็นต้องย้ายผู้อยู่อาศัยในเขตนี้ให้ไปรวมกันในพื้นที่อยู่อาศัยของประชาชน (เดิม) เท่ากับเป็นการลดจำนวนคนจากที่แห่งหนึ่งไปยังพื้นที่อีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจะมีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้นแต่เป็นที่พอใจของผู้อยู่อาศัย
3. ความร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชน (Community Participation) เป็นความเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชนทุกครอบครัว ที่จะช่วยกันพัฒนาความเป็นอยู่ตามรายการที่ตกลงกันไว้ช่วยกันคิดช่วยกันทำ เพื่อประโยชน์ร่วมกันของทุกคน
4. สร้างที่อยู่อาศัยใหม่ (Rebuilding) เป็นการก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่เฉพาะส่วนที่จำเป็นเพื่อให้ส่วนที่อยู่อาศัยและส่วนที่ทำเพื่อจำหน่าย (เฉลิมศักดิ์ สุมาผลและคณะ .2531:8)
5. การคืนทุน (Cost Recovery) เป็นการคืนเงินทุนทั้งหมดในระยะยาวเท่าจำนวนที่ลงทุนไปนั้น (เฉลิมศักดิ์ สุมาผลและคณะ.2531:8)

รายงานแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนในเมือง “คิดใหม่ ทำใหม่ บ้านมั่นคง” กล่าวไว้ว่าที่ผ่านมาพัฒนาการด้านที่อยู่อาศัยในประเทศไทยทั้งที่รัฐดำเนินการให้และชุมชนดำเนินการเองได้ดังนี้

1. การก่อสร้างแฟลต เดิมการสร้างแฟลต เป็นภาพฝันของนักก่อสร้างว่าจะแก้ไขปัญหาคอนโดได้ แต่จากผลการสำรวจพบว่า การสร้างแฟลตไม่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สามารถแก้ไขปัญหาค่าเช่าได้ เช่น ที่แฟลตคลองเตย ปรากฏว่ามรคนที่ได้สิทธิเดิม เหลืออยู่ประมาณ 40% ที่เหลืออีก 60% ขายสิทธิ คนจนจึงอยู่ไม่ได้ ต้องย้ายลงมาหาที่อยู่ใหม่หรือสร้างส้วมใหม่ นอกจากนี้การสร้างแฟลตเป็น โครงการที่แพงเพราะรัฐให้เงินอุดหนุนมากประมาณ 50 – 100% รวมแล้วเงินอุดหนุนแพงมาก นี่คือนโยบายของการสร้างแฟลตแบบเดิม ซึ่งถ้าจะทำให้ดีขึ้น ทำได้ ถ้าเพิ่มมิติทางชุมชนเข้าไปด้วยการเคหะแห่งชาติได้เริ่มสร้างแฟลตมา ตั้งแต่ปี 2520 รวมประมาณ 30,000 หน่วย ซึ่งรัฐต้องใช้เงินอุดหนุนสูงถึง 180,000 – 250,000 บาท ต่อหน่วย การสร้างแฟลตนี้เท่ากับเป็นการเพิ่มความหนาแน่นให้เกิดขึ้นอีกทั้งรูปแบบไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนจน ที่ต้องมีเครื่องมือในการทำมาหากิน เช่น รถเข็น หาบเร่ คำขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นต้นตลอดจนการแยกย้ายไปอยู่กันเป็นชั้น ๆ จะมีผลกระทบต่อโครงสร้างความเป็นชุมชนเดิมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

2. การปรับปรุงสาธารณูปโภคในที่เดิม (Slum Upgrading) เป็นการปรับปรุงชุมชนเดิมให้มีสภาพดีขึ้น เพื่อคงรูปแบบชุมชนเดิมต่อไป โดยปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคทางเดินเท้าและสภาพแวดล้อมในชุมชน เป็นการสร้างคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตามการปรับปรุงชุมชน ก็ยังขาดความมั่นคงในที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยระยะยาว

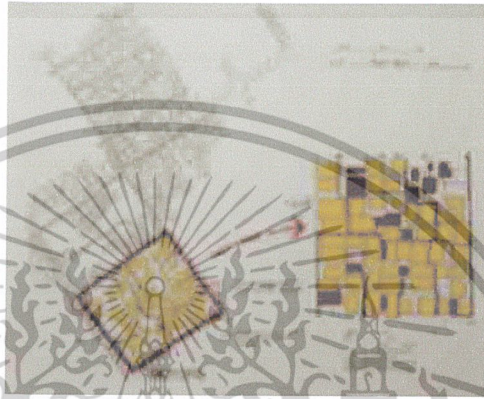

ภาพที่ 2.5 การปรับปรุงสาธารณูปโภคในที่เดิม (Slum Upgrading)

3. การปรับผังแปลงที่ดินใหม่โดยพยายามคงโครงสร้างเดิม (Reblocking) เป็นการปรับปรุงรูปแบบชุมชนเดิม ให้มีผังและโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ดีขึ้น โดยอาจมีการปรับหรือย้ายบ้านบางส่วน และพัฒนาระบบ

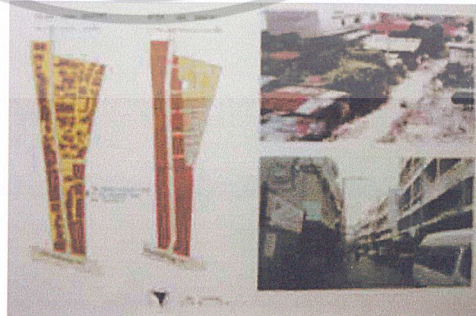
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สาธารณูปโภคให้ดีขึ้น การปรับผังที่ดินถือได้ว่าเป็นการต่อเนื่องจากการพัฒนาแบบเดิม ชุมชนไม่บอบช้ำเท่าไร แต่ต้องเสียค่าที่ดินในกรณีเช่าที่ระยะยาวหรือซื้อที่สลับเดิม แต่ชุมชนได้ความมั่นคงในการอยู่อาศัย และสามารถพัฒนาที่อยู่อาศัยของตนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไป

ภาพที่ 2.6 การปรับผังแปลงที่ดินใหม่โดยพยายามคงโครงสร้างเดิม (Reblocking)

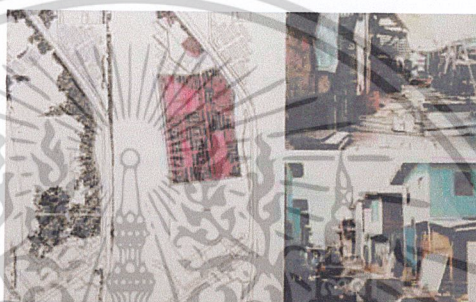
4. การประสานประโยชน์การใช้ที่ดิน / การแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) เป็นรูปแบบไทย ๆ คือ เมื่อเจ้าของที่ดินต้องการนำที่ดิน ไปใช้ ก็เกิดการประสานประโยชน์ระหว่างชุมชนและเจ้าของที่ดิน โดยเจ้าของที่ให้เช่าหรือขายที่บางส่วนให้ชุมชนในราคาถูก แลกกับการใช้ประโยชน์จากที่ดินส่วนที่เหลือ ทำให้ชุมชนมีความมั่นคงในระยะยาวหรือมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เกิดการปรับผัง มีการก่อสร้างและพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกันของชุมชนใหม่

ภาพที่ 2.7 การประสานประโยชน์การใช้ที่ดิน / การแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

5. การปรับผังแปลงที่ดินใหม่โดยพยายามคงโครงสร้างเดิม (Reblocking) เป็นการรื้อย้ายภายในบริเวณเดิมจากจุดหนึ่งไปอยู่อีกจุดหนึ่ง แล้วให้สัญญาเช่าระยะยาว เมื่อชุมชนมีโอกาส มีความมั่นคงชาวบ้านก็พร้อมที่จะลงทุน จะเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน ซึ่งการรื้อย้ายและสร้างชุมชนใหม่ที่อยู่ในบริเวณเดิมทำให้ชุมชนยังคงสามารถอยู่ใกล้บริเวณชุมชนเดิม และแหล่งงานไม่ต้อง ปรับตัวมาก โดยชุมชนต้องก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ทั้งหมด และมีความมั่นคงโดยการเช่าที่ระยะยาว

ภาพที่ 2.8 การปรับผังแปลงที่ดินใหม่โดยพยายามคงโครงสร้างเดิม (Reblocking)

6. การรื้อย้ายชุมชนออกไปอยู่ในที่ใหม่การรื้อย้ายชุมชนใหม่มีข้อดีที่ชุมชนได้ความมั่นคง แต่ทำให้ชุมชนต้องอยู่ไกลจากชุมชนเดิม ไกลจากแหล่งงาน สถานศึกษา เสียค่าเดินทางเพิ่มต้องสร้างชีวิตและสังคมใหม่ เกิดภาระค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงในการซื้อที่ดินและก่อสร้างบ้าน แต่ชาวบ้านมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและการอยู่อาศัย สามารถพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนใหม่ได้เต็มที่

2.1.7.4 หลักการการปันส่วนที่ดิน

แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

จากคำกล่าวที่ว่า “เมืองนั้นเปรียบเสมือนชีวิตมนุษย์ ที่เริ่มกำเนิด เจริญเติบโตและต่างร่วมกันสร้างเสริมพัฒนาเมืองให้เติบโตขยายพื้นที่ในการปกครอง จนเมืองกว้างขวางตามความสามารถของมนุษย์ ที่จะต้องเลี้ยงดูประชากรที่เพิ่มขึ้น ในแต่ละเมืองวิถีทางที่แปลกแตกต่างกันออกไป ดังเช่นชีวิตมนุษย์แต่ละคน” จึงได้มีเหตุผลเชิงหลักการอยู่ 2 ประการที่สนับสนุนให้ความชอบธรรมแก่การเกิดการปันส่วนที่ดิน (Land Sharing)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ประการแรก คือสิทธิของชาวสลัมที่จะได้มีที่อยู่อาศัยในเมือง ตามประเพณีในบางสังคมที่ที่ดินว่างเปล่าเป็นของชุมชนผู้ใดมีความจำเป็นก็สามารถสร้างที่สำหรับอยู่อาศัยและให้สิทธิครอบครองชั่วคราวแก่ผู้นั้น ในโครงการจัดระเบียบชุมชนผู้บุกรุก (Squatter Settlement) ในหลายสังคมสิทธิเช่นนี้ได้รับการยอมรับครอบคลุมที่ไม่มีที่อยู่อาศัย และไม่มีเงินพอที่จะซื้อหรือเช่าบ้านได้ และได้บุกรุกเข้าไปอยู่ในที่ว่างเปล่าจะได้รับกรรมสิทธิ์ในที่ดินราคาที่เหมาะสมรับรายได้ซึ่งไม่ใช่ราคาตลาด นั่นคือความสำคัญอยู่ที่การใช้ที่ดินให้เป็นประโยชน์ ไม่ใช่การยึดถือเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เก็บไว้เฉย ๆ เพื่อเก็งกำไร

- ประการที่สอง หลักการที่ว่าคนยากไร้ในเมืองมีสิทธิที่จะได้รับส่วนแบ่งจากราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากการลงทุนของรัฐเช่น การสร้างถนน ซึ่งเป็นการลงทุนโดยสังคมทั้งสังคม ไม่ใช่การลงทุนโดยเจ้าของที่ดิน ดังนั้นสังคมสามารถที่จะเรียกร้อง ส่วนแบ่งจากการที่ดินมีราคาสูงขึ้น โดยรัฐต้องเรียกเอาในรูปภาษี หรืออาจทำได้โดยการจัดให้มีการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) เงินส่วนหนึ่งที่ได้จากการที่มูลค่าที่ดินนั้น อาจนำมาใช้ในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยหรือชดเชยผู้มีรายได้น้อย สำหรับการสูญเสียบ้านเรือนจากการบีบบังคับให้โยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ อาจกล่าวได้ว่าการทำ "Land Sharing" เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีที่อยู่อาศัยที่ความมั่นคงใกล้แหล่งงานของตน สามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมเมืองที่มีระบบการพึ่งพากันแบบสังคมชนบท ส่งผลให้เขาเหล่านั้นกลับเข้ามาสู่ระบบสลัม เช่นเดิม

2.1.7.5 แนวความคิดในการปันส่วนที่ดิน

พื้นฐานในการปันส่วนที่ดิน คือ การแบ่งแปลงที่ดินออกเป็น 2 ส่วนโดย

- ส่วนที่ 1 เจ้าของที่ดินแบ่งที่ดินส่วนที่หนึ่งผู้มีรายได้น้อยภายในชุมชนเช่า/ซื้อ เพื่อสร้างที่พักอาศัยที่ดีกว่าเดิมขึ้น โดยมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและสถานภาพทางสังคมได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

- ส่วนที่ 2 คืนให้เจ้าของที่ดินเพื่อนำไปพัฒนาให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด เช่น การแสวงหาผลกำไรทางด้านธุรกิจ

การปันส่วนที่ดินนับเป็นวิธีการที่ช่วยให้เกิดสันติภาพ และเป็นการขจัดความขัดแย้ง ความวุ่นวายทางสังคมที่จะนำไปสู่การเผชิญหน้าระหว่างผู้อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดเป็นระยะเวลานานกับเจ้าของที่ดิน ตลอดจนทำให้เกิดการพัฒนาทางด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดโดยไม่มีใครได้รับความสูญเสียการปันส่วนที่ดินเป็น การแก้ปัญหาด้วยการเจรจาตกลงกันอย่างประนีประนอม เป็นการแลกเปลี่ยนทางการจัดการของแต่ละฝ่าย โดยให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดได้ใช้ประโยชน์จากที่ดินร่วมกันกับเจ้าของที่ดินแทนการถูกขับไล่ สำหรับผู้ออกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

อาศัยในชุมชนแออัดสิ่งที่ได้คือความมั่นคงทางที่อยู่อาศัย มีสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน และหากว่าการพัฒนาที่ดินนั้นสามารถให้รายได้เป็นส่วนใหญ่ สำหรับเจ้าของที่ดินก็จะได้ที่ดินส่วนหนึ่งกลับมาสำหรับการพัฒนาทำธุรกิจได้อย่างทันทีทันใด ซึ่งจะนำผลประโยชน์กลับคืนมา หลีกเลี่ยงการปะทะขัดแย้งเพราะไม่ทราบได้ว่าจะจบลงและเริ่มโครงการได้เมื่อไร เป็นผลให้เกิดความล่าช้า ซึ่งหมายถึงค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้สิ่งที่เจ้าของที่ดินจะได้รับคือการชื่นชมจากสังคมเนื่องจากทัศนคติที่เปลี่ยนไปด้วยเมตตา และมีมนุษยธรรมต่อผู้ยากไร้

ในทางตรงกันข้ามถ้าเจ้าที่ดินมีทัศนคติว่าการไล่ที่ชุมชนแออัด เป็นเรื่องที่ปกติธรรมดาและเมื่อไม่มีการกดดันต่อเจ้าของที่ดิน เจ้าของที่ดินก็มักจะใช้วิธีการนี้มากกว่าการเจรจา โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ไม่มีการต่อต้านจากชาวชุมชน ไม่มีกลุ่มองค์กร และตราบใดที่ไม่มีนโยบาย หรือกฎหมาย ควบคุมดูแลสิทธิของผู้มีรายได้น้อย หรือไม่เห็นคุณค่าของการสนับสนุนให้เกิดขึ้นแล้วนั้น การไล่ที่ที่ยังมีเพิ่มสูงขึ้นนั้นคือการปันส่วนที่ดินต้องการองค์กรชุมชน และการได้รับการสนับสนุนที่เข้มแข็งจากภายในและภายนอกชุมชน ขั้นตอนในการเจรจากับเจ้าของที่ดินก็จะกลายมาเป็นความจริง

ข้อตกลงในการปันส่วนที่ดินเป็นขั้นตอนที่ยาวนานของการเจรจาตกลง และการต่อสู้ดิ้นรนของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการอยู่อาศัย การวางแผนการปันส่วนที่ดินในการพัฒนาพื้นที่ดินต้องคำนึงถึงระยะเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป และต้องทราบแนวทางในการพัฒนาในอนาคตด้วย นอกจากนี้ยังต้องดูสัญญาการซื้อขาย ความได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างผู้เช่า/ซื้อ กับเจ้าของที่ดินด้วย มีความชัดเจนในส่วนของพื้นที่ ความได้เปรียบของตำแหน่งที่ตั้งที่จะใช้ในการพัฒนาที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ส่วนผู้อยู่อาศัยเริ่มแรกของชุมชนจะมีที่พักอาศัยใหม่ในที่ดินที่เล็กกว่าเดิม ดังนั้นความหนาแน่นจึงเป็นนัยสำคัญของความจำเป็นในการสร้างใหม่ โดยต้องพิจารณาจากภาระทางด้านการเงิน และการมีส่วนร่วมของแต่ละครอบครัว ควรจะมีเงินสนับสนุนภายใน (Cross-subsidy) ให้มากที่สุด กล่าวคือ การพัฒนาธุรกิจในส่วนของที่ดินที่ยกให้เจ้าของที่ดินนั้น จะต้องมีเกินพอ สำหรับค่าใช้จ่ายในการซื้อหรือเช่าที่ดิน ส่วนที่เอามาให้ชาวชุมชนแออัดอยู่อาศัย ในเมื่อชาวชุมชนแออัดไม่สามารถที่จะหาเงินจ่ายในเรื่องเหล่านี้ได้เป็นส่วนมาก จะเห็นได้ว่าโครงการปันส่วนที่ดินจะต้องคำนึงถึงภาระทางการเงิน และการได้กรรมสิทธิ์ที่ดิน ดังนั้นการทำให้บรรลุผลสำเร็จจึงมีความจำเป็นทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของการพัฒนาพื้นที่และผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

ระบบการใช้ที่ดินแบบผสมในกรุงเทพมหานคร ได้มีการประยุกต์ให้หลักการปันส่วนที่ดิน (Land Sharing) คือมีการสร้างอาคารพาณิชย์และที่อยู่อาศัยสำหรับคนมีรายได้หลายระดับผสม เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กันซึ่งทำหันโดยการที่ชุมชนพร้อมใจกันซึ่งที่ดินจากเจ้าของ โดยใช้ที่ดินส่วนที่เหลือจากการสร้างอาคารพาณิชย์ซึ่งปกติแล้วผู้ที่อยู่อาศัยด้วยตนเองได้เพราะราคาในท้องตลาดสูง ก็อาจจะเป็นเจ้าของที่ดินได้เพียงบางส่วน

2.1.7.6 หลักในการปันส่วนที่ดิน

แนวคิดพื้นฐานหลักที่สำคัญโดยทั่วไปแล้วในการปฏิบัติอยู่ 4 ประการ คือ

1) ความหนาแน่นของประชากรที่เพิ่มขึ้น (Densification)

เมื่อพื้นที่ส่วนหนึ่งของชุมชนแออัดจะตัดแบ่งไปเพื่อพัฒนาเป็นอาคารที่ให้ผลตอบแทนเชิงการค้า พื้นที่สำหรับการอยู่อาศัยของชาวชุมชนแออัดจะลดน้อยลงซึ่งเป็นผลให้ความหนาแน่นของครัวเรือน หรือความหนาแน่นประชากรเพิ่มขึ้นจากการสร้างที่พักอาศัยบนเนื้อที่ว่างระหว่างบ้านหรือการสร้างบ้านใหม่บนโครงการเดิมเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยแก่ครอบครัวที่ต้องถูกย้ายออกจากพื้นที่ที่จะทำการสร้างอาคารพาณิชย์

การทำให้ประชากรหนาแน่นขึ้นทำได้ 2 รูปแบบ

- การจัดตั้งบ้านใหม่ บ้านสวนใหญ่จะตั้งอยู่ที่เดิม และบางหลังจะถูกแทรกไปอยู่ตำแหน่งใหม่เพื่อให้มีที่ว่างสำหรับอาคารพาณิชย์
- การสร้างใหม่ บ้านเก่าทั้งหมดจะถูกรื้อถอนออกไป และสร้างขึ้นใหม่ในพื้นที่นั้น โดยอาจเป็นองศาอาคารสูงหรือบ้านเป็นหลัง ๆ ที่ความหนาแน่นเพิ่มสูงขึ้น

รูปแบบของการจัดประชากรให้แน่นนี้ จะต้องพิจารณาถึงการคืนทุนซึ่งกล่าวถึงต่อไป โดยทั่วไปแล้วการจัดตั้งบ้านใหม่นั้นเป็นไปได้เมื่อความหนาแน่นของประชากรเดิมสูงอยู่แล้ว และพื้นที่ที่ต้องการสร้างอาคารพาณิชย์นั้นต้องเป็นผืนใหญ่ ถ้าจะให้เกิดความเป็นไปได้ทางด้านการเงินลักษณะที่ว่านี้คือรวมการสร้างใหม่ และจัดที่ตั้งบ้านใหม่

การสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ (Rebuilding)

การตัดสินใจสร้างขึ้นใหม่แทนการจัดตำแหน่งบ้านใหม่นั้น เป็นการตัดสินใจที่สำคัญของโครงการบูรณะชุมชนแออัด เนื่องจากการจัดตำแหน่งของบ้านในชุมชน มีข้อดีกว่าในแง่ของการจัดการเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงน้อย เพราะบ้านจำนวนมากจะยังคงสภาพเดิมอยู่ ใช้เงินน้อย อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้บ้านมีขนาด และแบบมากกว่า

ในการบูรณะชุมชนแออัดบางแห่งนั้น การจะจัดที่อยู่อาศัยให้เพียงพอกับจำนวนครอบครัวโดยการแทรกพื้นที่ว่างนั้น อาจจะไม่สามารถดำเนินการได้ ทั้งนี้ขึ้นกับสภาพของที่ว่างที่เหลืออยู่ดังนั้นอาจมีความจำเป็นที่จะต้องรื้อถอนบ้านเดิม และสร้างที่พักอาศัยใหม่ให้เพียงพอกับความหนาแน่นที่เพิ่มขึ้นการสร้างบ้านแถวโดยปกติแล้วจะสามารถแก้ปัญหานี้ได้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในกรุงเทพมหานคร มีโครงการร่วมกันสร้าง ซึ่งเป็นโครงการเอกชนที่ช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อย อันเป็นโครงการทดลองสร้างบ้านถาวร โดยวิธีสร้างด้วยตนเอง (Self-help Housing) สำหรับสร้างบ้านให้ครอบครัวผู้มีรายได้น้อย เป็นการเปิดโอกาสที่ดียิ่งแก่ชาวบ้านสร้างบ้านคุณภาพดี ด้วยการฝึกอบรม และควบคุมเพียงเล็กน้อย ทางโครงการใช้ระบบก่อสร้างชนิดพิเศษสำหรับการสร้างแบบช่วยเหลือตนเอง

การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation)

การที่จะพัฒนาชุมชนแออัดเดิมให้เป็นชุมชนที่พักอาศัยถาวรนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยิ่งในการเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดิน การจัดที่พักอาศัยใหม่ เพื่อให้การพัฒนานั้นสามารถสนองความต้องการของชุมชนตามความเป็นจริงในสภาพที่เหมาะสม

2.1.7.7 การคืนทุน (Cost Recovery)

เมื่อพิจารณาสภาพของเศรษฐกิจแล้วโครงการบูรณะชุมชนแออัดนี้ จะมีความเป็นไปได้ในรูปของการใช้เงินอุดหนุนระหว่างกันภายในโครงการ (Cross - subsidies) โดยให้มีเงินอุดหนุนจากภายนอกน้อยที่สุด กล่าวคือ ที่ดินในส่วนของเจ้าของที่ดินใช้พัฒนาเชิงธุรกิจนั้นจะต้องมีรายได้มากพอที่จะเกื้อหนุนเงินลงทุนส่วนที่เกินความสามารถในการจ่ายของผู้อาศัย สำหรับค่าบ้านและค่าที่ดินในส่วนของที่ดินที่พัฒนาเป็นที่อยู่อาศัย และหากว่าจะต้องมีการช่วยเหลือก็ควรจะมีให้น้อยที่สุดเพื่อว่าโครงการเช่นนี้จะสามารถมีความเป็นไปได้ในเชิงเศรษฐกิจ

หลักการสำคัญ ให้มีการคืนทุนได้คือ

- ต่อรองราคาที่ดินให้ได้ราคาที่เหมาะสม
- ความสามารถในการจ่ายของผู้ซื้อจะต้องมีเพียงพอ
- ราคาก่อสร้างต้องมีการควบคุม
- ทรัพย์สินทางการค้าจะต้องมีการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ
- เงินทุนอุดหนุนจะต้องมีน้อยที่สุด

อย่างไรก็ดี การปันส่วนที่ดินที่ได้กล่าวมานี้อาจไม่ใช่ช่องทางออกของปัญหาการไล่ที่মনทุกชุมชนแต่เป็นเพียงวิธีการหนึ่งที่ใช้ได้ภายใต้บางสถานการณ์ คุณค่าของวิธีการอยู่ที่การสร้างควมสนใจให้แก่บุคคลทั่วไป แก่ชาวชุมชนแออัด และแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาคเอกชนและรัฐบาลให้ตระหนักถึงความเป็นไปได้ ที่จะให้ความมั่นคงทางด้านที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัด ซึ่งโครงการปรับปรุงชุมชนแออัดโดยทั่วไปแล้วนั้นจะมุ่งถึงการปรับปรุงทางด้านกายภาพและสภาพแวดล้อม โดยมีได้มีผลต่อสภาพการถือครองที่ดิน แต่การปันส่วนที่ดินมุ่งสร้างให้ชุมชนมีโครงสร้างถาวรและมีข้อตกลงในสิทธิครอบครองที่ดินที่มีความมั่นคง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปัญหาที่อยู่อาศัยคนจนหรือผู้มีรายได้น้อยในเมือง ปรากฏชัดเจนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากมีผู้อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้น โดยเช่าที่ดิน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่เช่าราชพัสดุ และเอกชน แบ่งแปลงเล็ก ๆ ให้เช่า ก่อสร้างที่อยู่อาศัยเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไม้ ขาดการจัดระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานทำให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมทรุดโทรมแลกลายเป็นชุมชนแออัดในเวลาต่อมา

การนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาใช้เป็นแนวทางพัฒนาประเทศ ทำให้เศรษฐกิจของเมืองเติบโตอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแรงงานในการผลิต โดยความต้องการแรงงานภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการสูงขึ้นมาก ขณะที่ความต้องการแรงงานภาคเกษตรกรรมลดลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดแรงงานจากชนบทให้เข้ามาสู่เมืองโดยเฉพาะกรุงเทพ ในช่วง 20 ปี แรกของการพัฒนากรุงเทพเติบโตอย่างรวดเร็วโดยมีขนาดใหญ่กว่าเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองอันดับ 2 ถึง 50 เท่า ในช่วงแผนฯ 5 จึงมีความพยายามชะลอการเติบโตของกรุงเทพ ด้วยการกระจายการเติบโตไปสู่เขตปริมณฑลและหัวเมืองในภูมิภาค ทำให้ปริมณฑล และเมืองหลักอื่น ๆ กลายเป็นแหล่งรับผู้ย้ายถิ่นจากภาคชนบททั่วประเทศ และประสบปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนเช่นเดียวกับกรุงเทพ

ภายในระยะเวลาเพียงประมาณ 20 – 25 ปี ประชากรในแต่ละเมืองเพิ่มขึ้นจำนวนมหาศาล เช่น กรุงเทพฯ มีประชากรเพิ่มขึ้น ประมาณ 3.12 ล้านบาท (รวมประชากรแฝง 45% ของตัวเลขในทะเบียน) ในจำนวนนั้นเป็นผู้มีรายได้น้อย ประมาณ 231,000 ครอบครัวเชียงใหม่มีประชากรเพิ่มขึ้น ประมาณ 46,800 คน (รวมประชากรแฝง 25% ของตัวเลขในทะเบียน) เป็นผู้ที่มีรายได้น้อย ประมาณ 3,100 ครอบครัวสุรินทร์ มีประชากรเพิ่มขึ้น ประมาณ 7,000 คน (รวมประชากรแฝง 10% ของตัวเลขในทะเบียน) จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่าการเพิ่มขึ้นของประชากรเมือง อยู่ในอัตราที่สูงอย่างน่าตกใจ แต่ที่อยู่อาศัยของคนจนไม่ได้เพิ่มตามไปด้วยเป็นเหตุให้คนจนต้องชวนขอความช่วยเหลือที่อยู่อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งที่อยู่อาศัยสำหรับคนจนจะต้องราคาถูก ใกล้เคียงงาน มีคนรู้จักพอจึงพาได้ที่อยู่อาศัยที่วันนี้หาไม่ได้ในตลาดที่อยู่อาศัยคนจนจึงต้องช่วยตัวเองด้วยการหาที่อยู่อาศัยจากระบบที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ชุมชนแออัดบ้านเช่าราคาถูก จนถึงบุกรุกที่ว่างเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยอย่างง่าย ๆ ขึ้น ทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับสถานการณ์ทางกฎหมาย และขาดโอกาสที่จะได้รับสิทธิและสวัสดิการต่างๆ จากรัฐ ทำให้สภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของคนจนเหล่านี้ลำบากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันมีชุมชนแออัดทั่วประเทศประมาณ 5,500 ชุมชน 1.5 ล้านครัวเรือนประชากร เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้拿去ใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประมาณ 6.75 ล้านคน ซึ่งแบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่ “ประเภทที่มีปัญหาไม่มาก” เช่น ชุมชนชานเมือง ชุมชนชานเมือง ชุมชนเก่าดั้งเดิม ซึ่งมีประมาณ 1,750 ชุมชน 0.36 ล้านครัวเรือน ประชากร 1.62 ล้านคน ชุมชนประเภทนี้ยังไม่ถึงกับมีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย

“ประเภทมีปัญหา” คือ ชุมชนที่อยู่ในที่ดินของรัฐ/วัด มีประมาณ 1,360 ชุมชนเช่าที่ดิน เอกชนประมาณ 1,400 ชุมชน ชุมชนผสม(ที่เช่า/ที่บุกรุก) 990 ชุมชนรวมประมาณ 3,750 ชุมชน 1.14 ล้านครัวเรือน 5.13 ล้าน

นอกจากนี้ยังมี “ประเภทที่อยู่นอกชุมชน” คือ กลุ่มคนจนที่กระจัดกระจายอยู่ตามที่อยู่อาศัยราคาถูกราคาอื่นๆ นอกชุมชน เช่าห้องรวม ลูกจ้างโรงงาน กรรมกรก่อสร้างเช่าในตึก เร่ร่อน อยู่วัด ฯลฯ กลุ่มนี้คาดว่ามิได้อยู่ประมาณ 25% ของกลุ่มที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด คือประมาณ 0.37 ล้านครัวเรือน 1.5 ล้านคน

เพราะฉะนั้นหากรวมตัวเลขทั้ง 3 ประเภทเข้าด้วยกัน จะได้จำนวนคนจนที่อาศัยอยู่ในเมืองทั่วประเทศ ประมาณ 1.87 ล้านครัวเรือน 8.25 ล้านคน คิดเป็นประชากรประมาณ 37 % ของประชากรเมือง แปลว่า คนที่อยู่ในเมือง 3 คน เวลาเดินมา 1 คนจะต้องเป็นคนที่อยู่ในชุมชนผู้มีรายได้น้อย

ในกรุงเทพฯ ขณะนี้มีสลัมอยู่ประมาณ 1,000 แห่ง โดยวัดจากชาวบ้านที่อยู่ในที่ของ คนอื่น แต่ถ้าดูจากที่กรมการปกครอง หรือ กทม. วัดก็จะมากกว่านี้ คือประมาณ 2,500 แห่ง เพราะจะรวมชุมชนที่ไม่ใช่ชุมชนแออัดเข้าไปด้วย ฉะนั้นจำนวนที่หน่วยงานท้องถิ่นมีรายชื่อจะมากกว่า สลัมจริง และไม่ใช่ว่าในกรุงเทพฯ เท่านั้น ในต่างจังหวัด เช่น จ.นครสวรรค์ มีชุมชนอยู่กว่า 50 แห่ง ,อยุธยา มีชุมชนอยู่ 50-60 แห่ง,ขอนแก่น,สงขลา ก็จะเป็นอย่างนี้ทุกเมือง จริงๆ แล้วแต่ละเมืองมีที่ดินเปล่าอยู่ แต่เป็นที่ดินที่ไม่ได้จัดให้คนจนอยู่ เพราะฉะนั้นคนจนก็เลยจัดเอง เขาก็เลยเรียกว่า “ชุมชนบุกเบิก” หรือ “ชุมชนบุกรุก” ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก

ปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดหรือคนจนในเมือง มีระดับความเข้มข้นแตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มที่มีปัญหาการรื้อย้ายแน่นอน มีประมาณ 445 ชุมชน แยกเป็น อยู่ระหว่างการไล่ที่ 180 ชุมชน และมีข่าวว่าจะมีการไล่ที่ ประมาณ 265 ชุมชน ซึ่งกลุ่มนี้มีประชากร ประมาณ 2 แสนคน (ข้อมูลปี 2543)

อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่ยังไม่มีการไล่ที่ก็เชื่อว่ามีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย เช่น อยู่ในที่บุกรุก ซึ่งมีอยู่ประมาณ 692 ชุมชน 1.8 แสนครอบครัวชุมชนที่อาศัยในที่เช่า 1,041 ชุมชน 3 แสนครอบครัวชุมชนที่เช่า/ผสม ประมาณ 2,019 ชุมชน 6.7 แสนครอบครัว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในจำนวนนี้ ถ้าดูจริงๆ แล้วมีคนทีเดือดร้อนทับซ้อนอยู่ข้างใน คือ ประเภทกลุ่มห้องเช่า ประมาณ 30% (ในเมืองใหญ่ประมาณ 40-50% ในเมืองเล็กประมาณ 10-20%) ซึ่งยังไม่เป็นตัว เลขที่แท้จริง เช่น ชุมชนริมทางรถไฟพระราม 4 ที่ถูกไฟไหม้ มีบ้าน 20 หลัง แต่มีคนรวม 60 ครอบครัว หมายความว่า มีผู้เช่า 2 ต่อ 1 ของคนที่เป็นเจ้าของบ้าน สรุปแล้วชุมชนที่อยู่ในเมืองเป็น ผู้เช่ามากกว่าผู้อยู่ คือ ประมาณ 30% หรือ ประมาณ 342,000 ครอบครัว ซึ่งจริงๆ แล้วมีปริมาณ มากกว่านี้

จากตัวเลขของสำนักงานสถิติ พบว่า ในกรุงเทพฯ มีผู้มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 9,000 บาท ประมาณ 30% และในภูมิภาค 44% คนจนกลุ่มนี้มีความสามารถในการจ่ายค่าที่อยู่อาศัยได้ ประมาณเดือนละ 800 – 1,000 บาท ผู้มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 15,000 บาท ในกรุงเทพฯ มี 53% ภูมิภาค 61% มีความสามารถในการจ่ายค่าที่อยู่อาศัยประมาณ 1,000-1,800 บาท ซึ่งเมื่อเทียบกับราคาเช่าซื้อของบ้านจัดสรร ซึ่งมีอยู่ทั่วบ้านทั่วเมืองมันสูงกว่านี้ทั้งนั้น คนจนเลยซื้อไม่ได้ ความสามารถในการจ่ายค่าที่อยู่อาศัยหลังจากสำรวจแล้ว พบว่า 70% จ่ายได้ไม่เกิน 2,000 บาท/เดือน 64% จ่ายได้ไม่เกิน 1,500 บาท/เดือน 46% จ่ายได้ไม่เกิน 1,000 บาท/เดือน ใน ข้อเท็จจริงที่ พอช. ทำสินเชื่อเรื่องที่อยู่อาศัยกับชาวบ้าน ถ้าชาวบ้านผ่อนถึง 1,000 บาท/เดือน ก็ ค่อนข้างหนัก ไปไม่ค่อยได้แล้ว แต่ที่อยู่อาศัยในตลาด (เช่า/เช่าซื้อ) ราคาผ่อนสูงจะสูงกว่า 2,000 บาท/เดือน จึงไม่ต้องพูดถึงคนจน ถ้าขายให้คนจนจะต้องต่ำกว่านั้นอีก ถึงแม้จะพยายามให้ ภาคเอกชนสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นอีกเท่าไรก็แล้วแต่ คนจนก็ต้องอยู่สลัม เพราะไม่มีกำลังซื้อบ้าน ในตลาดทั่วไปได้ เนื่องจากราคาสูงกว่ากำลังความสามารถในการจ่าย

2.1.8 ระบบการจัดที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัด

การจัดที่อยู่อาศัยสรุปได้ 5 ประเภทด้วยกันคือ

1. รัฐเป็นผู้จัดหา / ก่อสร้างให้ เช่น การสร้างแฟลต รัฐสร้างที่อยู่แล้วให้ ประชาชนเข้าเช่าไปอยู่ ซึ่งเป็นระบบที่ใช้กับประเทศสังคมนิยม ซึ่งถือว่าที่อยู่ อาศัยเป็นส่วนหนึ่งที่สังคมโดยรัฐบาลจะต้องรับผิดชอบ นอกจากนั้นจะเป็น ประเทศที่มีพื้นที่จำกัด เช่น สิงคโปร์ มีประชาชนอยู่ในที่อยู่อาศัยที่รัฐบาล จัดให้ประมาณ 98% ย่องกงก็เช่นเดียวกัน ฯลฯ ส่วนในประเทศไทย ทำอยู่ช่วงหนึ่ง ตั้งแต่ปี 2520 เป็นต้นมา รวมประมาณไม่เกิน 8% ของที่อยู่อาศัยที่มีอยู่ แสดงว่าน้อยมาก ไม่ใช่ระบบที่ไปได้

2. ภาคเอกชนเป็นผู้ก่อสร้าง (Private real estate sector) รัฐสนับสนุน

เงินทุนให้ภาคเอกชนเป็นผู้ดำเนินการสร้างบ้านจัดสรร ซึ่งในแถบเอเชียนิยม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- มาก เพราะถือว่าเอกชนทำได้คล่องกว่า หาเงินง่ายกว่า ชื่อที่ง่ายกว่าการบริหารจัดการยืดหยุ่น ทำได้หลายรูปแบบ แต่ทำอย่างไรก็ยังไม่ถึง 30% ที่เป็นคนจนฐานล่าง เพราะผู้ประกอบการจะคำนึงถึงด้านธุรกิจเป็นหลัก
3. ภาคประชาชนเป็นผู้ดำเนินการ (Popular Sector) คือ ประชาชนสร้างเอง รัฐสนับสนุนโดยจัดที่ดินและแหล่งเงินทุนให้ คนไทยชอบแบบนี้ คือลักษณะมีที่ดินผืนหนึ่ง แล้วสร้างบ้านของเราอย่างค่อยเป็นค่อยไปที่ละนิดทีละหน่อย ปัจจุบันทำได้ยาก เพราะที่ดินไม่มี และแหล่งเงินที่จะให้คนสร้างมีน้อยลง ขั้นตอนต่าง ๆ มากมายยุ่งยาก ส่วนใหญ่นิยมซื้อแบบที่ 2 มากกว่า
 4. ภาคชุมชน หรือกลุ่มคนที่มีการรวมตัวกันสร้างชุมชน สร้างกลุ่มสังคมที่มีความสัมพันธ์กันเช่น Cooperative housing , Building Society เช่น ในยุโรป บ้านสหกรณ์ คนที่มีความรู้ เป็นนักวิชาการ จะมารวมกันสร้างที่อยู่อาศัยด้วยกัน มีระบบสังคม มีเงินรวมด้วยกัน สร้างสวัสดิการร่วมกัน โดยรัฐออกกฎหมายรองรับและให้การสนับสนุนด้านเงินทุน เป็นอีกระบบหนึ่งที่ชุมชนสร้างที่อยู่ร่วมกัน แต่ไม่ใช่สร้างบ้านอย่างเดียว มีการสร้างชุมชนพร้อมกันไปด้วยส่วนในประเทศไทยวิธีการนี้นับเป็นรูปแบบที่ทำกันอยู่หลาย ๆ แห่ง ซึ่งน่าจะเป็นแนวทางที่สำคัญต่อไป
 5. ภาคชุมชนและกระบวนการท้องถิ่น เป็นการผสมผสานรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้กระบวนการสำรวจ วางแผนและพัฒนาาร่วมกันระหว่างชุมชน กลไกท้องถิ่น และอาจรวมกับภาคเอกชนในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาทั้งเมืองอย่างหลากหลายรูปแบบ และเชื่อมโยงกับการพัฒนาเมือง โดยการสร้างกลไกการทำงานร่วมกัน ซึ่งอาจจะรวมทั้งหมดข้างต้นนี้ แต่เน้นชุมชนมากขึ้น เพราะเป็นการสร้างสังคมด้านอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย แต่เน้นให้ท้องถิ่นและชุมชนเครือข่ายเป็นตัวหลักในการคิดและ สร้างให้มากขึ้นแล้วก็ขยายความเป็นไปได้ให้มากที่สุด

2.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชนริมคลอง

2.2.1 แนวความคิดในการปรับปรุงชุมชนริมคลอง

“คูและคลอง” ในสมัยก่อนมีบทบาทที่สำคัญในฐานะที่เป็นเส้นทางคมนาคม แล้ว ยังเป็นหัวใจในการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งจะเชื่อมโยงถึงการดำรงชีวิตของคนไทยมาอย่างยาวนาน เช่น การขุดคลองลัดจากปากคลองบางกอกน้อยผ่านหน้าโรงพยาบาลศิริราช ไปจนถึง เอกสาร เป็นเอกสารที่แสดงถึง... ไปจนถึง

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปากคลองบางกอกใหญ่หน้าวัดอรุณราชวรารามในสมัยอยุธยา ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการติดต่อค้าขายกับคลองดังกล่าว

ปัจจุบันกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา หรือการขุดคลองโ่ง่งข้างให้เป็นคูเมืองในสมัยช่วงต้นรัตนโกสินทร์

ภาพชีวิตคลองในอดีตเริ่มเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการพัฒนาประเทศ มีการถมคลองเพื่อทำถนนมีการวางท่อระบายน้ำแทนคลอง ทำให้ปริมาณคูคลองลดน้อยลง เช่น การถมคลองสี่ลมเพื่อสร้างถนนสี่ลม ถมคลองหัวลำโพง เพื่อสร้างถนนพระราม 4 เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันที่ระบบระบายน้ำโดยอาศัยท่อระบายน้ำไม่สามารถระบายน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากความลาดชันของสภาพภูมิประเทศ ทำให้คูคลองที่เหลืออยู่กลายเป็นพื้นที่รองรับน้ำเพื่อระบายสู่มแม่น้ำและลงทะเลต่อไป พื้นที่ของสองฝั่งคลองก็เป็นพื้นที่รองรับคนยากจนในเมือง ซึ่งส่วนใหญ่จะบุกกรุกคลองหรือลำรางที่หมดสภาพ

จากการสำรวจของกรุงเทพมหานครในส่วนของกรุงเทพมหานคร จะมีคูคลองรวมทั้งสิ้น 1,173 คลอง และได้มีการสำรวจโดยสำนักพัฒนาชุมชนและสำนักงานเขต เมื่อปี 2536 พบว่าคูคลองที่ถูกบุกกรุกรวม 150 สาย จาก 188 ชุมชน ประมาณ 7,333 หลังคาเรือน 8,777 ครอบครัวในปี 2540 ได้มีการสำรวจของสำนักระบายน้ำและสำนักงานเขตได้ดำเนินการสำรวจอีกครั้ง มีการเพิ่มของจำนวนชุมชนเป็น 217 ชุมชน ประมาณ 13,196 หลังคาเรือน 16,593 ครอบครัว ในปี 2542 นายทรงนิต พูลลาภ และคณะสำรวจผู้อาศัยริมคลองจำนวน 13,153 หลังคาเรือน ประชากรประมาณ 34,500 คน

คนในชุมชนริมคลองมีอาชีพที่หลากหลายมีทั้งเป็นราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ขับรถเก็บของเก่า ค้าขาย ทั่วไปก่อสร้าง และอาชีพอื่นๆ ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป ที่รายได้อยู่ระหว่าง 3,001-6,000 บาท/เดือน และรายได้สูงสุดประมาณ 9,000-15,000 บาท/เดือนในด้านสาธารณูปโภคของผู้อาศัยริมคูคลองส่วนใหญ่ได้รับบริการจากทางรัฐในเรื่องน้ำประปา-ไฟฟ้า และยังมีชุมชนริมคูคลองบางส่วนไม่ได้รับบริการจากรัฐและต้องใช้วิธีนอกระบบ คือ ต่อจากบ้านใกล้เคียงหรือที่เอกชน

โดยภาพรวมคนที่อยู่อาศัยริมคูคลองอาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 20 ปีขึ้นไป และมีบางส่วนที่เข้ามาอยู่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามที่มีการอพยพเข้ามาอยู่ริมคูคลองอย่างต่อเนื่อง และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเขตริมคูคลองมาจากหลายสาเหตุ

- 1) การขยายตัวของกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการสร้างถนน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 2) การไล่อพยพชุมชนในเขตเมืองชั้นใน ทำให้เกิดการบุกรุกเพื่อการอยู่อาศัยบริเวณริมคลองที่ยังว่างอยู่
- 3) การกลับมาบุกรุกใหม่ของชุมชนที่รื้อย้ายไปอยู่ในเขตชานเมือง ซึ่งจะมีปัญหาในเรื่องที่ทำกินและการศึกษาของลูกหลาน ที่เคยอยู่อาศัยในที่เดิมก่อนถูกรื้อย้ายออกไปซึ่งจริงๆ แล้วคนที่อยู่ริมคลองได้ถูกลื้อ มีการย้ายบ้าน มีการต่อรอง การย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ที่การย้ายจากคลองนี้ไปคลองโน้น หมุนเวียนไปอย่างต่อเนื่องตามประชาของผู้ที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เมื่อน้ำฝนมาถึงจึงเกิดน้ำท่วม ถ้าเกิดการไล่อพยพ ชุมชนใดอยู่ใกล้ถนนที่มีปัญหาน้ำท่วมมากๆ ก็เสี่ยงต่อการไล่อพยพมากเป็นธรรมดา

ในปี 2526 การไล่อพยพคนริมคลอง หรือคนที่บุกรุกอยู่ในคลองเริ่มปรากฏอย่างชัดเจนอย่างที่ชาวคลองบางอ้อลุกขึ้นมาต่อสู้กับเจ้าหน้าที่รัฐ (กทม.) เพราะถูกกล่าวหาว่าเป็นตัวการทำให้น้ำท่วม การต่อสู้ของชาวคลองบางอ้อ มีการเผชิญกับเจ้าหน้าที่ตำรวจกว่า 100 นาย แต่ผลของการต่อสู้ครั้งนั้น มีชาวบ้านบางส่วนถูกจับกุม เจ้าหน้าที่รัฐบุกเข้ารื้อถอนบ้านเรือนเสียหาย มีการจัดที่รองรับให้บ้านบางอ้อในเขตอำเภอบางพลี ชาวบ้านบางส่วนย้ายไปอยู่ที่ใหม่ที่ทางการจัดไว้ให้ มีชาวบ้านบางส่วนย้ายไปหาที่อยู่กันเอง

ในปี 2527-2528 การไล่อพยพคนริมคลองก็เริ่มอีก มีคลองหัวลำโพงบริเวณหน้ากรมศุลกากร ใกล้คลองเตย การไล่อพยพครั้งนี้เกิดการต่อสู้กันเล็กน้อย ไม่เท่าคลองบางอ้อ แต่ผลออกมาไม่ต่างจากชุมชนบางอ้อ คือ การเคหะจัดที่รองรับให้ที่โครงการฟื้นฟูนครรมเกล้าเขตลาดกระบัง โดย กทม. ช่วยคารื้อถอนให้ครอบครัวละ 8,000 บาท ชาวบ้านจ่ายมรื้อย้ายอย่างไม่เต็มใจ

ในปี 2528-2529 จากคลองหัวลำโพงถึงคลองไผ่สิงห์โต มีการไล่อพยพ แต่ผลที่เกิดขึ้นไม่เหมือน 2 คลองที่ผ่านมา คือ กทม. ไม่สามารถไล่อพยพชาวชุมชนไผ่สิงห์โตได้ โดยการเคหะได้จัดที่รองรับไว้เช่นกัน กทม. เสนอราคารื้อถอนเช่นเดียวกับที่ไล่อพยพคลองอื่นๆ แต่ที่ชาวคลองไผ่สิงห์โตสามารถหยุดรื้อถอนได้ คือ ในช่วงนั้นได้เกิดการรวมตัวของชาวชุมชนที่มีปัญหาถูกไล่อพยพนั้นในชื่อที่เรียกกัน ศูนย์รวมสลัม เป็นองค์กรเครือข่ายของชาวบ้านที่เกิดขึ้นท่ามกลางการต่อสู้ เพราะเป็นกำลังหลักในการระดมความร่วมมือของชาวชุมชนต่างๆ ภาพมันได้ส่งผลต่อการหยุดการไล่อพยพได้ (ชั่วคราว)

ในปี 2540 นอกจากคลองบางอ้อ คลองหัวลำโพง คลองไผ่สิงห์โต ชาวชุมชนปากคลองชองนนท์ ก็ถูกไล่อพยพและมีกระบวนการต่อสู้ของชาวบ้านเช่นเดียวกับคลองบางอ้อ และผลที่ได้ก็ไม่ต่างจากคลองบางอ้อ คือ มีการเข้ารื้อถอนบ้านเรือนชาวบ้านเช่นเดียวคลองบางอ้อ และผลที่เอกสารนี้เป็นเอกสารที่ส่งมอบไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ได้ก็ไม่ต่างจากคลองบางอ้อ คือ มีการเข้ารีตถอนบ้านเรือนชาวบ้าน มีการจ่ายค่ารีตถอน จัดหาที่รองรับที่โครงการคลองกรุง (ห่างจากที่ดินเดิมประมาณ 30 กิโลเมตร) ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ต้องการที่จะแช่แข็งสภาพที่ทรุดโทรมของโครงสร้างให้นานกว่า 25 ปี (Drakakis-Smith, D.W.1981: 53-55)

นอกจากนี้ ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของชุมชนนุกระกว่า เป็นชุมชนที่ผู้อาศัยเข้าไปครอบครองปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับคำยินยอม หรือการรับรู้ใดๆจากเจ้าของที่ดิน หรืออยู่ระหว่างการใช้ที่ดินจากเจ้าของที่ดิน หรือชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นบริเวณสาธารณะประโยชน์ เช่น ชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณไฟไหม้ ชุมชนที่เรียวยาวริมทางรถไฟ ชุมชนริมคลอง เป็นต้น (แนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนในเมือง.2546)

2.2.2 ข้อเสนอแนะทางออกของการแก้ปัญหา

ปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนที่อยู่ริมคลองทั่วประเทศ สามารถจัดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาได้อย่างไม่ยากเย็นนัก หากฝ่ายที่เกี่ยวข้องหันหน้ากลับมาปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้เปิดใจและมีวิธี วิสัยทัศน์ในการทำงานร่วมกัน โดยความเห็นของผู้เขียนเสนอทางเลือกของการแก้ปัญหา ดังนี้

- 1) ปรับปรุงที่อยู่อาศัยในที่ดินเดิม ซึ่งกรณีนี้สามารถทำได้ในบางพื้นที่ที่มีพื้นที่ ที่มีพื้นที่ริมคลองเพียงพอในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม และบ้านให้น่าอยู่อาศัยมากขึ้น ซึ่งโดยอาศัยข้อเท็จจริง สามารถทำได้ในหลายพื้นที่
- 2) การแบ่งปันที่ดิน บางชุมชนสามารถจัดสรรที่ดินส่วนหนึ่งให้เป็นพื้นที่สาธารณะ เพื่อการให้ประโยชน์ร่วมระหว่างชุมชนและสาธารณะ ระหว่างชุมชนและสาธารณะชน และอีกส่วนปรับปรุงพื้นที่เป็นชุมชนในการอยู่อาศัย ซึ่งแนวนี้นี้ยังเน้นการอยู่ในที่ดินเดิม
- 3) การปรับปรุงขยายย้าย โดยมีเหตุปัจจัยบางชุมชนพื้นที่ที่ไม่มีความเหมาะสมในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยเพียงพอแก่คุณภาพชีวิตของชาวชุมชนและ เหตุจำเป็นอื่นด้วยความเข้าใจยินยอมพร้อมใจของชุมชน อาจจัดหาที่อยู่อาศัยรับรองในระยะทางที่ใกล้ชิดกับที่ดินเดิมและถึงพร้อมด้วยปัจจัยในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะทางด้านการศึกษา สาธารณะสุข สังคม เป็นต้น

ทั้งนี้ นี่เป็นเพียงรูปแบบที่ชุมชนคิดและต้องการนำเสนอเพื่อเป็นทางเลือกของงานพัฒนา และแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดที่อยู่ริมคลองอย่างเป็นระบบ เน้นการมีส่วนร่วมและที่สุคน่าจะเป็นจริงได้มากกว่าแนวทางอื่นที่เคยเป็นมา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

โดยสรุป เพื่อเป็นการสร้างกระบวนการในการพัฒนาชุมชนริมคู คลองอย่างถูกต้องและมี ส่วนร่วมจากทุกส่วนงานที่เกี่ยวข้อง จึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

- 1) ระวังการไล่หรือชุมชนและชะลอการดำเนินคดีกับชุมชน
- 2) มีนโยบายแห่งรัฐในการให้ชุมชนสามารถปรับปรุงที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่เดิม และให้ ความมั่นคงระยะยาว
- 3) แต่งตั้งคณะกรรมการที่อยู่อาศัยระดับชาติ เป็นกลไกและสร้างกระบวนการทำงาน ร่วมกัน ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอข้างต้น เป็นข้อเสนอที่ประมวลจากพี่น้องชุมชนริมคูคลองอันบ่งบอกถึง เจตนารมณ์ในการที่จะร่วมแก้ไขปัญหาร่วมหา ไซ่เป็นผู้เป็นผู้ก่อปัญหาอย่างเดียวนำ และเป็น ความเชื่อมั่นว่ากระบวนการพัฒนาที่ถูกต้อง และดีที่สุดคือการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจาก ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นเจ้าของปัญหา (แนวทางการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยของคนจน ในเมือง.2546)

2.3 ทฤษฎีและแนวความคิดในการออกแบบบ้านมั่นคง

2.3.1 แนวความคิดในการพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยให้ชุมชนเป็นแกน

ปัจจุบันชุมชนสามารถพัฒนามาถึงขั้นที่เป็นแกน ในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ของชุมชนได้ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยของคนจน อย่างเป็น ขบวนการ ตั้งแต่การสำรวจจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับที่ดิน ปัญหาของชุมชน การไล่ที่เพื่อพัฒนาเป็น แผนแก้ไขปัญห ซึ่งสามารถดำเนินการได้พร้อมกันเป็นโครงการขนาดใหญ่ (Package) เพื่อให้ ทันกับปริมาณปัญหา แทนการแก้ไขทีละโครงการทีละชุมชนดังที่ผ่านมา โดยเฉพาะเมืองที่ ผู้บริหารสนใจและเข้าใจศักยภาพของชุมชน เช่น อุดรดิตถ์ ที่มีการสำรวจและวางแผนการแก้ไข ปัญหาชุมชนอัดทั้งเมือง หรือเมืองที่มีเครือข่ายเข้มแข็ง สามารถเชื่อมโยงทำแผน ทำกิจกรรม สามารถประสานงานกับท้องถิ่นและหน่วยงานได้ เช่น อยุธา, อุบลราชธานี, เชียงใหม่ หรือ การเชื่อมโยงกันแก้ไขปัญหที่ดินของชุมชนบนที่ดินการรถไฟ เป็นต้น แนวทางนี้จะทำให้ เครือข่ายชุมชนด้วยความร่วมมือของท้องถิ่นสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหอย่างกว้างขวาง ทั้งเมือง โดยใช้เวลาและงบประมาณไม่มาก เพราะชุมชนมีฐานเงินอยู่แล้วบางส่วนและเป็นผู้ดำเนินการ เอง ขณะที่เมือง / ท้องถิ่นสามารถประสานการบริหารจัดการเมืองและทรัพยากรของตน โดยเฉพาะที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และที่สำคัญจะเป็นการแก้ไขปัญหสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อม การทำมาหากิน สภาพสังคม และวิถีการดำเนินชีวิต โดยการจัดการที่อยู่อาศัยของ คนจนและชุมชนจะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเมือง

การศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณิดใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประสบการณ์ที่ผ่านมามากกว่า 2 ทศวรรษ ได้ก่อให้เกิดความรู้และแนวทางใหม่ ๆ ขององค์กรชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และพิสูจน์ถึงศักยภาพการบริหารจัดการของชุมชน การเปลี่ยนแปลงแนวทางพัฒนาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 8 และ 9 ที่มุ่งเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การเมืองที่มีเสถียรภาพ บรรยากาศประชาธิปไตยที่เปิดกว้าง การเกิดองค์กรอิสระใหม่ที่มีความคล่องตัวและทำงานพัฒนาองค์กรใหม่ที่เน้นให้คนเป็นศูนย์กลาง เช่น พอช. SIF สกว. ฯลฯ ได้เปิดโอกาสใหม่ให้ชุมชนได้ใช้ศักยภาพของตนมาสร้างกระบวนการการพัฒนาที่เป็นองค์รวมอย่างเป็นรูปธรรม โดยปัจจุบันองค์กรชุมชนเมืองทั่วประเทศได้เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายประมาณ 100 เครือข่าย มีกลุ่มออมทรัพย์มากกว่า 1,000 กลุ่ม มีเงินออมทรัพย์รวมกันกว่า 600 ล้านบาท นั้นหมายถึงคนจนมาถึงจุดที่มีฐานการเงินของตนเอง มีความสามารถในการบริหารจัดการกันเองในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาของชุมชน เช่น สวัสดิการ สิ่งแวดล้อม ธุรกิจชุมชน ผู้สูงอายุ เยาวชน ที่อยู่อาศัย เป็นต้น เป็นรูปแบบการพัฒนาแบบใหม่ ที่ชุมชนเป็นแกน ข้อดีคือ ชาวบ้าน / ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาสอดคล้องกับความเป็นอยู่ และการพัฒนาที่อยู่อาศัยเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนที่เชื่อมโยงช่วยเหลือกันเรื่องอื่น ๆ ทั้งออมทรัพย์ สวัสดิการ อาชีพ ฯลฯ ชุมชนได้เลือกที่ตั้งเอง , ชุมชนเป็นผู้กำหนดความต้องการเกี่ยวกับรูปแบบ ก่อสร้าง จัดการการเงิน สามารถกำหนดแปลน วัสดุก่อสร้าง ฯลฯ ที่อยู่อาศัยที่สอดคล้องกับความสามารถในการจ่ายและการจัดการของชุมชน

2.3.2 แนวความคิดการจัดการโดยชุมชนและท้องถิ่น

ทิศทางใหม่การพัฒนาเมือง และที่อยู่อาศัยของคนจน

จากประสบการณ์ ความรู้ และศักยภาพ ในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนที่ผ่านมาสามารถนำมาสร้างระบบและกระบวนการใหม่ในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยทั่วประเทศได้ ทำให้คนจนในเมือง มีที่อยู่อาศัย มีสังคม เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคน ระบบเศรษฐกิจ และสังคมของเมือง ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงวัฒนธรรมของคนในเมือง และการจัดการเมืองจากอดีตสู่อนาคตได้ เพราะเป็นการสร้างที่อยู่อาศัยที่ชาวชุมชนได้ร่วมกันคิด ร่วมกันสร้าง และร่วมกันจัดระบบของชุมชนให้สัมพันธ์กับการจัดเมืองซึ่งแตกต่างจากที่อยู่อาศัย โครงการจัดสรรที่คนอื่นสร้างให้ ไม่มีการสร้างระบบโครงสร้างทางสังคมและชุมชนควบคู่กันไป ทำให้ต่างคนต่างอยู่ขาดความสัมพันธ์ต่อกัน

อย่างไรก็ตามในภาวะที่เมืองมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว การเพิ่มขึ้นของประชากรในเมือง ทั้งคนที่เกิดใหม่และการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าสู่เมืองก็มีมากขึ้น ดังนั้นการเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พัฒนาเมืองด้านต่าง ๆ และการพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนจนในเมืองจะต้องมีความสัมพันธ์กัน โดยการทำให้การพัฒนาที่อยู่อาศัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเมือง ให้คนได้เป็นผู้จัดกระบวนการในการแก้ไขปัญหาของเมืองร่วมกันทั้งระบบ เปลี่ยนสภาพจากผู้รับประโยชน์ เพราะรัฐเป็นผู้ทำให้มาเป็นการริเริ่มพัฒนาเองและรับผลแห่งการพัฒนาของตนเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การสร้างความสามารถของคนในสังคม

อีกประการหนึ่งในช่วงการพัฒนา ที่ผ่านมามีได้เกิดแนวทางที่ชุมชนสามารถวางแผนจัดการและใช้งบประมาณดำเนินโครงการร่วมกันได้เอง ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งความสามารถในการทำโครงการร่วมกันนี้ ได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และการพัฒนาความสามารถในการจัดการเรื่องการพัฒนาต่าง ๆ ร่วมกัน เป็นอันมาก กล่าวอย่างสั้น ๆ คือ ชุมชนทำได้ ทำได้อย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพ ดังนั้นกระบวนการในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนในเมืองจะต้องเปลี่ยนมิติใหม่ คือ

1. การปรับเปลี่ยนการวางแผน การจัดการ การดำเนินงานที่ดำเนินงานโดยหน่วยงานของรัฐ มาเป็นการวางแผนจัดการและดำเนินงานโดยองค์กรชุมชนและท้องถิ่นเป็นหลัก (Demand Driven แทน Supply Driven)
2. การพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยองค์กรชุมชนแลท้องถิ่นนี้จะปรับเปลี่ยนจากการ “บริหารโครงการ” ซึ่งทำโดยรัฐมาเป็น “การบริหารการเงิน” ที่มีความยืดหยุ่นตามโครงการของชุมชน โดยร่วมกับเครือข่ายชุมชนและกลไกท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบจัดทำข้อมูลวางแผนและกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยทั้งเมืองอย่างเป็นระบบ ในลักษณะรูปแบบต่าง ๆ กันตามข้อเท็จจริงของแต่ละชุมชน
3. เพื่อให้เกิดการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม และเกิดการถ่วงดุลในการทำงาน เกิดการติดตามสนับสนุนอย่างสมดุล จึงตั้งให้มีคณะกรรมการพัฒนาชุมชนที่อยู่อาศัยท้องถิ่นขึ้น โดยมีตัวแทนชาวบ้าน มีผู้แทนหน่วยงาน ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการท้องถิ่นร่วมเป็นกรรมการ โดยเน้นการทำงานหลักอยู่ที่ชุมชน และร่วมกันปรึกษาหารือ ทำงาน และพิจารณา และโครงการของเครือข่ายชุมชนที่เสนอเข้ามา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3.3 แนวความคิดในการแก้ไขปัญหาคือที่อยู่อาศัยชุมชนแออัดแนวทางการใหม่

โดยให้ชุมชนและท้องถิ่นเป็นแกนหลัก

1. ให้ชุมชนและเครือข่ายชุมชนเป็น “เจ้าของโครงการ” ทำงานกับหน่วยงานในท้องถิ่น
2. ปรับเปลี่ยนการทำงานที่ “หน่วยงาน” เป็นหลักมาเป็นการดำเนินงานโดยชุมชนและท้องถิ่นเป็นหลัก (Demand driven แทน Supply driven)
3. ปรับเปลี่ยนการทำโครงการโดยหน่วยงาน (Project Management) เป็นการบริหารเงิน (Financial Management) ที่ยึดหยุ่นตามโครงการของชุมชนร่วมกับท้องถิ่น โดยกำหนดเพดานงบประมาณสนับสนุนต่อหน่วยเมื่อคูณด้วยจำนวนหน่วย (ครอบครัว) จะเป็นงบประมาณให้ชุมชนร่วมกับเครือข่าย วางแผนดำเนินการพัฒนา
4. ให้ชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสมทบ เป็นเงื่อนไขในการสนับสนุนงบประมาณ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเพิ่มความสามารถในการบริหารจัดการของชุมชนและเครือข่าย
5. ให้ชุมชนและท้องถิ่นร่วมกันจัดทำแผนและโครงการและสามารถเลือกหน่วยงาน / องค์กร ที่ช่วยสนับสนุนการดำเนินงาน โดยให้หน่วยงาน / องค์กรที่เลี้ยงได้รับค่าบริหารจัดการ
6. มีการทำงานที่เชื่อมโยงให้แผนพัฒนาที่อยู่อาศัย เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน และเมื่อนำอยู่อย่างบูรณาการไปสู่เรื่องอื่น ๆ
7. เป็นการวางแผนแก้ปัญหาชุมชนทั้งเมือง โดยมุ่งใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในเมือง เช่น ที่ดิน สิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่า

2.3.4 รูปแบบการพัฒนาความมั่นคงของที่อยู่อาศัยใน “โครงการบ้านมั่นคง”

รูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัย ที่เป็นประสบการณ์ที่ พทม. หรือ พอช. ในปัจจุบันดำเนินงานประกอบด้วย 6 รูปแบบ คือ

1. สร้างความมั่นคงในที่ดินเดิม คือ พยายามทำให้ที่ดินในสลัมเดิมมั่นคง โดยวิธีต่าง ๆ พอมั่นคงแล้วก็ขอใช้สิทธิเช่าซื้อปรับปรุงที่อยู่อาศัย ค่อยเป็นค่อยไป มีเงินมากปรับมากมีเงินน้อยปรับน้อย อันนี้น่าจะเป็นวิธีที่ดีกว่าบอบช้ำน้อยกว่า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. รวมกลุ่มกันซื้อที่ดินในชุมชนเดิม ได้โฉนด แต่กว่าจะได้ก็ 15 ปีขึ้นไป และปรับปรุงสภาพ / ก่อสร้างบ้านใหม่
3. ซื้อที่ดินใหม่ใกล้ชุมชนเดิม ก่อสร้างบ้านใหม่ บางครั้งเห็นที่อยู่ใกล้ ๆ อาจจะเป็นที่ตาบอดแต่ชาวบ้านอาจจะอยู่ได้ เราก็นำซื้อที่ดินใกล้ชุมชนแล้วสร้างบ้านใหม่หรือ
4. ซื้อที่ดินใหม่ซึ่งอยู่ไกลออกไป และก่อสร้างบ้านใหม่ แต่ก็มีปัญหามากมายดังได้กล่าวมาแล้ว
5. เราซื้อที่ดินจากการเคหะแห่งชาติ และใช้สินเชื่อก่อสร้างบ้านร่วมกัน
6. เราที่สาธารณะ เช่น ที่วัด แล้วสร้างที่อยู่อาศัยร่วมกันนอกจากนี้ยังร่วมกับมูลนิธิชุมชนไทยก็คือ โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง ที่พัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชน 301 โครงการ มีผู้ได้ประโยชน์ 796 ชุมชนชาวบ้านทำสาธารณูปโภคเองเสียค่าใช้จ่ายไม่เกิน 1 แสนบาท / โครงการประมาณ 6 หมื่นกว่าหน่วย รวม 68,208 ครอบครัว นี่แสดงว่าชาวบ้านทำได้ เช่น โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองแม่ข่า ซึ่งก็พยายามใช้การพัฒนาสิ่งแวดล้อมโยงกันไปสู่เรื่องการพัฒนาที่อยู่อาศัย แสดงให้เห็นถึงภาพที่ชาวบ้านได้ร่วมดูแลคลองแม่ข่า ถ้าเรื่องที่อยู่อาศัยเป็นเรื่องหนึ่งของการพัฒนาที่เราผสมผสานทำไปหลายเรื่องก็อยู่กับชาวบ้าน งบประมาณที่โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง สนับสนุนไม่เกิน 1 แสนบาท ทำได้เรียบร้อย ไม่ได้สร้างถนนอย่างเดียว เอาคนมาช่วยกันทำและนำไปสู่การเชื่อมโยงโครงการอื่น ๆ เช่น โครงการขยะของเครือข่าย ซึ่งตอนนี้มีอยู่ทั่วประเทศ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3.5 ตัวอย่างรูปแบบการพัฒนาความมั่นคงของที่อยู่อาศัยใน “โครงการบ้านมั่นคง”

ภาพที่ 2.9 ตัวอย่างรูปแบบการพัฒนาความมั่นคงของที่อยู่อาศัย แบบที่ 1,2

ภาพที่ 2.10 ตัวอย่างรูปแบบการพัฒนาความมั่นคงของที่อยู่อาศัย แบบที่ 3,4

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สวอนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 2.11 ตัวอย่างรูปแบบการพัฒนาความมั่นคงของที่อยู่อาศัย แบบที่ 5

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของปัจจัยที่ทำให้เกิดชุมชนแออัด มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงไว้ดังนี้
ปารีชาติ วลัยเสถียรและชอบ เข้มกัลด์ (2533) กล่าวว่าปัจจัยที่สำคัญประกอบด้วย

1. ความเหลื่อมล้ำทางการพัฒนา เป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ทำให้เกิดชุมชนแออัดในระยะแรกความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาระหว่างเมืองและชนบท หรือระหว่างภาคอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมทำให้กรุงเทพมหานคร กลายเป็นเมืองศูนย์กลางของประเทศ มีการกระจุกตัวของกลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมและบริการอื่นๆ ทำให้เกิดการย้ายถิ่นเข้ามาทำงานและพักอาศัยในเมืองใหญ่ ส่งผลให้ประชากรเมืองเพิ่มขึ้น โดยที่เมืองไม่สามารถรองรับได้อย่างเป็นระบบในภาคเศรษฐกิจและสังคม

2. ปัจจัยด้านที่ดิน เนื่องจากที่ดินมีจำกัด มีการกว้านซื้อที่ดินกักตุนไว้เพื่อเก็งกำไร ปัญหาเกี่ยวกับการถือครองที่ดิน กระบวนการเปลี่ยนมือและรูปแบบการใช้ที่ดิน ตลอดจนการขาดมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับที่ดิน ซึ่งมีผลต่ออำนาจซื้อของผู้มีรายได้น้อย ทำให้คนยากจนจัดหาที่ดินเพื่ออยู่อาศัยได้ลำบากยิ่งขึ้น จึงต้องอยู่อาศัยในที่ดินเดิม หรือการบุกรุกที่ดินของรัฐหรือเอกชน

โสภา (ซูพิกุลชัย) ชปิลมันน์, สมบัติ สุพพัทธ์ชัย และประกายรัตน์ สุขุมาลชาติ(2534) กล่าวว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดชุมชนแออัด ได้แก่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1. ปัจจัยด้านประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมือง เพื่อหางานทำ โดยมีปัจจัยที่พิจารณา คือ ปัจจัยผลัก (Push Factors) ทำให้คนอพยพจากท้องถิ่นที่พักอาศัยเดิม เช่น ภัยจากธรรมชาติ ความยากจน เป็นต้น และปัจจัยดึง (Pull Factors) ซึ่งได้แก่ ความเป็นศูนย์กลางความเจริญของกรุงเทพมหานคร โอกาสในการทำงาน การศึกษา ประกอบกับความต้องการมีวิถีแบบเมือง เป็นตัวดึงดูดให้ชาวชนบทอพยพเข้ามา

2. ปัจจัยด้านที่อยู่อาศัย ลักษณะของผู้อพยพที่มีรายได้น้อยกว่าเหล่านี้มักเป็นแรงงานจากชนบทที่ขาดความชำนาญเฉพาะอย่าง (Unskilled Labour) มีการศึกษาน้อย ต้องเลือกเช่าที่อยู่อาศัยราคาถูกหรือบุกรุกที่ว่างเปล่าใกล้เคียงกับที่ทำงาน มีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยอย่างหนาแน่นจนพัฒนากลายเป็นชุมชนแออัดในที่สุด

3. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากประชากรบางกลุ่ม มีความด้อยโอกาสในการแสวงหางานทำ มีการศึกษาน้อย ทำให้รายได้ที่ได้รับต่ำกว่าความสามารถในการดำรงชีวิตที่เหมาะสม จึงไม่สามารถจัดหาที่ถูกต้องได้ จึงมีการบุกรุกปลูกสร้างที่อยู่อาศัยที่ว่างเปล่า

ปัจจัยบางประการที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น ของประชากรจากชนบทเข้ามาในเมืองเช่น อัตราการตายที่ลดต่ำลงขณะที่อัตราการเพิ่มประชากรยังคงสูงอยู่ จนกระทั่งล้าหน้าโอกาสในการทำงาน แรงงานส่วนเกินในภาคเกษตรกรรมมีมากขึ้น ในขณะที่ปัจจัยดึงเป็นผลมากจากการรับรู้ว่ามีโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า การรับรู้นี้อาจเนื่องมาจากการพัฒนาทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะการพัฒนาด้านคมนาคมขนส่ง และการสื่อสาร ทำให้ข่าวสารจากเมืองแพร่กระจายไปสู่ชนบทได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น เมื่อชาวชนบทได้รับรู้ถึงความเจริญก้าวหน้าและความสะดวกสบายของชีวิตในเมืองจึงเกิดแรงกระตุ้นและแรงดึงดูดให้อพยพเข้ามา

เลอพงค์ เทพไชย (2526) กล่าวว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดชุมชนแออัดในระยะแรก เพราะในระยะเวลาดังกล่าวชุมชนแออัดไม่เกิดแต่เพียงเฉพาะคนที่อพยพเท่านั้น แต่เกิดจากจากคนกรุงเทพมหานครเองด้วย เพราะคนจนในเมืองถูกภาวะเศรษฐกิจบีบรัดมากขึ้น มีปัญหาที่อยู่อาศัยจึงต้องไปอยู่ใน ชุมชนแออัดมากขึ้น การค้นพบดังกล่าวนี้สอดคล้องกับความคิดเห็นของ โสภณ พรโชคชัย , (2528) ที่ว่าการอพยพของประชากรจากชนบทสู่เมืองนั้นเป็นแค่องค์ประกอบพื้นฐานของการเกิดชุมชนแออัดเท่านั้น เพราะในระยะหลังชุมชนแออัดนอกจากนั้นได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มหรือขยายตัวของชุมชนแออัด ซึ่งประกอบด้วย

1. การไล่รื้อ เพราะมีผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดเป็นจำนวนมาก เมื่อถูกรื้อแล้วกลับไปตั้งชุมชนแออัดในที่อื่นซึ่งมีอยู่แล้วหรือไปตั้งในที่ใหม่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2. ศักยภาพของชุมชนแออัดเอง มีการขยายตัวออกไปเรื่อยๆ เพราะมีประชากรเพิ่มขึ้น ตามอัตราการเกิดหรือมีประชากรบางส่วนที่ย้ายเข้ามาสมทบ มีการปลูกสร้างบ้านใหม่หรือมีลักษณะการแบ่งห้องให้เช่ามากขึ้น
3. ทางเลือกการเช่าบ้าน เพราะยืงนานวันเข้า ที่ดินเช่าเพื่อปลูกสร้างบ้านหรือบ้านเช่าสำหรับผู้มีรายได้น้อยในเมืองมีน้อยลง ทำให้การใช้พื้นที่ดังกล่าวที่มีอยู่น้อยในอัตราความหนาแน่นมากขึ้น

ปัจจัยอื่น ๆ เช่น การอพยพจากชนบทสู่เมือง ความเสื่อมโทรมลงเรื่อย ๆ ของที่อยู่อาศัย
ในกรุงเทพมหานคร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การทำวิจัยเรื่อง แนวทางการปรับปรุงที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดบุกรุก ในบทนี้จะเป็นการกำหนดกรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย (Conceptual Operational) ที่ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 โดยสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. นโยบายของรัฐบาล ในการที่จะไล่หรือชุมชนแออัดบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ซึ่งนโยบายของรัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาที่ยั่งยืนได้ อีกทั้งยังเป็นปัญหาของสังคมเกิดการต่อต้านจากชุมชนแออัดในเมืองใหญ่ทั่วประเทศ ถ้ามองในด้านความเป็นจริงพื้นที่ว่างรกร้างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์หรือยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ในตอนนี้อย่างไรได้บ้างได้อาศัยอยู่ไปในข้างต้น

2. การพัฒนาที่อยู่อาศัย แบบชุมชนมีส่วนร่วมของผู้อาศัยภายในชุมชนแออัดบุกรุก เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตของผู้อาศัยภายในชุมชนให้ดีขึ้น ทั้งในด้านสังคมและสภาพแวดล้อมของชุมชนจะส่งผลให้ชุมชนสามารถอยู่อาศัยในพื้นที่เดิมได้และไม่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต การปรับปรุงชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยในที่เดิมอาจเป็นการอยู่อาศัยในระยะสั้นโดยการปรับปรุงชุมชนเพื่อยื่นข้อเสนอให้กับเจ้าของที่ดินเพื่อขอเช่าในระยะยาวประมาณ 10-30 ปี เพื่อหาแนวทางการอยู่อาศัยโดยในระยะเวลาที่ขอเช่าในพื้นที่ชุมชนต้องมีการออมทรัพย์เพื่ออนาคตจะได้มีเงินทุนในการก่อตั้งชุมชนใหม่

ดังนั้น วิธีการศึกษาสามารถกำหนดแนวทางในการพิจารณาใน 3 ประเด็นดังนี้

ประเด็นแรก ศึกษาลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน โดยมองถึงประเด็นที่มีผลต่อความเป็นอยู่ทั้งทางด้านบวกและด้านลบต่อผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน ตลอดจนความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมของชุมชน

สภาพทางกายภาพ ได้แก่ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน สภาพการครอบครองที่อยู่อาศัย ลักษณะที่อยู่อาศัย ขนาดที่อยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภค ทางสัญจรในชุมชน ไฟฟ้า ประปา

สภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้ งานพิเศษ รายจ่าย เงินออม หนี้สิน

สภาพทางสังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน

สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพคูคลอง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ได้แก่ ลักษณะของขนาดที่อยู่อาศัยและรูปแบบ ความสะดวกในการเดินทางไปแหล่งงาน ความมั่นคงในการอยู่อาศัย

ประเด็นที่สอง ศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนตามแนวความคิดที่ศึกษาในเบื้องต้นเพื่อหาแนวทางในการปรับปรุง กฎระเบียบของชุมชน การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นที่สาม ศึกษาความต้องการรูปแบบของการอยู่อาศัยภายในชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น ลักษณะบ้าน ลักษณะสภาพแวดล้อม

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากร ได้แก่ ผู้ที่อาศัยภายในชุมชนคลองสวน เขตประจักษ์ปัตย์ จ.ปทุมธานี จำนวน 55 หลังคาเรือน

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ที่อาศัยภายในชุมชนคลองสวน เขตประจักษ์ปัตย์ จ.ปทุมธานี จำนวน 25 หลังคาเรือน โดยวิธีการสุ่ม (sampling random) เกินกึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมด

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลทางสถิติทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย

3.2.1 แบบสอบถามโดยใช้การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) ประกอบไปด้วยคำถามแบบเปิดและแบบปิดดังนี้ แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้อยู่อาศัยภายใน ชุมชนคลองสวนโดยแบ่งเป็น 4 ตอนดังนี้

- ส่วนที่ 1 เป็นคำถามข้อมูลทั่วไปของชาวบ้านที่อาศัยภายในชุมชน เกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคล ของผู้อาศัยในแต่ละครัวเรือน ลักษณะทางกายภาพของชุมชน
- ส่วนที่ 2 เป็นคำถามข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน
- ส่วนที่ 3 เป็นคำถามที่เกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัย การปรับปรุงที่อยู่

อาศัยและสภาพแวดล้อม กฎระเบียบของชุมชน การออมทรัพย์เพื่อพัฒนาชุมชน ไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่สามารถนำออกจากรายการนี้ไปใช้ประโยชน์อื่นใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ส่วนที่ 4 เป็นคำถามที่เกี่ยวกับความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัย

3.2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

สัมภาษณ์ผู้ที่อยู่อาศัยภายในชุมชน เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์มากขึ้น นอกจากนี้ยังไปสัมภาษณ์หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือชุมชนคลองส่วาน

3.2.3 แบบการสำรวจและสังเกตการณ์

ผู้วิจัยทำการสำรวจสภาพแวดล้อมของชุมชนคลองส่วาน เขตประชาธิปัตย์

จ.ปทุมธานี โดยการแบ่งการสำรวจเพื่อรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

- ส่วนที่ 1 การสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนคลองส่วาน รูปแบบบ้าน , พื้นที่ใช้งานตามลักษณะกิจกรรมรวมของชุมชน , การจัดวางอาคาร , รูปแบบผังพื้น , ขนาดพื้นที่การอยู่อาศัย , วัสดุประกอบอาคาร , ความมั่นคงในการอยู่อาศัย , ระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการ , ความสะดวกในการสัญจร , กิจกรรมของชาวบ้านกับคลอง โดยใช้การถ่ายภาพ การวัดขนาด และการบันทึกลักษณะต่าง ๆ ภายในชุมชนคลองส่วาน เขตประชาธิปัตย์ จ.ปทุมธานี จำนวน 55 หลังคาเรือน

- ส่วนที่ 2 การสังเกตการณ์ กิจกรรม (Activity และพฤติกรรมเชิงพื้นที่ (Spatial Behavior) ของผู้พักอาศัยภายในชุมชนคลองส่วาน

โดยการดำเนินการสังเกตการณ์เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ 3 ของการเก็บข้อมูล เพื่อนำมาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และสรุปผลที่ได้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบพื้นที่ที่ทำการศึกษา

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

สามารถแบ่งขั้นตอนในการรวบรวมข้อมูลออกเป็น 7 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากการสำรวจอัตราการเพิ่มของจำนวนชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร จากเอกสารทางสถิติ และพอช. เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบ และขอบเขตในการวิจัย

3.3.2 ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากงานวิจัย, หนังสือ, โครงการที่เกี่ยวข้อง, เอกสารและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสำรวจความเป็นไปได้ในการวิจัยจากแบบสอบถามและการศึกษาข้อมูลสภาพแวดล้อม (Environment Data) จากการสังเกตการณ์สภาพที่อยู่อาศัยโดยรวม

(โครงการนำร่อง = Pilot - Study) เพื่อเป็นข้อมูลเปรียบเทียบและใช้เป็นแนวทางในการวิจัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนลิขสิทธิ์ของงานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.3.3 ศึกษาข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 และขั้นตอนที่ 2 เพื่อเปรียบเทียบหาความสัมพันธ์
ความเป็นเหตุเป็นผลในการทำวิจัย

3.3.4 ออกแบบและวางแผนโครงการวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัย

3.3.5 เก็บข้อมูล ทำแบบสอบถามนำร่อง เพื่อใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการทำวิจัย

3.3.6 ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มตัวอย่างตามเงื่อนไขที่กำหนด

3.3.7 สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา , แบบสอบถาม , การสัมภาษณ์ และการ
เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้หลักทางสถิติเพื่อนำไปเป็นเกณฑ์การวิจัยต่อไป

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากอัตราการเพิ่มของชุมชนแออัดบุงกรุก ภายในเขตกรุงเทพมหานคร
เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบ และขอบเขตในการวิจัย

3.4.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัย, หนังสือ, โครงการที่เกี่ยวข้อง, เอกสารและ
แหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลเปรียบเทียบและใช้เป็นแนวทางในการวิจัย

3.4.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ เพื่อสรุปความต้องการพื้นฐานของ
ชาวบ้านภายในชุมชน สิ่งที่น่ามาสู่ปัญหา และแนวทางการแก้ไขของชาวบ้าน

3.4.4 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ทศนคติความพึงใจในการอยู่อาศัยภายในชุมชน
คลองสว่าง

3.4.5 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ ภาพถ่าย และการบันทึกลักษณะทางกายภาพของ
บ้านพักอาศัยภายในชุมชนแออัดบุงกรุก โดยใช้คำอธิบาย แผนภาพประกอบภาพถ่ายในการแจก
แจงผล

3.4.6 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตกิจกรรมและพฤติกรรมโดยการบันทึก เพื่ออธิบาย
ความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับเมือง คลองและชุมชนตามลำดับ เพื่อหาข้อสรุปสิ่งที่นำมาสู่ปัญหา
และแนวทางการแก้ไขของชาวบ้าน

3.4.7 การแปลความหมายและสรุปผล โดยนำข้อมูลที่ใช้การวิเคราะห์ทางสถิติแปล
ความหมายเพื่อสรุปผล เสนอแนวทางการออกแบบบ้านพักอาศัยภายในชุมชนแออัดบุงกรุกชุมชน
คลองสว่าง จ. ปทุมธานี

3.5 ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ศึกษาชุดนี้ แสดงให้เห็นถึงแนวทางการปรับปรุงที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดบุงกรุก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นั้น ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของชุมชนแออัดบุงรุก และความต้องการอยู่อาศัยอย่างมั่นคงในชุมชน ดังนี้

3.5.1 ตัวแปรอิสระ

1. ลักษณะภายในชุมชนแออัดบุงรุก
2. สถานภาพของผู้อาศัยในชุมชน , เศรษฐกิจ , สังคม , กายภาพ

1.1 ด้านกายภาพของชุมชนแออัดบุงรุก

- ลักษณะเฉพาะของชุมชน
- ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

1.2 ด้านกิจกรรมของชาวบ้านภายในชุมชนแออัดบุงรุก

- ประเภทของกิจกรรม
- ลักษณะทางพฤติกรรม

2. ด้านสังคมและสภาพแวดล้อม

2.1 วิถีชีวิตในอดีตและปัจจุบัน

- แบบแผนพฤติกรรม
- ระดับการศึกษา
- อายุ เพศ
- สถานะทางครอบครัว
- จำนวนสมาชิกในบ้าน
- อาชีพ

2.2 ความต้องการของชาวบ้านภายในชุมชน

- ด้านที่อยู่อาศัย
- ด้านการบริการพื้นฐานจากรัฐบาล
- ด้านความมั่นคงในการครอบครองพื้นที่

3.5.2 ตัวแปรตาม

1. การปรับปรุงที่พักอาศัย
 2. ความคิดเห็นในการปรับปรุง , ความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัย
- องค์ประกอบเชิงพื้นที่
 - ความสะดวกในการใช้งาน
 - ความปลอดภัยในการใช้งาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- ความเหมาะสมกับสภาพทางกายภาพ
- ความแออัดของที่อยู่อาศัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

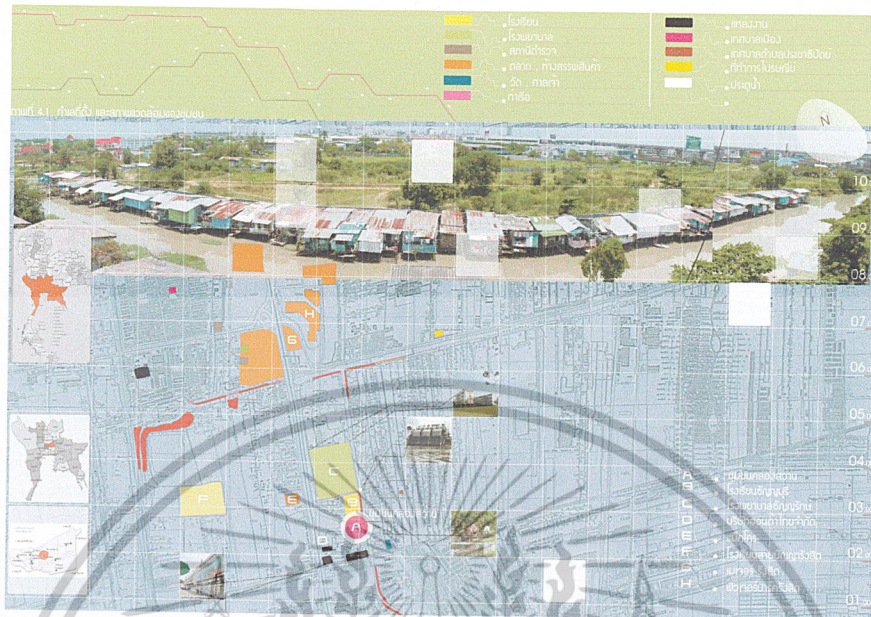
4.1 สภาพทางกายภาพของชุมชน

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชน ซึ่งได้แก่ ลักษณะของที่ตั้งชุมชน การครอบครองที่ดิน สภาพที่อยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภค ระบบการระบายน้ำ ระบบการกำจัดขยะ เส้นทางเข้าออกของชุมชน ลักษณะวิถีชีวิตของชาวบ้านกับคลอง ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

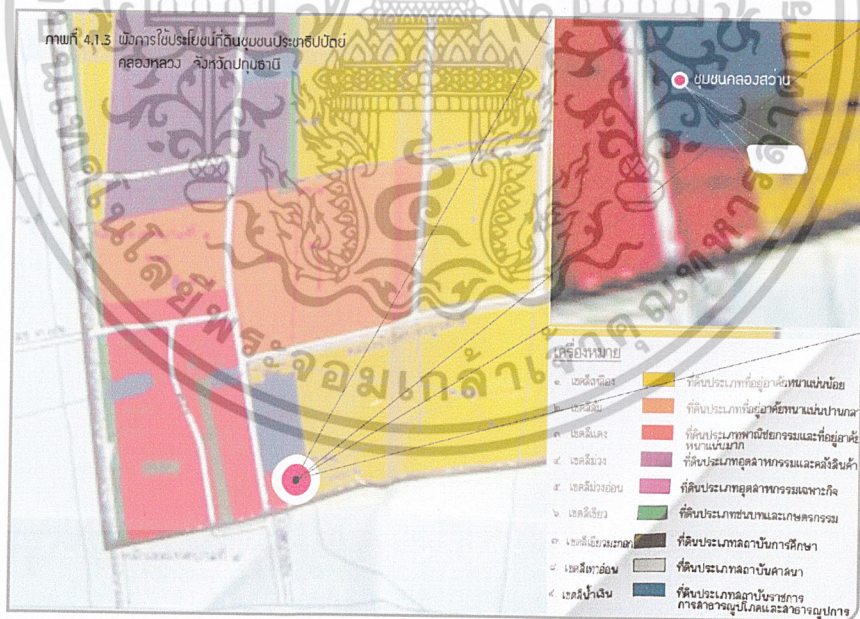
4.1.1 ทำเลที่ตั้งและสภาพที่อยู่อาศัย

ชุมชนคลองส่วานเป็นชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ตำบลประชาธิปไตย อ. รัตนบุรี จ. ปทุมธานี ตามผังการใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชนประชาธิปไตย - คลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ชุมชนคลองส่วานอยู่ในเขตที่ดินประเภทอยู่อาศัยหนาแน่นน้อย ชุมชนอยู่ในซอยพลโยธิน 92 อยู่ลึกเข้าไปในซอยประมาณ 700 เมตร ด้านหลังติดกับคลองรังสิตประยูรศักดิ์ ในช่วงของคลองที่ชุมชนตั้งอยู่จะมีลักษณะเป็นคู้่งน้ำและเคยเป็นคู่อต่อเรือส่วานซึ่งเป็นเรือชุด จึงเรียกคลองบริเวณนั้นว่าคลองส่วาน อีกฝั่งคลองด้านตรงข้ามเป็นที่ตั้งของโรงเรียนรัตนบุรี ชาวชุมชนส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัด บางส่วนถูกไล่ที่มาจากหน้าโรงพยาบาลรัตนบุรี เข้ามาตั้งรกรากอยู่รวมกันประมาณ 13 ปี ปัจจุบันมีบ้านอยู่ด้วยกันทั้งหมด 56 หลังคาเรือน ชาวชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง ค้าขาย ทำงานในโรงงาน เก็บของเก่าขาย มีรายได้ไม่แน่นอน ชุมชนยังไม่ได้จดทะเบียนจัดตั้งเป็นชุมชน ยังไม่มีบ้านเลขที่และขาดแคลนสาธารณูปโภคพื้นฐาน โดยไฟฟ้าขอพ่วงมาจากบ้านอื่นน้ำประปายังไม่มีใช้ ชาวบ้านจะใช้น้ำในคลองในการ ซักผ้า อาบน้ำ ล้างจาน ต่อมาคลองเริ่มมีปัญหาน้ำเน่าเสีย ส่งผลกระทบต่อชาวชุมชนเพราะต้องอาศัยใช้น้ำในลำคลอง ในบางครั้งก็น้ำในคลองเน่าเสียมาก ๆ ไม่สามารถนำน้ำมาใช้ได้ ที่มา : จากการสัมภาษณ์ (ดูภาพที่ 4.1.4.2)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.1 ลักษณะทำเลที่ตั้งและศักยภาพการใช้ที่ดินของชุมชนคลองสว่าง

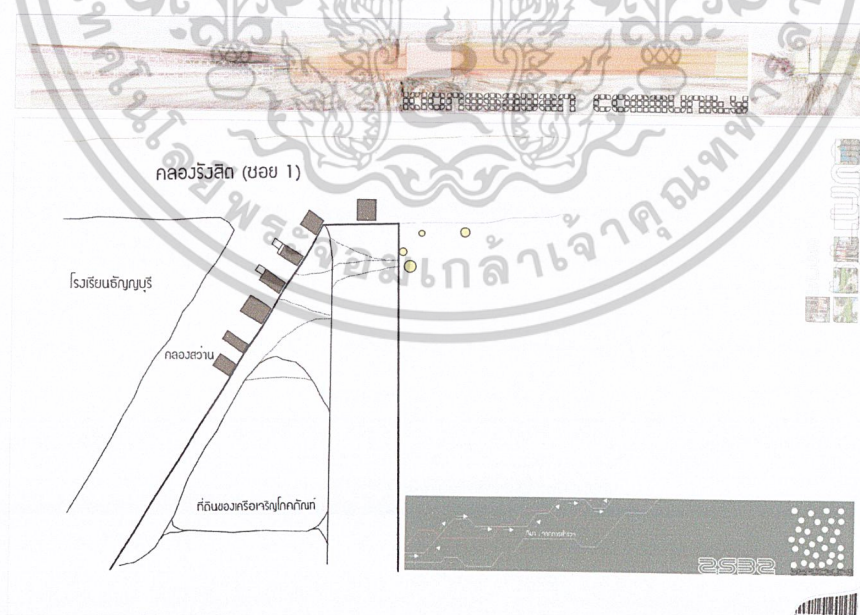

ภาพที่ 4.2 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนภายในผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

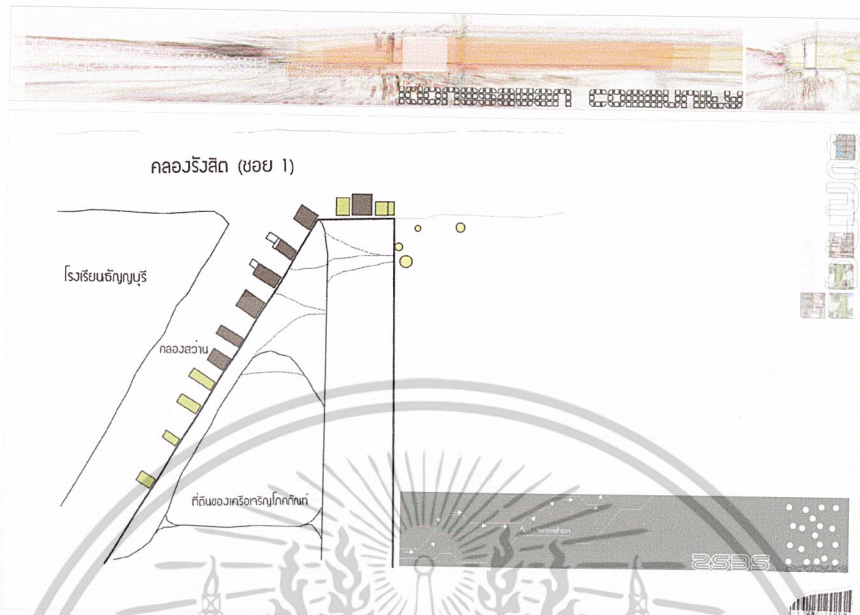
4.1.2 การครอบครองที่ดิน

การเข้าครอบครองที่ดินของชุมชนคลองส่วานเริ่มตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2531 จนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 13 ปี ปัจจุบันมีบ้านอยู่ด้วยกันทั้งหมด 56 หลังคาเรือน และอยู่ในเขตพื้นที่สี่เหลี่ยม ซึ่งเป็นเขตพื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย ที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งงาน โรงพยาบาล โรงเรียน อีกทั้งชุมชนยังคงใช้ประโยชน์จากคลองและดูแลคลอง ลักษณะการก่อตั้งชุมชนชุมชนการเข้าครอบครองพื้นที่ของชาวบ้านตามเครือญาติและการบอกเล่า การเข้าครอบครองพื้นที่เป็นการยินยอมจากชาวบ้านจนเกิดเป็นชุมชนแออัด การก่อตัวของชุมชนในแต่ละช่วงเวลาก่อให้เกิดเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เช่น วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง โครงสร้างของบ้านในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกันในช่วงแรก ๆ ของการก่อตั้งชุมชนลักษณะของโครงสร้างจะก่อสร้างเพื่อความอยู่รอด ไม่มีระบบในการสร้างใช้แรงงานของชาวบ้านในชุมชนช่วยกันสร้างขึ้นมา โครงสร้างของบ้านยังไม่มี ความมั่นคงมากนัก โครงสร้างส่วนใหญ่เป็นวัสดุเหลือใช้เช่น ป้ายโฆษณา ไม้สัง ฯลฯ เปรียบเทียบกับโครงสร้างของบ้านภายในชุมชนในปัจจุบัน ปัจจุบันโครงสร้างและระบบการก่อสร้างเริ่มมีความมั่นคงมากขึ้น แต่ชุมชนยังขาดความมั่นคงในการอยู่อาศัย ขาดพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างบ้านเก่าและทรุดโทรม ที่มา : จากการสัมภาษณ์ป้าคำ (ผู้นำชุมชน)

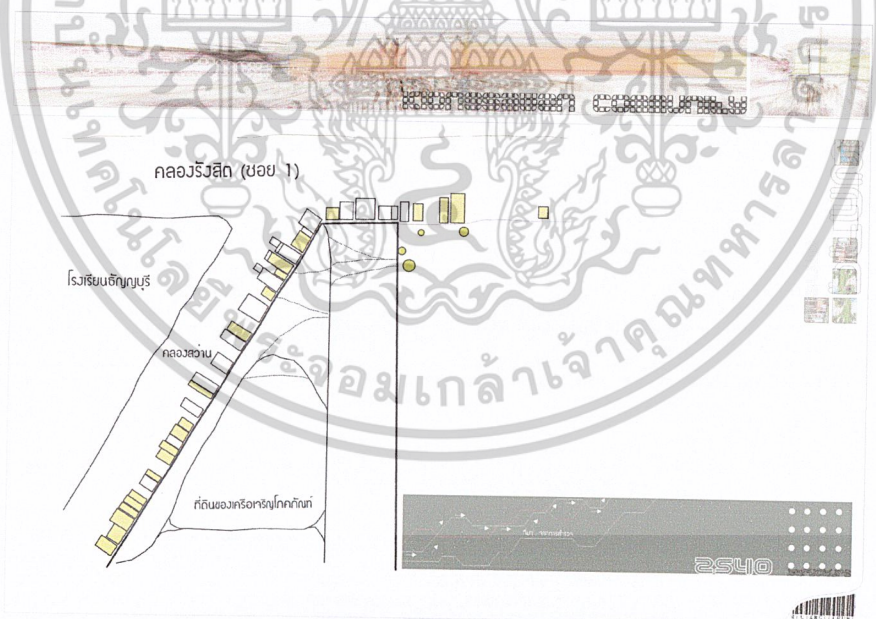

ภาพที่ 4.3 แสดงรูปแบบการครอบครองพื้นที่พักอาศัยในปี พ.ศ. 2532

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

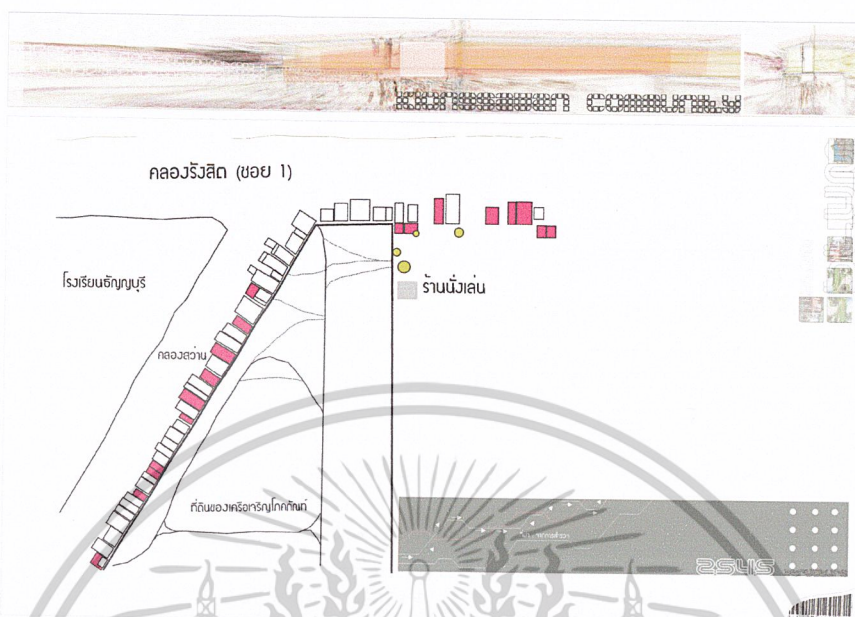

ภาพที่ 4.4 แสดงรูปแบบการครอบครองพื้นที่พักอาศัยในปี พ.ศ. 2535

ภาพที่ 4.5 แสดงรูปแบบการครอบครองพื้นที่พักอาศัยในปี พ.ศ. 2540

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.6 แสดงรูปแบบการครอบครองพื้นที่พักอาศัยในปี พ.ศ. 2545

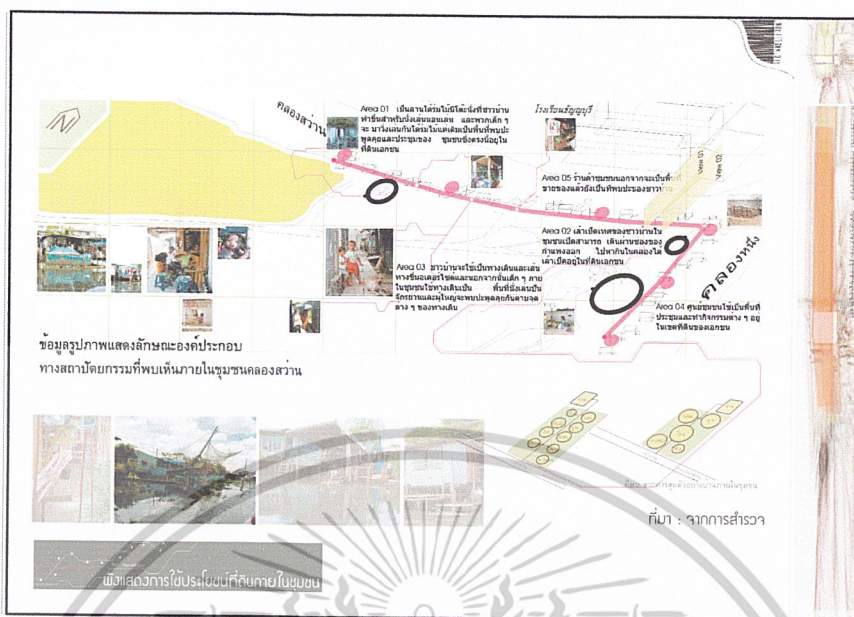
4.1.3 เส้นทาง การเข้าออกของชุมชน

ทางเข้า A เป็นทางเข้าหลักของชุมชนชาวบ้านใช้ทางนี้เป็นทางเดินเท้าและเป็นเส้นทางของมอเตอร์ไซด์เป็นหลัก ลักษณะของเส้นทางเป็นทางดินและเป็นหลุมบ่อ สองข้างทางมีหญ้าคลุมแน่นเมื่อเวลาฝนตกมีน้ำขังเฉอะแฉะจึงเกิดปัญหาการสัญจรของชุมชน ทางนี้เป็นการบุกเบิกพื้นที่ดินเอกชนและถ้าในอนาคตเจ้าของที่ดินมิให้ใช้เส้นทางนี้ ชาวบ้านจะใช้ทางเข้าออกได้ทางเดียวเท่านั้นคือซอยพหลโยธิน 92

ทางเข้า B ซอยพหลโยธิน 92 เป็นทางเข้ารองและเป็นทางเดียวที่ถูกกฎหมายกว้างประมาณ 6 เมตร รถยนต์สามารถวิ่งผ่านได้ และรถยนต์ที่จะเข้ามาภายในชุมชนสามารถใช้เส้นทางนี้ได้ทางเดียวลักษณะของเส้นทาง เป็นถนนลาดยางช่วงท้ายของซอยก่อนถึงชุมชนเป็นถนนดินมีหลุมบ่อเต็มไปหมด 2 ข้างทางมีหญ้าคลุมแน่น ถ้าฝนตกจะมีน้ำขังตามทางซึ่งเป็นปัญหาของทางชุมชน

ทางเดินภายในชุมชนเป็นทางคอนกรีตและบางช่วงเป็นแผ่นพื้นสำเร็จรูปวางพาดไว้ ขนาดของทางเดินประมาณ 1.00 – 1.50 เมตร ชาวบ้านใช้เป็นทางเดินและขับขี่มอเตอร์ไซด์ ส่วนเด็ก ๆ ใช้เป็นที่วิ่งเล่นปั่นจักรยาน ชาวบ้านมีความต้องการที่จะขยายทางเดินให้ใหญ่กว่าเดิม
ที่มา : จากการสำรวจ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

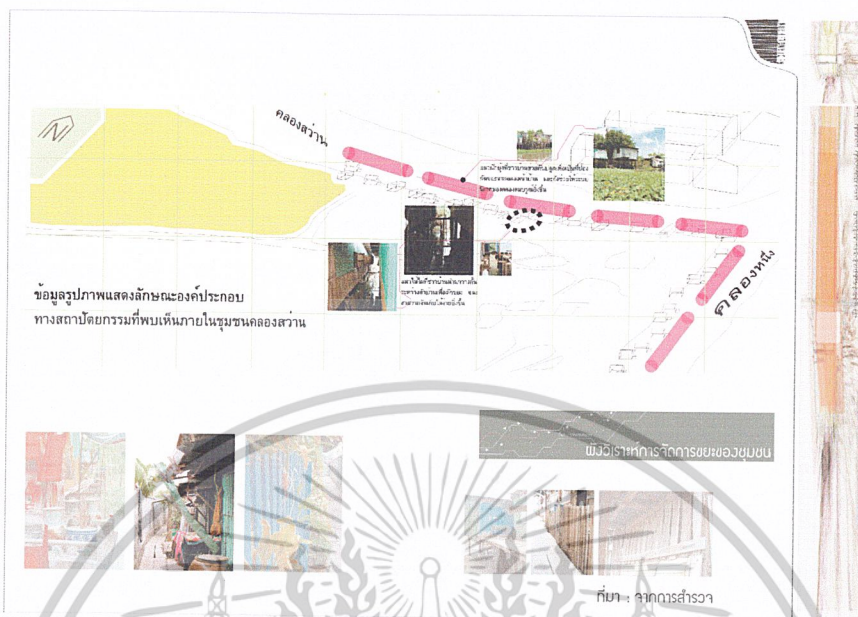
ภาพที่ 4.8 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในชุมชนคลองสว่าง

4.1.5 การจัดการขยะภายในชุมชนคลองสว่าง

การจัดการเรื่องของขยะของชาวบ้านภายในชุมชนนั้นเป็นวิธีของภูมิปัญญาผนวกกับรูปแบบการจัดการที่พอช. เป็นผู้แนะนำวิธีการโดยที่แนวทางในการจัดการดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 บริเวณที่เป็นพื้นที่บ้านของตนเองชาวบ้านจะมีการนำไม้ไผ่วางลายน้ำไว้กั้นตามขอบเขตของพื้นที่ของตนเอง ขั้นตอนที่ 2 จะเป็นขยะที่ลอยมากับน้ำชาวบ้านจะใช้วิธีการในการปลูกผักบั้งกั้นไว้บริเวณริมคลองก่อนถึงตัวบ้าน ซึ่งสามารถป้องกันเศษขยะที่ลอยมากับน้ำพัดเข้าบ้านได้

ที่มาจากการสำรวจ , สัมภาษณ์ (ดูรูปที่ 4.9)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.9 แสดงรูปแบบในการจัดการขยะภายในชุมชนคลองสวน

4.1.6 ทัศนียภาพโดยทั่วไปของชุมชน

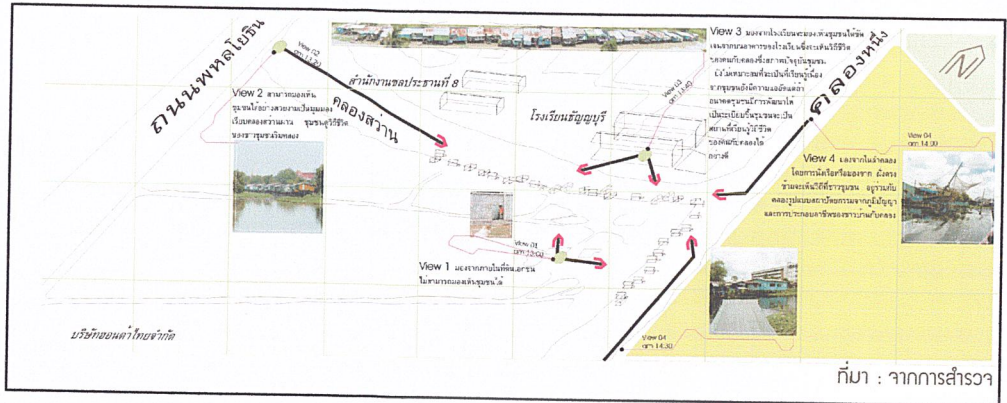
View 1 มองจากภายในที่ดินเอกชนไม่สามารถมองเห็นชุมชนได้

View 2 สามารถมองเห็นชุมชนได้อย่างสวยงาม เป็นมุมมองเรียบคลองสวนผ่านชุมชนวิถีชีวิตของชาวชุมชนริมคลอง

View 3 มองจากโรงเรียนจะมองเห็นชุมชนได้ชัดเจนจากบนอาคาร ของโรงเรียนซึ่งจะเห็นวิถีชีวิตของคนกับคลอง ซึ่งสภาพปัจจุบันชุมชนยังไม่เหมาะสมที่จะเป็นที่เรียนรู้เนื่องจากชุมชนยังมีความแออัด แต่ถ้าอนาคตชุมชนมีการพัฒนาให้เป็นระเบียบขึ้นชุมชนจะเป็นสถานที่เรียนรู้วิถีชีวิตของคนกับคลองได้

View 4 มองจากในลำคลองโดยการนั่งเรือหรือมองจากฝั่งตรงข้าม จะเห็นวิถีที่ชาวชุมชนอยู่ร่วมกับคลองรูปแบบสถาปัตยกรรมจากภูมิปัญญาและการประกอบอาชีพของชาวบ้านกับคลอง ที่มา : จากการสำรวจ (ดูรูปที่ 4.10)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

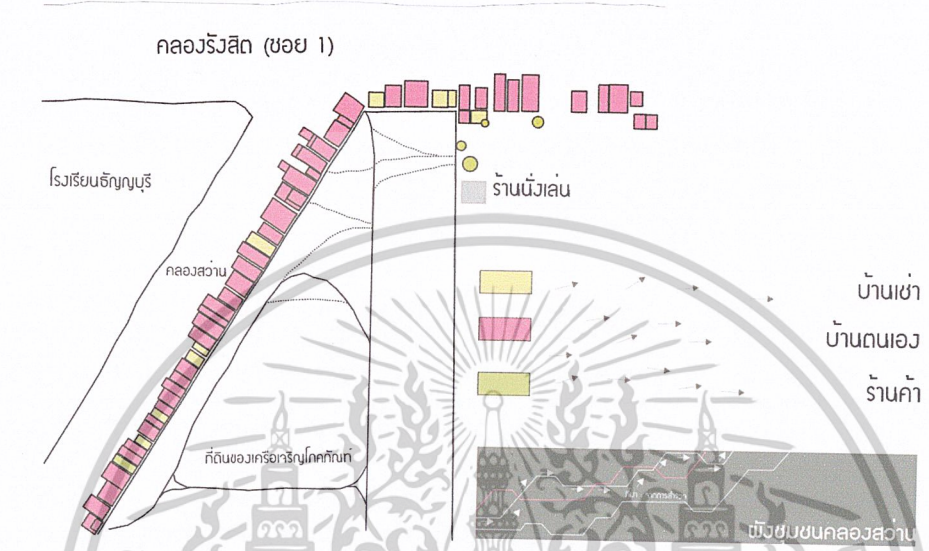

ภาพที่ 4.10 แสดงทัศนียภาพโดยทั่วไปของชุมชน

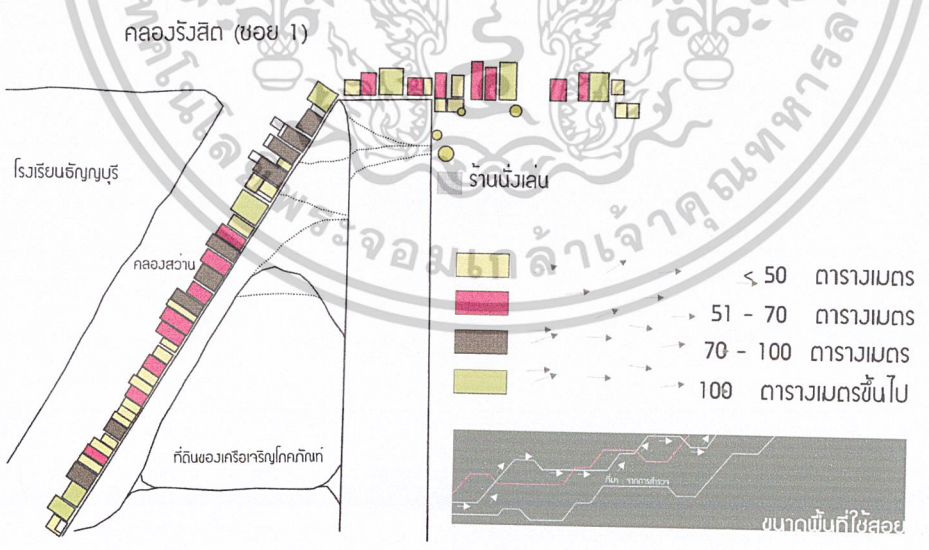
4.1.7 ลักษณะการอยู่อาศัยภายในชุมชนคลองสวน

ชาวบ้านภายในชุมชนคลองสวนค่อนข้างที่จะมีความเป็นสังคมสูงในเรื่องของการอยู่ร่วมกันภายในชุมชนในภาพที่ 4.11 จะแสดงถึงลักษณะการอยู่อาศัยสามารถแยกประเภทของการอยู่อาศัยได้ 3 ประเภท **ประเภทที่ 1** เป็นกลุ่มของบ้านพักอาศัยทั่วไป ชาวบ้านได้มีข้อตกลงร่วมกันในเรื่องของการสร้างบ้านรูกำเสาเข้าไปในลำคลองได้ไม่เกิน 12 เมตร ในที่นี้รวมทางเดินด้วยและยังมีการรวมกลุ่มกันเพื่อที่จะปรับปรุงบ้านของตนเอง และสาเหตุที่ชาวบ้านรวมกลุ่มกันอาจมาจากสาเหตุในเรื่องของศักยภาพในการจ่ายของของชาวบ้านที่ไม่สูงมากนักจึงไม่สามารถที่จะมีการสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ได้หรือรวมทั้งการย้ายที่อยู่อาศัยใหม่ ซึ่งด้านความเป็นจริงการอยู่อาศัย ณ . ที่นี้ชาวบ้านไม่สามารถอาศัยอยู่ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายได้ชาวบ้านจึงรวมตัวกันเพื่อหาทางเลือกให้กับตนเองและเจ้าของที่ดินอย่างประณีประนอมมากที่สุด และสาเหตุของการที่ชาวบ้านรวมตัวกันปรับปรุงที่พักอาศัยของชุมชน ก็เพื่อที่จะสร้างชุมชนให้มีศักยภาพในการอยู่อาศัยให้ดีขึ้น ไม่เป็นชุมชนแออัดเพื่อที่จะขออยู่อาศัย ณ . พื้นที่ตรงนี้ในช่วงเวลาหนึ่งเพื่อที่จะเก็บออมซึ่งอาจเป็นเวลา 15-30 ปีพอชาวบ้านเริ่มมีความสามารถในการจ่ายก็จะย้ายชุมชนออกจากพื้นที่นี้ (ที่มาจากการสอบถาม) **ประเภทที่ 2** กลุ่มของบ้านเช่า ชาวบ้านได้มีข้อตกลงร่วมกันในเรื่องของบ้านเช่า เนื่องด้วยการรวมกลุ่มในการปรับปรุงที่พักอาศัยของชาวบ้านภายในชุมชนนี้ก็ด้วยเหตุผลที่จะขอเช่าพื้นที่ของชุมชนกับกรมชลประทานเจ้าของที่ดินและด้วยเหตุผลของการเช่าที่ชุมชนไม่สามารถที่จะมีบ้านเช่าอยู่ภายในชุมชนได้อาจด้วยเพราะบ้านเช่าเป็นลักษณะของการครอบครองเพื่อผลประโยชน์ทางการเงิน แต่ชุมชนจะดำรงอยู่ได้มิใช่ด้วยผลประโยชน์แต่อาจเป็นด้วยเหตุผลของการเกื้อกูล และการเปิดโอกาสในการอยู่อาศัยของชุมชนที่พร้อมทุกอย่างในเรื่องของความเป็นชุมชนหากแต่ขาดเพียงทรัพย์สิน **ประเภทที่ 3** เป็นกลุ่มของบ้านที่เป็นร้านค้า

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.11 แสดงลักษณะการอยู่อาศัยภายในชุมชนคลองสวน

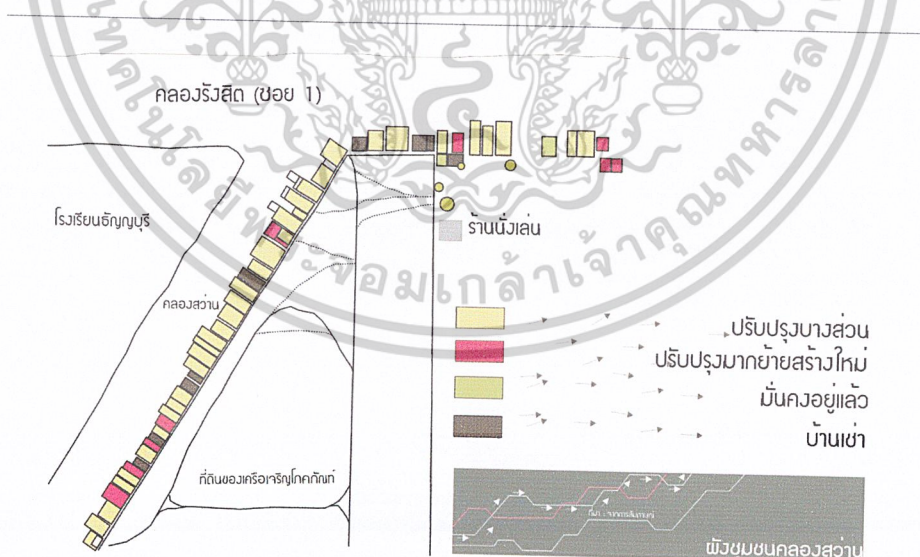

ภาพที่ 4.12 แสดงลักษณะที่พักอาศัยจำแนกเป็นขนาดพื้นที่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.2 ความต้องการในการปรับปรุงที่พักอาศัยของชาวบ้าน

เบื้องต้นของการสำรวจชุมชนพร้อมกับการสอบถามสัมภาษณ์ชาวบ้านภายในชุมชน ภาพที่ 4.13 จะแสดงถึงความต้องการในการปรับปรุงที่พักอาศัยของชาวบ้านภายในชุมชนโดยจำแนกออกเป็น 4 รูปแบบในการปรับปรุงชุมชน รูปแบบที่ 1 ปรับปรุงเฉพาะบางส่วนมีหลายเหตุผลในการที่ชาวบ้านเลือกที่จะปรับปรุงบางส่วน ยกตัวอย่าง ป่าแวนเป็นป่าที่ใจดีมาก ๆ ผมไปเก็บข้อมูลที่ชุมชนทุกครั้งผมจะได้ดื่ม น้ำ RC (ลักษณะเหมือนโค้ก) เหตุผลที่ป่าแวนเลือกที่จะปรับปรุงในขณะที่สภาพบ้านของป่าแวนน่าจะสร้างใหม่ได้แล้ว เหตุผลที่ 1 ป่าแวนไม่สามารถจ่ายในการสร้างบ้านใหม่ เหตุผลที่ 2 ป่าแวนมีชาวบ้านในชุมชนที่พร้อมจะช่วยกันซ่อมบ้านป่าแวนทันทีที่ป่าแวนมีเงินซื้อสังกะสี ตะปู ไม้บ้างเล็กน้อย รูปแบบที่ 2 ปรับปรุงมากย้ายสร้างใหม่ เหตุผลที่บางครั้งครัวเลือกที่จะสร้างบ้านใหม่ ยกตัวอย่าง บ้านป่าคำ ขนาดบ้านประมาณ 3x6 เมตร อยู่กัน 4-5 คน แถมด้วยสภาพบ้านเอียงไปหนึ่งข้างอาจเป็นไปได้ด้วยน้ำหนักของคนอยู่อาศัยในบ้าน นี่คือการมาเป็นของเหตุผลที่มีการเลือกที่จะปรับปรุงที่พักอาศัยของชาวบ้าน รูปแบบที่ 3 มันคงอยู่แล้ว ในรูปแบบนี้คงไม่ต้องบอกถึงเหตุผล

ภาพที่ 4.13 แสดงความต้องการในการปรับปรุงที่พักอาศัยของชาวบ้าน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาถึงลักษณะของการอยู่อาศัยภายในชุมชนแออัดบุงรุก กรณีศึกษา: ชุมชนคลองสว่าง พบว่า ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างรู้ดีว่าตนเองอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ตนเองมิได้มีกรรมสิทธิ์ในการอยู่อาศัย ในการที่ชาวบ้านลุกขึ้นมารวมกลุ่มกันพัฒนาชุมชนที่อยู่อาศัยของตนเองเป็นเพราะสาเหตุจากความต้องการในด้านปัจจัย 4 ปัจจัยพื้นฐานที่ตนเองควรจะได้รับจากรัฐในขณะเดียวกันชุมชนเองจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนที่พักอาศัยให้เหมาะสม ในการอยู่อาศัย และเพื่อที่หาทางเลือกในการอยู่อาศัยต่อไปจะด้วยวิธีการเช่าที่ดินของกรมชลประทานหรือย้ายไปอยู่ที่อื่น ทางเลือกเหล่านี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยในการจ่ายของชาวบ้านภายในชุมชน การรวมตัวกันของชาวบ้านอาจเป็นแนวทางในการพัฒนาของชุมชนอื่น ๆ ต่อไป งานวิจัยนี้ได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ว่า 1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมหลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชนแออัดบุงรุก 2. เพื่อศึกษาลักษณะความพึงพอใจ ภายหลังการครอบครองพื้นที่พักอาศัยภายในบริบทชุมชนแออัดบุงรุกที่ส่งผลถึงการอยู่อาศัยที่มั่นคง 3. เพื่อศึกษาทิศทางและรูปแบบแนวทางการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ของชุมชนบุงรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง 4. เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบที่พักอาศัยตามแนวทางการปรับปรุงโดยที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม จากการศึกษาลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมตลอดจนความต้องการของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน

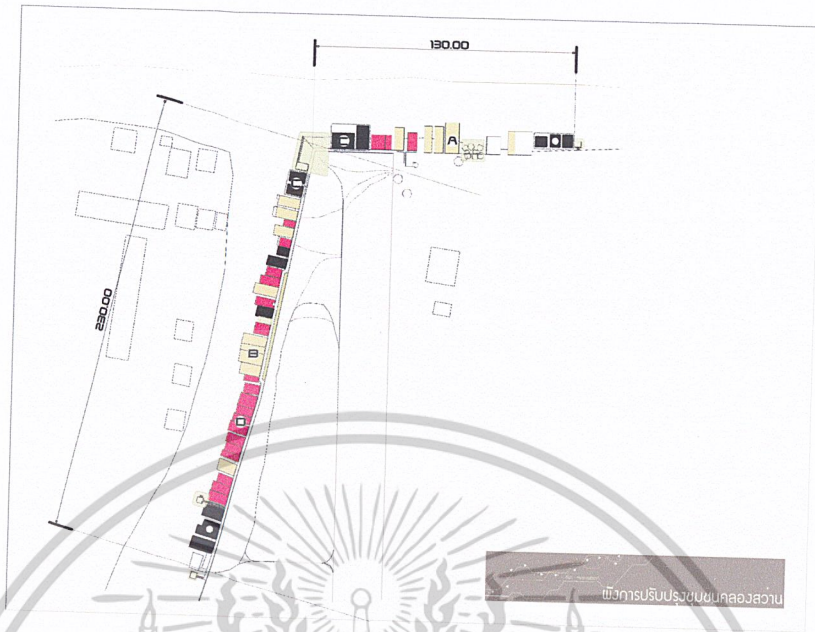
5.2 ข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงชุมชน

ในบทที่แล้วผู้วิจัยได้กล่าวถึงความต้องการในการพัฒนาที่อยู่อาศัย ของชาวบ้านภายในชุมชนคลองสว่างตามแนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ได้เป็นบทสรุปในการปรับปรุงผังชุมชนดังนี้ 1. สภาพการเกิดของชุมชนตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนเป็นไปอย่างที่เราเรียกว่า เครือญาติ คือเป็นการชักชวนมาอยู่จากเพื่อนบ้านญาติพี่น้อง จากผังการวิเคราะห์การก่อรูปของชุมชนจะเห็นได้ว่ารูปแบบของการอยู่อาศัยนั้นเป็นการยินยอมในการอยู่อาศัย หรือในการสร้างบ้านที่เกิดปัญหาความแออัดไม่ว่าจะเป็นเรื่องแสง เรื่องการระบายอากาศ และพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน จากปัญหาที่เกิดขึ้นผู้วิจัยคิดว่าไม่มีเหตุผลใดหรืออาจจะมี ชุมชนที่เป็นชุมชนแออัดบุงรุกมีการจัดการเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น ไม่ควรเผยแพร่โดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้เกี่ยวข้อง

ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมถูกต้องได้ แต่ไม่ควรมีการปลูกสร้างที่พักอาศัยที่มั่นคงที่สมบูรณ์แบบ เพราะเหตุผลข้อที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือกรรมสิทธิ์ในการครองครองพื้นที่ เพราะในเมื่อพื้นที่ดินไม่ใช่ของตน ข้อที่สองในเมื่อที่ดินไม่ใช่ของตนการลงทุนปลูกสร้างที่อยู่อาศัยให้มั่นคงชาวบ้านในชุมชนจึงไม่คิดที่จะปลูกสร้างแบบถาวร ข้อที่สามชาวบ้านคิดว่าถ้ามีการปลูกสร้างที่พักอาศัยหรือศูนย์ชุมชนที่มีความมั่นคงอาจจะมีผลทางด้านจิตใจตามมาเมื่อถึงเวลาที่ต้องย้ายชุมชนไปอยู่ ณ ชุมชนใหม่ 2. เหตุผลในการเลือกที่จะอยู่พื้นที่นี้ต่อไปก็คือ ศักยภาพของพื้นที่ที่เพียบพร้อมทั้งสถานที่ทำงาน โรงพยาบาลโรงเรียนและอื่น ๆ ป้าคำได้เล่าว่าการที่ชุมชนไม่ย้ายไปยังที่อื่นเพราะตอนนี้ชาวบ้านยังไม่พร้อม ทั้งเรื่องเงินและแหล่งงานต่าง ๆ ป้าคำเล่าว่าในบริเวณชุมชนใกล้เคียงมีการรวมกลุ่มกันโดยที่ชุมชนก็เข้าร่วมด้วย ในการรวมกลุ่มครั้งนี้ก็เพื่อที่จะรวมกลุ่มกันไปตั้งชุมชนใหม่โดยรัฐบาลเป็นผู้จัดหาที่ดินให้ ราคาที่ดินก็ประมาณ 2,000,000 บาท แล้วชาวบ้านจะเอาอะไรไปจ่าย โครงการย้ายชุมชนไปที่อื่นก็ล้มลง มาถึงโครงการปรับผังชุมชนใหม่โดยการสร้างใหม่ทั้งหมดโดยเริ่มทำแบบโดยสถาปนิกชุมชน แล้วไปขอกู้เงินกับ พอช. เพื่อที่จะมาสร้างบ้านและศูนย์ชุมชนใหม่ในทางเลือกนี้ถ้าชุมชนขอเช่าที่ดินนี้กับกรมชลประทานได้ก็มีความน่าจะเป็นที่จะทำการพัฒนาและขอกู้ แต่ถ้าขอเช่าที่ดินไม่ได้หรือได้แต่อาจต้องใช้เวลาประมาณ 4-5 ปีเพราะการขอเช่าอยู่ภายใต้การทำงานของหน่วยงานจึงอาจทำให้ล่าช้า ในทางเลือกสุดท้ายผู้วิจัยขอตั้งข้อเสนอแนะจากการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงต้นการปรับปรุงชุมชนโดยที่ชาวบ้านทำกันเองโดยมีต้องกู้เงิน ใช้วัสดุหรือสิ่งของเหลือใช้ที่มีอยู่ในการปรับปรุงชุมชนให้น่าอยู่ยิ่งขึ้น เช่นศูนย์ชุมชนก็ไม่ต้องสร้างเป็นสถาปัตยกรรมที่ใหญ่โตสร้างจากสิ่งที่เป็นอยู่ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน โดยการทำเป็นซุ้มไม้แล้วก็ปลูกต้นไม้ตามแต่เดิมที่เคยอยู่ได้ต้นไม้แค่นั้นเดียวชาวบ้านก็จะมีต้นไม้เพิ่มขึ้นมีพื้นที่ในการทำกิจกรรมมากขึ้น เวลาถูกไล่ที่ก็ไม่ต้องเดือดร้อนไม่มีผลกระทบทางด้านจิตใจอีกด้วย ต่อมาเป็นการปรับปรุงที่ตัวบ้านปัญหาที่เกิดขึ้นกับบ้านเราก็แยกกลุ่มบ้านออกเป็น 4 กลุ่มโดยที่ทำการพัฒนาตามรูปแบบที่ตั้งข้อกำหนดกันไว้ตั้งแต่ต้น ยกตัวอย่างในกลุ่ม B ปัญหาคือบ้านมีขนาดใหญ่ระบอบอากาศได้ไม่ดีภายในบ้านอับชื้น ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอให้ชาวบ้านปรับปรุงบ้านเฉพาะส่วนของหลังคาให้โปร่งขึ้น สร้างสลับกับตาม หุ่นจำลองตัวอย่าง อื่น ๆ ก็ปรับปรุงไปตามกรอบที่วางไว้ในข้างต้นก็จะสามารถปรับปรุงชุมชนโดยใช้แรงงานแรงใจจากชาวบ้านด้วยกันเองมาช่วยกัน ก็จะอยู่ภายใต้วัตถุประสงค์ที่ว่าด้วยการพัฒนาในรูปแบบของชาวบ้านมีส่วนร่วม คือผู้วิจัยหรือองค์กรที่ทำงานเป็นผู้วางแผนและจัดการส่วนชาวบ้านเป็นผู้อาศัยต้องแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาเบื้องต้น ต่อมาก็จะเป็นการลงมือทำร่วมกัน "ชุมชนที่สวองามมิได้อยู่ที่ตัวสถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียวแต่หากต้องให้ร่วมกันระหว่างสถาปัตยกรรมกับคนที่ใช้มัน"

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

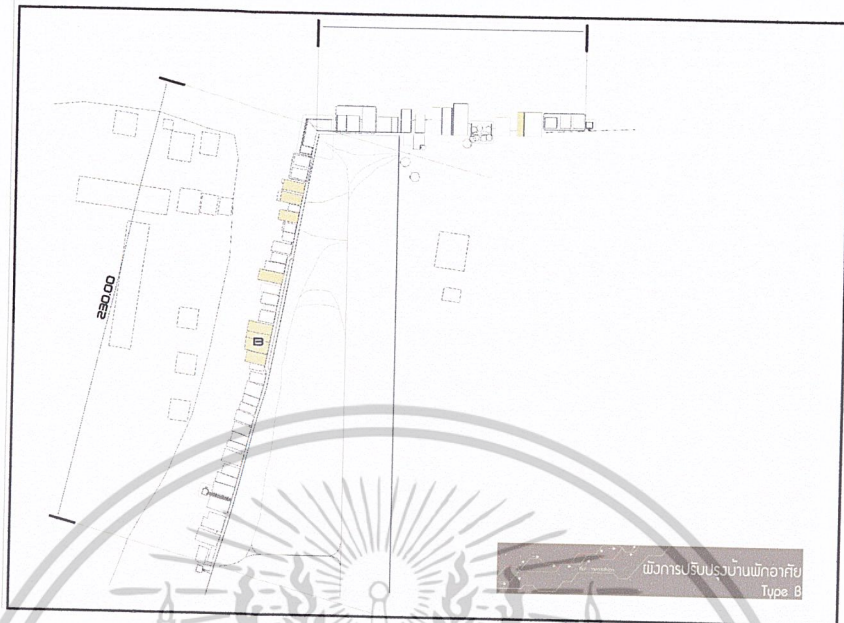

ภาพที่ 5.1 แสดงผังการปรับปรุงชุมชนคลองสวน

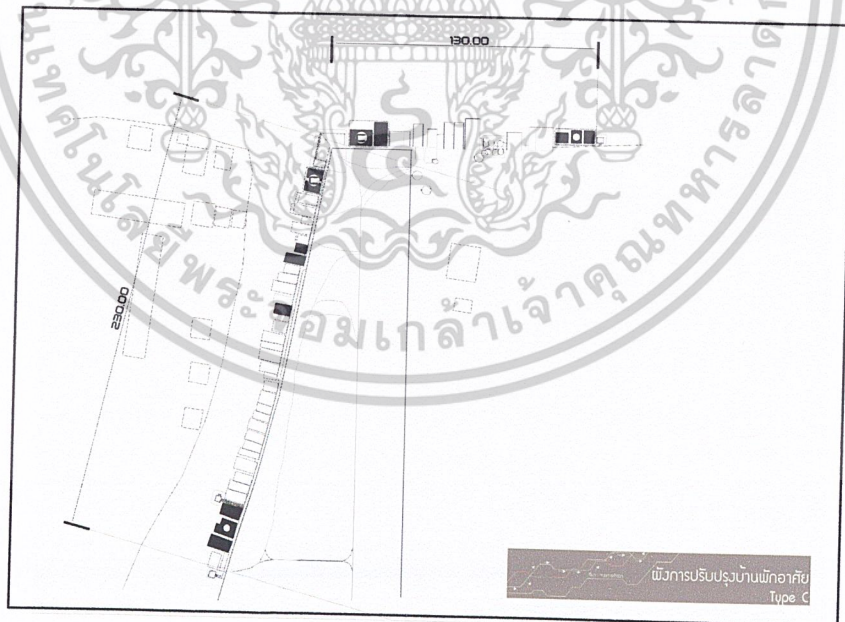

ภาพที่ 5.2 แสดงผังการปรับปรุงที่พักอาศัย แบบ A

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

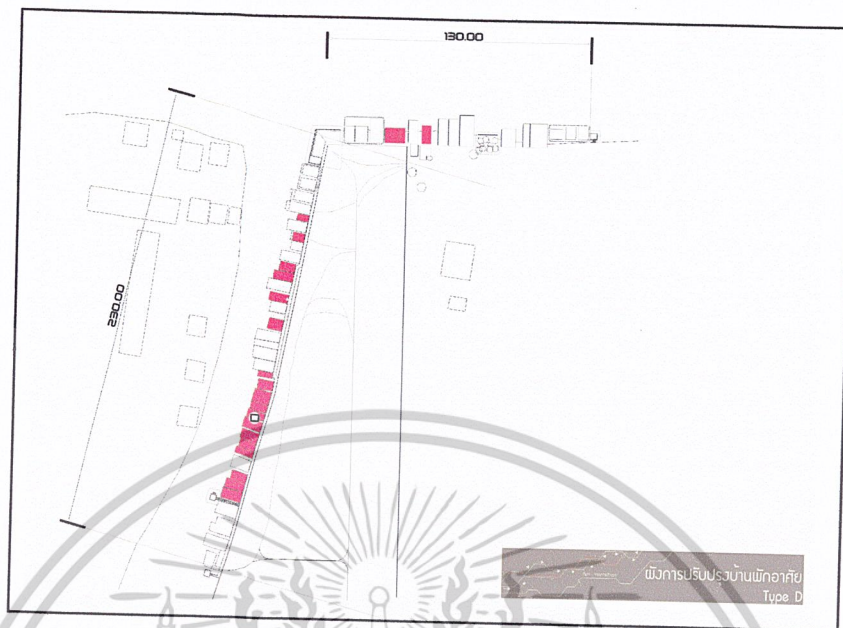

ภาพที่ 5.3 แสดงผังการปรับปรุงที่พักอาศัย แบบ B

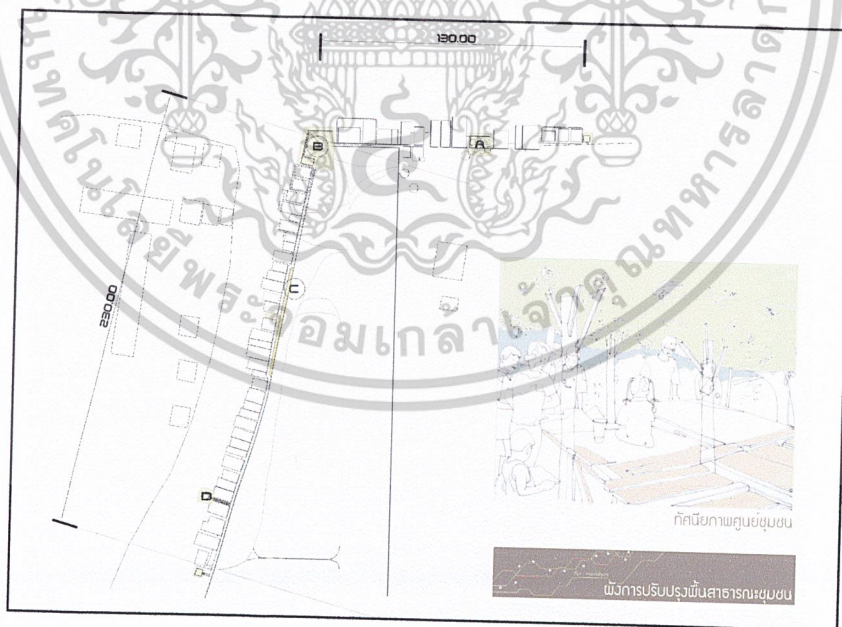

ภาพที่ 5.4 แสดงผังการปรับปรุงที่พักอาศัย แบบ C

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 5.5 แสดงผังการปรับปรุงบ้านพักอาศัย แบบ D

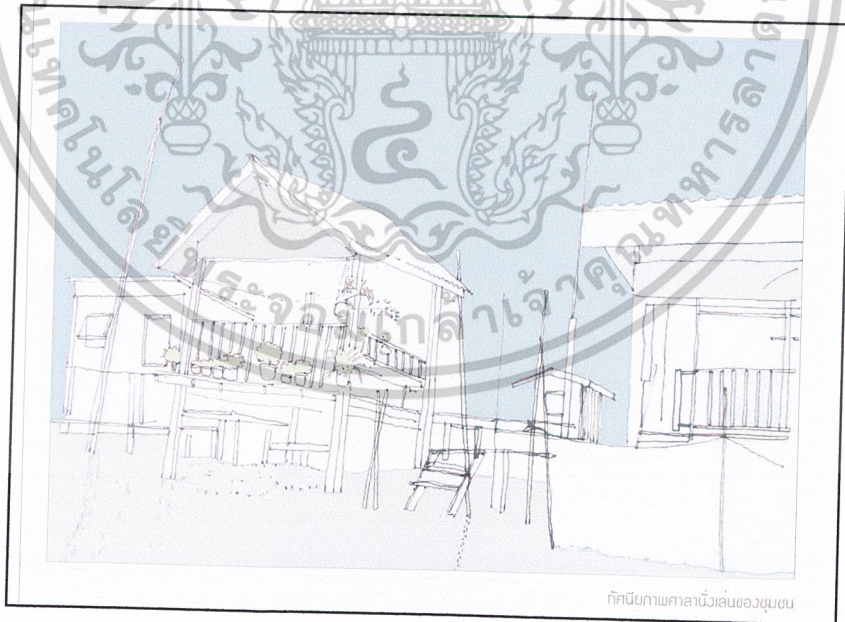

ภาพที่ 5.6 แสดงผังการปรับปรุงพื้นที่อาคารเรียนชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

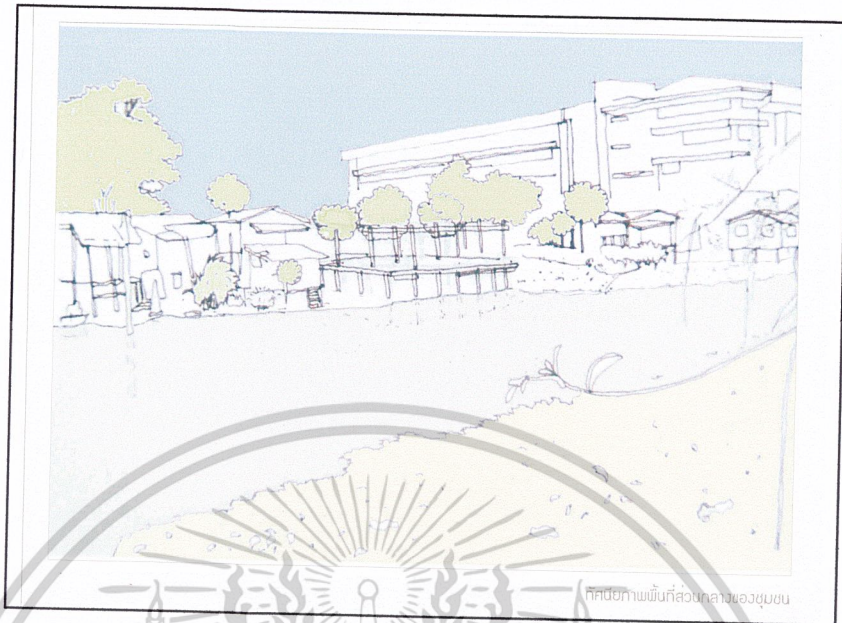

ภาพที่ 5.7 แสดงทัศนียภาพบริเวณทางเดินของชุมชน

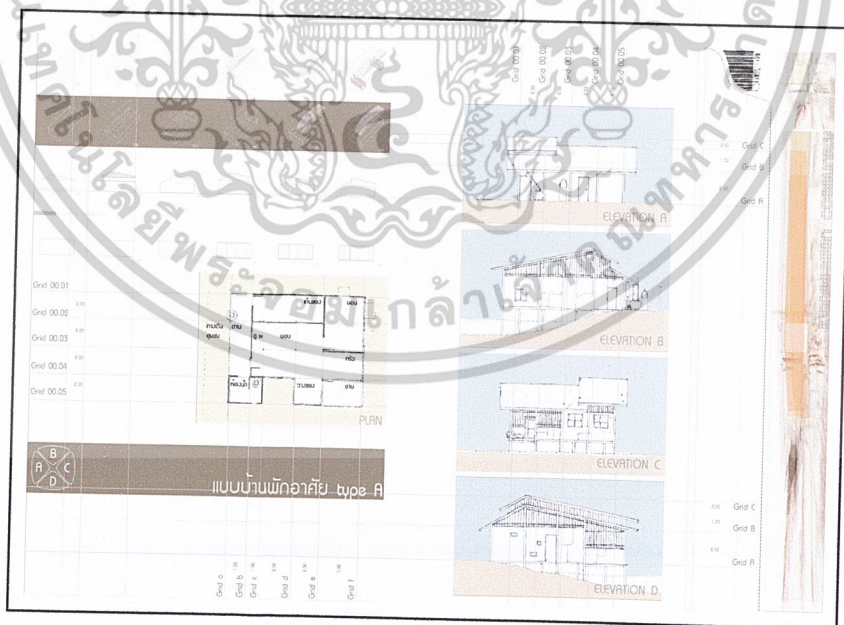
ภาพที่ 5.8 แสดงทัศนียภาพบริเวณสาลานักเล่นชุมชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

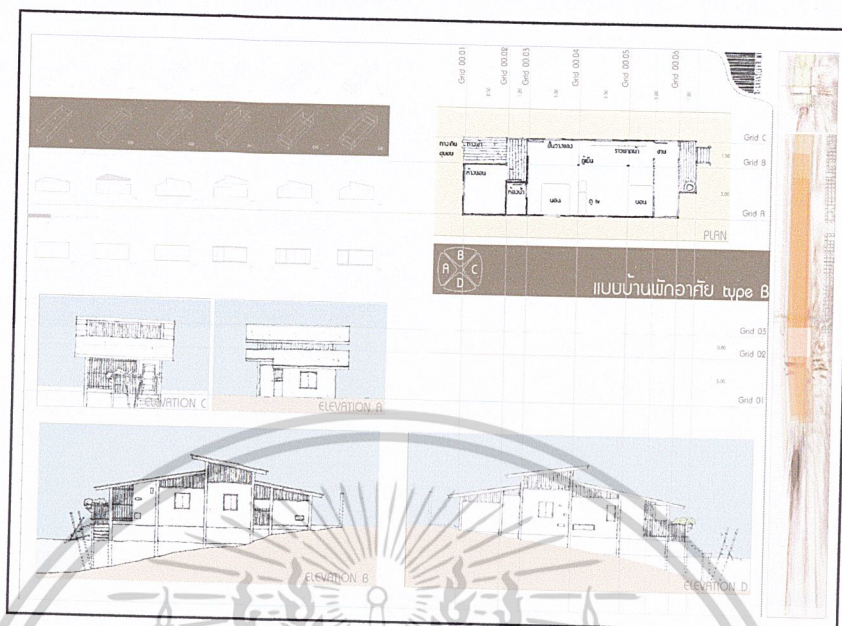
ทัศนียภาพพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน

ภาพที่ 5.9 แสดงทัศนียภาพบริเวณพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน

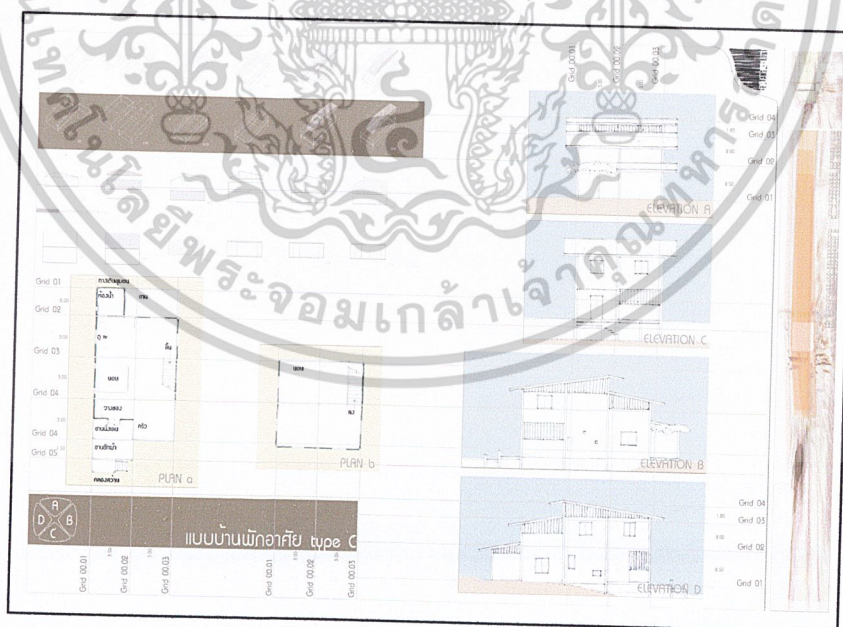

ภาพที่ 5.10 แสดงแบบบ้านพักอาศัย type A

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

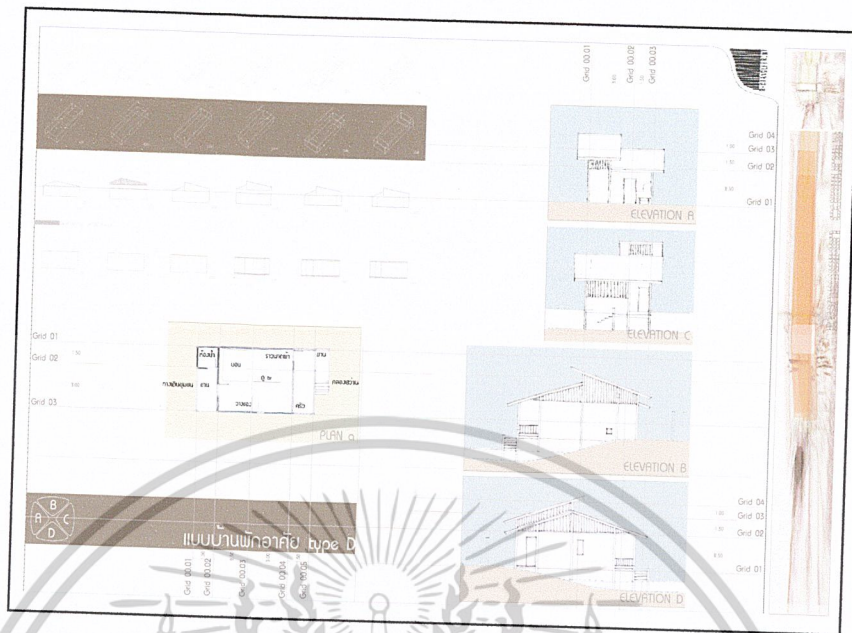

ภาพที่ 5.11 แสดงแบบบ้านพักอาศัย type B

ภาพที่ 5.12 แสดงแบบบ้านพักอาศัย type C

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

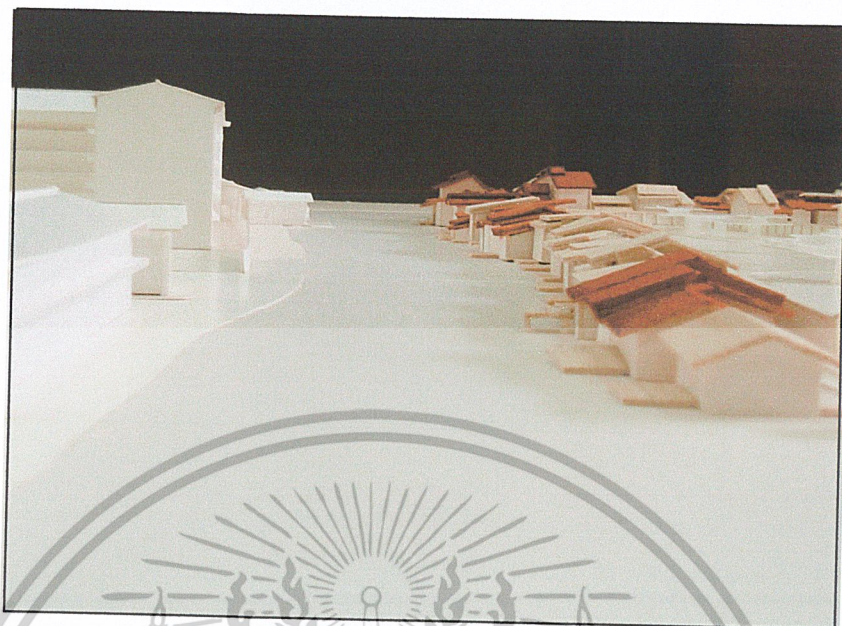

ภาพที่ 5.13 แสดงแบบบ้านพักอาศัย type D

ภาพที่ 5.14 ภาพถ่ายหุ่นจำลองผังชุมชนคลองสว่าง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้拿去ใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

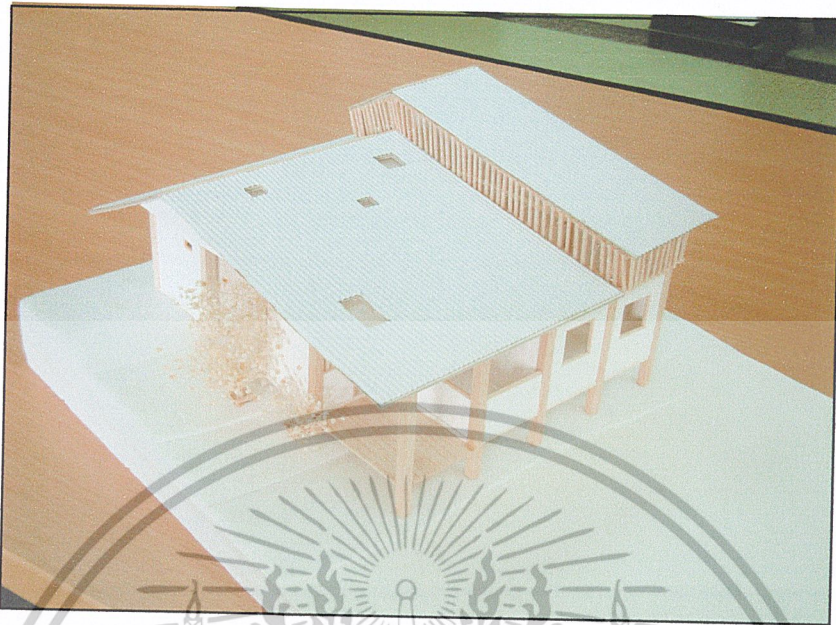

ภาพที่ 5.15 ภาพถ่ายหุ่นจำลองผังชุมชนคลองส่วาน

ภาพที่ 5.16 ภาพถ่ายหุ่นจำลองผังชุมชนคลองส่วาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

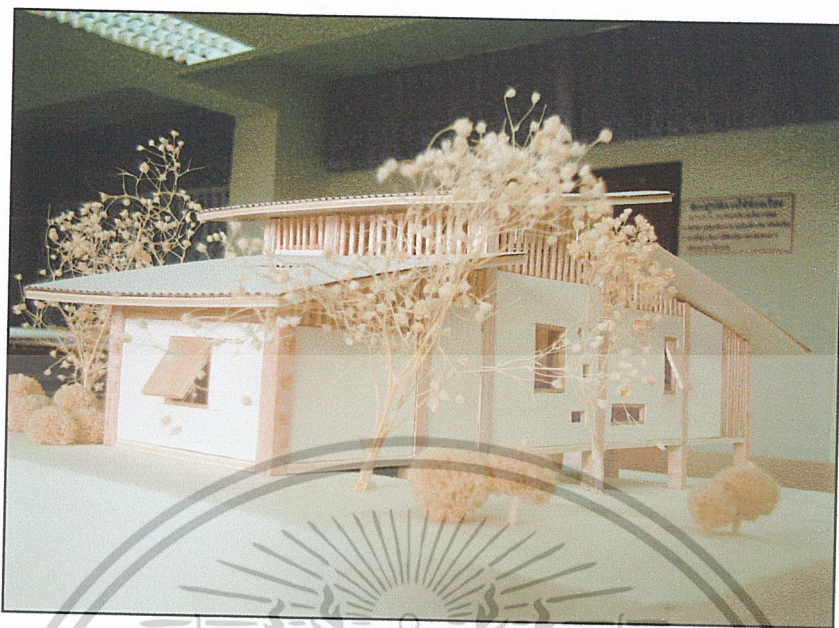

ภาพที่ 5.17 ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ A

ภาพที่ 5.17 ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ A

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 5.17 ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ B

ภาพที่ 5.17 ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ B

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

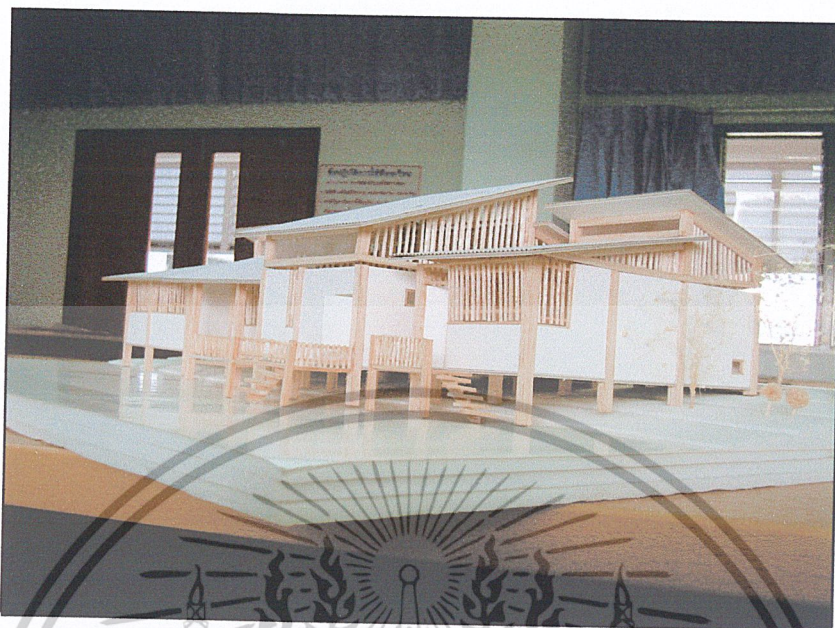

ภาพที่ 5.17 ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ C

ภาพที่ 5.17 ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ C

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 5.17 ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ D

ภาพที่ 5.17 ภาพถ่ายหุ่นจำลองบ้าน แบบ D

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม

- ชนัญญา สติรกุล . การศึกษารูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง กรณีศึกษา : ชุมชนเพชรคลองจั่น . สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ; 2545
- ชุมชนคลองสว่างชุมชนคลองสว่างและมูลนิธิชุมชนไท . คลองสว่างชุมชนน่ามอง คลองสะอาด ; (อัตสำเนา)
- ชุมชนคลองสว่างและมูลนิธิชุมชนไท . ชุมชน พัฒนาการ สุขความเข้มแข็ง . รายงานประจำปี . กรุงเทพฯ ฯ ; 2546
- ชโลโม แองเจิลและคณะ . "บูรณะชุมชน (slum reconstruction) การใช้ที่ดินร่วมกันแทนการขับไล่ที่ในกรุงเทพมหานคร" ที่ดิน บ้าน ผู้ยากไร้ (สำนักนโยบายและแผนการเคหะแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร) ; พ.ศ. 2526
- ประเวศ วะสีและคณะทำงานวาระทางสังคม . ความจริงของความจริง . สนับสนุนการพิมพ์สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . กรุงเทพฯ ฯ ; 2545
- ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . มะจีชีศิริ การปลุกชุมชนในญี่ปุ่น . กรุงเทพฯ ฯ . โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ; 2546
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน . แนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยเพื่อการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาเมืองอยุธยา . กรุงเทพฯ ฯ ; พ.ศ. 2546
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน . บ้านมั่นคงหนังสือส่งเสริมความรู้ด้านงานพัฒนา ชุดที่ 4 . กรุงเทพฯ ฯ ; 2546
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน . บ้านมั่นคงอุตรดิตถ์ . หนังสือส่งเสริมความรู้ด้านงานพัฒนา ชุดที่ 6 . กรุงเทพฯ ฯ ; 2546
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน . รายงานผลการดำเนินงาน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ; 2545
- โสภณ พรโชคชัย . "ไร่ที่อยู่อาศัย" สังคมพัฒนา 5-6 ; ธันวาคม 2529
- อคิน รพีพัฒน์ . ชุมชนแออัด : องค์ความรู้กับความเป็นจริง . สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ; พ.ศ. 2546

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามประกอบการวิจัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แบบสอบถามประกอบการทำวิจัยเพื่อการทำปริญญาโท
เรื่อง แนวทางการปรับปรุงที่พักอาศัยภายในชุมชนแออัดบึงกุ่ม
กรณีศึกษา : ชุมชนคลองสวนวน จ. ปทุมธานี

วันที่ทำการสำรวจ วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ผู้จัดบันทึก ชื่อ.....นามสกุล

ตอนที่ 1 รายละเอียดข้อมูลส่วนบุคคล

1. เพศ
 ชาย หญิง
2. อายุ.....ปี
3. สถานภาพสมรส
 โสดไม่มีภาระต้องสงสัยเลี้ยงดู
 โสดมีภาระต้องสงสัยเลี้ยงดู
 สมรสคู่สมรสมีรายได้มีบุตรต้องเลี้ยงดู.....คน
 สมรสคู่สมรสไม่มีรายได้มีบุตรต้องเลี้ยงดู.....คน
 หม้าย/แยกกันอยู่ ต้องรับภาระเลี้ยงดูบุตร.....คน
4. ระดับการศึกษา
 1. ไม่ได้เรียนหนังสือ 2. ประถมศึกษา
 3. มัธยมศึกษา 4. ปวช./ปวส./อนุปริญญา
 5. ปริญญาตรี 6. สูงกว่าปริญญาตรี
5. เริ่มอาศัยอยู่ในชุมชนตั้งแต่ พ.ศ. รวมเป็นเวลา ปี
6. จำนวนสมาชิกในครอบครัว คน
7. สถานะของท่านในครอบครัว
 1. เจ้าของบ้าน 2. ภรรยา /สามีเจ้าของบ้าน
 3. บุตรเจ้าของบ้าน 4. ผู้อยู่อาศัย / ญาติ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

8. ผู้อยู่อาศัยภายในบ้าน

	เพศ	สถานะของผู้อาศัยในครอบครัว	อายุ	การศึกษา	อาชีพ	รายได้
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตอนที่ 2 สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

9. รายได้ / เดือน

☐ 1. น้อยกว่า 2,000 บาท	☐ 2. 2,000 – 3,000 บาท
☐ 3. 3,001 – 4,000 บาท	☐ 4. 4,001 – 5,000 บาท
☐ 6. 5,001 – 6,000 บาท	☐ 7. 6,001 – 7,000 บาท
☐ 8. 7,001 – 8,000 บาท	☐ 9. มากกว่า 8,000 บาท

10. ท่านมีอาชีพเสริมหรือไม่

1. ไม่มี 2. มี

11. ครอบครัวของท่านมีเงินออมหรือไม่

1. ไม่มี 2. มี

12. รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือน / ครอบครัว

☐ 1. น้อยกว่า 2,000 บาท	☐ 2. 2,000 – 3,000 บาท
☐ 3. 3,001 – 4,000 บาท	☐ 4. 4,001 – 5,000 บาท
☐ 6. 5,001 – 6,000 บาท	☐ 7. 6,001 – 7,000 บาท
☐ 8. 7,001 – 8,000 บาท	☐ 9. มากกว่า 8,000 บาท

13. ในชุมชนของท่านมีการจัดงานร่วมกันวันใดบ้าง

- วันสำคัญทางศาสนา (วันวิสาขบูชา , อาสาฬหบูชา , เข้าพรรษา)
- วันงานประจำปี (ปีใหม่ , ตรุษจีน , สงกรานต์ , คริสต์มาส , ลอยกระทง)
- วันหยุดราชการ (วันแม่ , วันพ่อ , วันฉัตรมงคล)
- วันสำคัญอื่น ๆ (วันเด็ก , วันแรงงาน , วันงดสูบบุหรี่โลก)

14. ท่านมีความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียงอย่างไร

- มาก ปานกลาง น้อย

15. ครอบครัวของท่านเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนกิจกรรมใดบ้าง

กิจกรรมพัฒนาชุมชน	ไม่เข้าร่วม	นาน ๆ จะเข้าร่วมสักครั้ง	เข้าร่วมเกือบทุกครั้ง	เข้าร่วมทุกครั้ง
16. ทำความสะอาดคลอง				
17. ทำความสะอาดชุมชน				
18. ประชุมประจำเดือน				

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

27. ท่านใช้ไฟฟ้าจากที่ไหน
- 1. ใช้ไฟฟ้า (ต่อจากบ้านอื่น)
 - 2. ใช้ไฟฟ้าต่อจากชุมชน
 - 3. ใช้ไฟฟ้ามีมิเตอร์เอง
 - 4. อื่น ๆ ระบุ.....
28. ที่อยู่อาศัยของท่านมีทางระบายน้ำหรือไม่
- 1. ไม่มีเทลงพื้น
 - 2. ไม่มีเทลงคลอง
 - 3. อื่น ๆ ระบุ.....
29. ท่านทิ้งหรือกำจัดขยะอย่างไร
- 1. นำขยะไปทิ้งที่ทิ้งขยะชุมชน
 - 2. ทิ้งลงคูคลอง
 - 3. เผาทิ้งเอง
 - 4. อื่น ๆ ระบุ.....
30. ท่านมีวิธีการจัดสิ่งปฏิกูลอย่างไร (ของเสียจากห้องส้วม)
- 1. ทิ้งลงคลอง
 - 2. ขุดหลุม
 - 3. รดรดส้วม
 - 4. อื่น ๆ ระบุ.....
31. ครอบครัวยุท่านใช้ทางใดเข้าออกชุมชน
- 1. ทางเดินในชุมชน
 - 2. ปีนกำแพงที่ดินเอกชน
 - 3. อื่น ๆ ระบุ.....

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตอนที่ 4 ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม

ความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม	ไม่พอใจ	เฉย ๆ	พอใจ	
32. ขนาดของที่อยู่อาศัย				
33. รูปแบบบ้าน				
34. วัสดุที่ใช้ก่อสร้าง				
35. ห้องน้ำ				
36. ความสะอาดชุมชน				
37. ความสะอาดคลอง				
38. ทางเดินในชุมชน				
39. ความปลอดภัยในชุมชน				

40. สาเหตุที่ไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม

1. ไม่พอใจเพราะที่อยู่อาศัยคับแคบ 2. ไม่พอใจเพราะที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง
 3. ไม่พอใจเพราะชุมชนมีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม 4. อื่น ๆ ระบุ.....

41. สาเหตุที่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม

1. พพอใจเพราะที่อยู่อาศัยมีขนาดที่เหมาะสม 2. พพอใจเพราะใกล้แหล่งงาน
 3. พพอใจเพราะชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดี 4. อื่น ๆ ระบุ.....

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตอนที่ 5 ความคิดเห็นในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย

42. ครอบครัวของท่านเคยปรับปรุงที่อยู่อาศัยหรือไม่
1. ไม่เคย 2. เคย
43. ความบ่อยครั้งในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย
1. ไม่เคยปรับปรุง 2. ตั้งแต่มาอยู่ปรับปรุง 1 ครั้ง
3. ปรับปรุง 1-2 ครั้ง / ปี 4. ปรับปรุงมากกว่า 3 ครั้ง/ปี
5. บางปีก็ปรับปรุง บางปีก็ไม่ได้ปรับปรุง
44. สาเหตุในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย
1. บางส่วนของที่อยู่อาศัยชำรุด 2. ปรับปรุงให้ดูใหม่ขึ้น
3. ต่อเติมที่อยู่อาศัย 4. มติของชุมชน
5. อื่น ๆ ระบุ.....
45. สาเหตุที่ไม่ปรับปรุงที่อยู่อาศัย
1. ไม่มีเงินปรับปรุง 2. ความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย
3. พอใจในสภาพที่เป็นอยู่ 4. อื่น ๆ ระบุ.....
46. ครอบครัวท่านต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปอยู่ที่อื่นหรือไม่
1. ไม่ต้องการย้าย 2. ต้องการย้าย
47. ถ้าครอบครัวของท่านไม่ต้องการย้ายเพราะเหตุใด
1. อยู่ที่นี่สบายดีแล้ว 2. เคยชินกับพื้นที่ปัจจุบัน
3. อยู่ใกล้ที่ทำงาน / โรงเรียนลูก 4. ไม่มีเงิน
48. ถ้าครอบครัวของท่านต้องการย้ายเพราะเหตุใด
1. อยากไปอยู่ในพื้นที่ที่มีสภาพดีกว่านี้ 2. อยากมีที่ดินเป็นของตัวเอง
3. อื่น ๆ ระบุ.....
49. ในอนาคตถ้ามีเงินมากแล้วท่านต้องการย้ายที่อยู่อาศัยหรือไม่
1. ไม่คิดจะย้าย 2. คิดจะย้าย
3. ยังไม่แน่ใจ
50. สาเหตุที่ท่านเข้ามาอยู่อาศัยภายในชุมชนคลองสวน
1. ใกล้ที่ทำงาน 2. ใกล้บ้านญาติ
3. โคนไต้ที่จากชุมชนอื่น 4. ไม่มีเงินเพียงพอที่จะซื้อบ้านหรือเช่าบ้านที่ถูกต้อง
51. ท่านเคยมีปัญหากการถูกไล่ที่หรือไม่
1. ไม่เคย 2. เคย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

52. ครอบครัวท่านยินยอมจะจ่ายเงินบางส่วนให้ทางราชการในการเช่าพื้นที่เพื่อความมั่นคงในการอยู่อาศัยหรือไม่

1. ไม่ยินยอม

2. ยินยอม

3. ยังไม่แน่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตอนที่ 6 ความคิดเห็นในการพัฒนาชุมชน

53. ความคิดเห็นในการปรับผังชุมชนใหม่

- 1. ไม่อยากให้มีการปรับปรุงเพราะดีอยู่แล้ว
- 2. ไม่อยากให้มีการปรับปรุง เพราะยังไม่มีเงินจะปรับปรุง
- 3. อยากให้มีการปรับปรุง เพราะชุมชนจะได้มีระเบียบ และพร้อมที่จะร่วมมือปรับปรุงพื้นที่
- 4. อยากให้มีการปรับปรุง เพราะชุมชนจะได้มีระเบียบ แต่ยังไม่มีเงินปรับปรุง

54. ถ้าทางชุมชนได้มีการวางผังปรับชุมชนใหม่ โดยจะต้องรื้อบ้านที่อยู่อาศัยเดิมแล้วสร้างรูปแบบใหม่ครอบครัวท่านจะยินยอมที่จะรื้อแล้วสร้างใหม่หรือไม่

- 1. ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิม
- 2. ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะไม่มีเงิน
- 3. ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะชุมชนจะได้มีระเบียบ
- 4. ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะชุมชนจะได้มีระเบียบ และพร้อมที่จะร่วมมือปรับปรุงพื้นที่
- 5. ยินยอมรื้อบ้านเดิมถ้าเป็นมติของชุมชน

55. ชุมชนของท่านมีการขอเงินสนับสนุนในการพัฒนาชุมชนหรือไม่

- 1. ไม่มี
- 2. มี

56. ครอบครัวของท่านเห็นด้วยกับการเก็บเงินในการพัฒนาชุมชนหรือไม่

- 1. ไม่เห็นด้วย
- 2. เห็นด้วย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตอนที่ 7 ความต้องการรูปแบบบ้านและสภาพแวดล้อม

57. ในการปรับปรุงบ้านท่านต้องการลักษณะบ้านอย่างไร
1. บ้าน 1 ชั้น 2. บ้าน 1 1/2 ชั้น
3. บ้าน 2 ชั้น 4. บ้านแฝด
6. อื่น ๆ ระบุ.....
58. ในการปรับปรุงบ้านท่านต้องการขนาดของบ้านเท่าไร
1. เท่าของเดิม 2. อื่น ๆ ระบุ.....
59. ในการปรับปรุงบ้านท่านต้องการให้บ้านชั้นล่างเป็นอย่างไร
1. เป็นห้องโล่ง 2. กั้นเป็นห้อง ๆ
3. อื่น ๆ ระบุ.....
60. ในการปรับปรุงบ้านท่านต้องการให้บ้านชั้นบนเป็นอย่างไร
1. เป็นห้องโล่ง 2. กั้นเป็นห้อง ๆ
3. อื่น ๆ ระบุ.....
61. ครอบครัวท่านเห็นว่าในชุมชนของท่านควรมีสวนสาธารณะหรือไม่
1. ไม่ควรมีสวนสาธารณะ 2. ควรมีสวนสาธารณะ
62. ครอบครัวท่านเห็นว่าในชุมชนของท่านควรมีศูนย์เด็กหรือไม่
1. ไม่ควรมีศูนย์เด็ก 2. ควรมีศูนย์เด็ก
63. ครอบครัวของท่านต้องการให้หน่วยงานรัฐบาล / เอกชน เข้ามาช่วยเหลือในชุมชนอย่างไรบ้าง
1. ไม่ต้องการความช่วยเหลือ คิดว่าชุมชนพึ่งตนเองได้
2. ต้องการต่อน้ำประปา ไฟฟ้าจากมิเตอร์ของรัฐโดยตรง
3. อยากให้มีเงินกู้ในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย
4. อื่น ๆ ระบุ.....
64. ท่านมีความคิดเห็นในการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงอย่างไรบ้าง
1. ไม่พอใจ 2. เฉย ๆ
3. พอใจ
65. ท่านมีความคิดเห็นในข้อเสนอในเรื่องจำนวนเงินกู้ยืมโครงการบ้านมั่นคงอย่างไรบ้าง
1. ไม่พอใจ 2. เฉย ๆ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

- 3. พอใจ
- 4. อื่น ๆ ระบุ.....
66. ท่านมีความคิดเห็นในข้อเสนอในเรื่องเงื่อนไขการผ่อนชำระของโครงการบ้านมั่นคง
อย่างไรบ้าง
- 1. ไม่พอใจ
- 2. เฉย ๆ
- 3. พอใจ
- 4. อื่น ๆ ระบุ.....

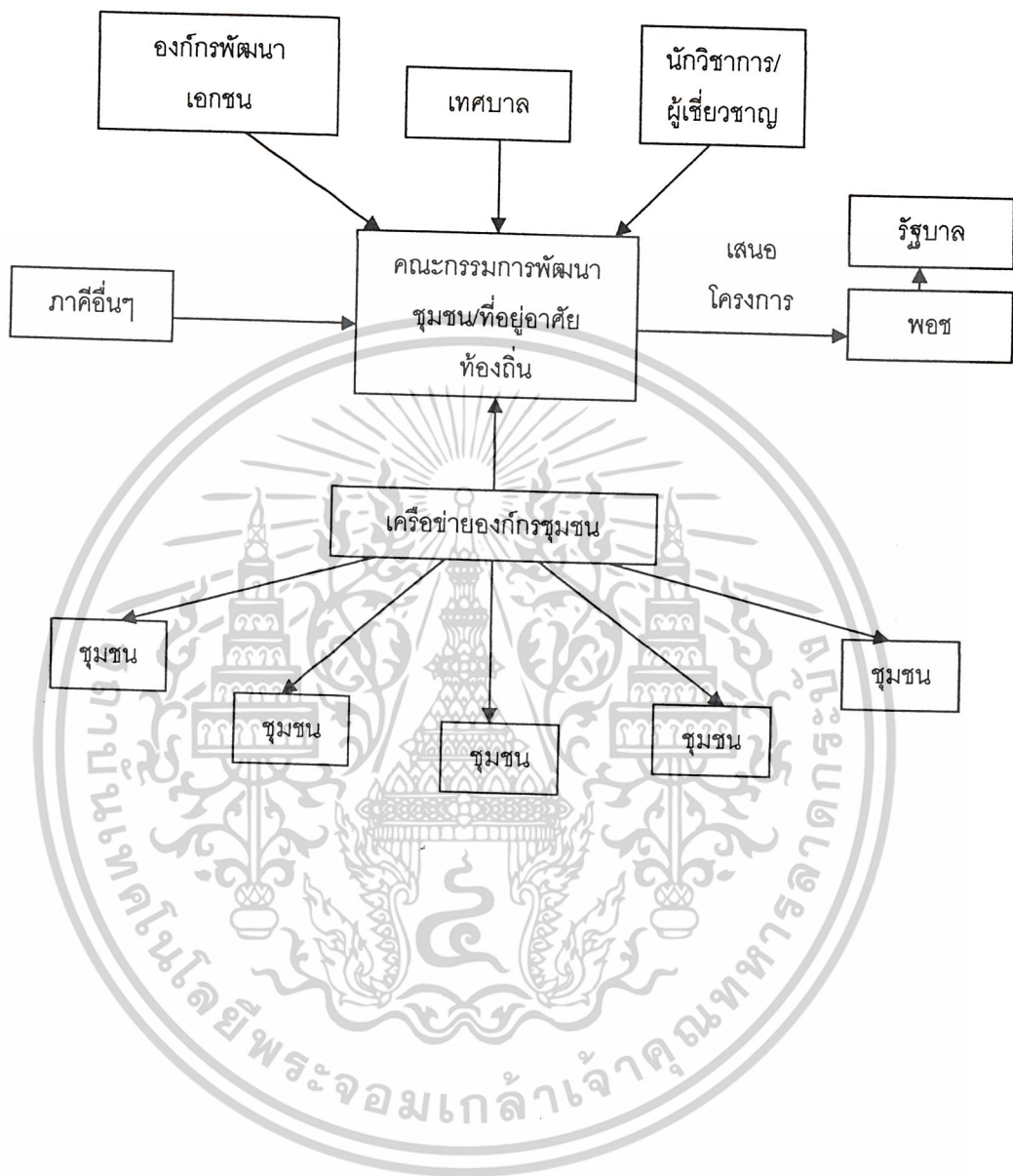
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาคผนวก ข
รูปแบบกลไกการพัฒนาชุมชนและที่อยู่อาศัยท้องถิ่น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปแบบกลไกการพัฒนาชุมชนและที่อยู่อาศัยท้องถิ่น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประวัติผู้จัดทำ

ชื่อ-สกุล นายนิรุต พุ่มศรี
เกิดวันที่ 12 กรกฎาคม 2523 เชื้อชาติ ไทย
สัญชาติ ไทย ศาสนา พุทธ
ที่อยู่ตามสำเนาทะเบียนบ้าน 48 ม. 2 ต. วัดไทรย์ อ. เมือง จ. นครสวรรค์ 60000
ขณะนี้กำลังศึกษาอยู่ใน สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
คณะวิชา วิศวกรรมศาสตร์ สาขา วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต
สาขา สถาปัตยกรรม ระดับปริญญาตรี (ต่อเนื่อง)
รหัสประจำตัว 45035013 ชั้นปีที่ 2
ประวัติการศึกษา
(2536) สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา โรงเรียนอนุชนวัฒนา
(2539) สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนนวมินทราชูทิศมัชฌิม
(2542) สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาช่างเทคนิคสถาปัตยกรรม
วิทยาลัยเทคนิคนครสวรรค์
(2545) สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาวิชาช่างเทคนิคสถาปัตยกรรม
วิทยาลัยเทคนิคนครสวรรค์
ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ที่ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
คณะวิชา วิศวกรรมศาสตร์ สาขา วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต
สาขา สถาปัตยกรรม ระดับปริญญาตรี (ต่อเนื่อง)
รหัสประจำตัว 45035013 ชั้นปีที่ 2

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหาและต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้